سەباح هەنجەر، شاعیری تەماناکان … ئارام سدیق

مانگی پێشوو نوێترین کتێبی یەکێک لە هۆشەنگ و چالاکوانەکانم خوێندنەوە، کە باسی لە "جیاوازبوون و ناوازەیی خۆی دەکرد لەنێو عادییەکاندا". لە دواتردا باسی یاخیبوون و سەرکێشییەکانی خۆی دەکرد و دەیان شتی دیکەش کە بە شان و باڵی خۆیدا هەڵی دەدا، بەڵام هیچ کام لەو شتانەی ئەو باسی دەکرد لە خۆیدا مەوجود نەبوو. من ئەو هۆشەنگ و چالاکوانە زیاتر لە بیست ساڵە دەناسم و لانی کەم دە کتێبیم خوێندووەتەوە. ئەوەی ئەو باسی دەکرد هیچی لەودا بەدی ناکرێت (هەبێت بەداخەوە). بەئەزموون ئەوە سەلماوە هەر کەسێک بەشانوبااڵی خۆیدا هەڵیدا ئەوە حەتمەن کێشەیەک هەیە و خۆی دەنیایە، کە وا نییە بەیە مەدحی خۆی و کارەکانی دەکات. نووسەران و داهێنەران و هۆشەنگیرانی ڕاستەقینە هەرگیز باسی جیاوازبوون و ناوازەیی و یاخیبوونەکانیان ناکەن. زەرجار شەرم دەکەن، کە ئەم گوزارشتانەیان هووبەهوو دەکرێتەوە. چونکە ئەوان کە یاخین بە بەواوە یاخین، نەک بە نمایش.
نووسەرانی لە چێشنی " فیەدە دەستەیڤسکی، ئارسەر ڕامبۆ، چارلز بەدلەر، ئەلبێرت کامۆ، جان پۆڵ سارتەر، ماركیز دی ساد، ئەلین گیزنبەرگ، چالز بوکەفسکی، ئەرهان پامووک…" و چەندانی دیکە لە چێشنی ئەو نووسەرە داهێنەر و ناوازانەن کە هەرگیز بە شان و باڵی خەیانیان هەڵنەداوە.

ناوازەیی هەمیشە باجی هەیە، جیاوازنووسین و خۆجیاکردنەوە لەو لەشاوەی بەناوی شیعر و نووسینەوە دەنووسرێن کارێکی ئاسان نییە، یاخیبوون لە دیدی باو، قوربانی دەوێت و ئەم قوربانییەش بە هەموو کەس نادرێ. یەکێک لەو شاعیرانەی کە بە هەمنی دوور لە بانگەشە دەیەوێت ناوازە بێت و جیاواز بنووسێت، "سەباح هەنجەر"ە ئەم شاعیرە زیاتر لە 30 ساڵە بە پشوودرێژییەکی زۆرەوە دەنووسێت و هەوڵی جیاکاری و جیاوازنووسی و جیاکردنەوەی هەڵی کارکردنی خۆی لەنێو پانتایی شیعریی کوردییدا داوە. ئەو وەکو هۆشەنگیر و چالاکوانەکەی سەرەوە بانگەشەی ناوازەیی ناکات، بەڵام کاتێک خوێنەر بەر تێکستەکانی دەکەوێت، هەست بەو ناوازەیی جیاوازنووسینە دەکات.
ئەزموونی سەباح هەنجەر لەو ئەزموونە شیعریانەیە، کە تا هەنووکەش خوێنەرگەلێکی کەم هەم تەسی دەگەن و هەم چێژی دەکەن. ئەمەش

پەیوەندی بە تایبەتمەندی دونیاکەی ھونجدرەوە ھەیە. دونیایەک کە زیاتر لە 30 ساڵە ئەم شاعیرە کاری تێدا دەکات. بەڵام لە ھەر کارکردنێکدا بە وشیاریەوە ھەنگاوەکانی ناوە. ھەکاری تێنەگەیشتن و چۆڕنەکردنی دونیای ئەم شاعیرە لای بەشێک لە خوێنەران پەیوەستە بەوەی کە تێگەیشتن لە شیعری ئەم شاعیرە پێویستی بە باکگراوندێکی ھوشنبیریی گشتی ھەیە، بەتایبەت شیعری ئەم شاعیرە خوێنەرگەلێک دەخوازێت کە نەھێنیدەز و کەشفکەر بێت. شیعرەکانی ئەم شاعیرە خوێنەری چالاکی دەوێت، نەک خوێنەرگەلێک کە خولیای شیعریی ھۆزانەیی بن، چونکە شیعریی ئەم شاعیرە دژی ھۆزانەییبوونە.

سەرەتا وشە بوو، نوێترین دیوانە شیعری ئەم شاعیرەیە، دیوانێک ھەر لە ناونیشانەکەیەوە کەدەک بە خوێنەر دەدات، ئاگەڵ لەو کەدە تێنەگەیت ھەنگە نەگەیتە قووڵایی تێکستەکە، یان بەر زەرەک لە پەنھانییەکانی ئەم تێکستانەی لەم کتێبەدا نەکەویت. "سەرەتا وشە بوو" جیا لەوە ھیچ میتۆلۆژییەی ئەم گوزارەیە ھەیتی لەم کتێبەدا مانایەکی دیکە وەردەگرێت، ئەویش وشەسەنتەرییە. من لە بەشێکی زۆری ئەم دەقانەدا ھەستم بە وشەسەنتەری کرد، بە جۆرێک وشە بەھایەکی زۆری ھەیە و ھیچ وشەیەک زیادە نییە لەنێو ھیچ کام لەم تێکستانەدا، بە دیوێکی دیکەدا وشەیەک و ھاوسێکانی پێکەوە وێنەیەک، یان مانایەک، فیکرەیەک دەگەیەنن خوێنەر. ئاگەڵچی لە ھەندێک جێگەدا وشە تەنھا کەدە، بەڵام لە زەرجێگەی ئەم کتێبەدا وشەیەک لەگەڵ ھاوسێکانیدا لە پەیوەندییەکی زەرجار ژەرەوانکەدایە و ھەندێکجاریش ئاشکرادایە.

ھەستی شیعریی ئەم شاعیرە، پڕ لە ناوازەیی و جیاوازبوون و یاخیگەریی، یاخیبوون لە نێو خودی ژیاندا و ھەڵھاتن لە کات و بەندی فاریز و نوقتە و ھەموو سنوورێکی دیکەی ھۆزمانی. ھەر خودی ئەم ناوازەبوونەشە بووتە ھەی ئەوەی تا ھەنووکە وەکو پێویست ئەزموونەکەی نەخوێنراوەتەوە، بەشی ھەرە زەری ئەوەشی لەسەر ئەزموونی ئەم شاعیرە نووسراوە، کەمتر کەشفکاریی و قووڵبوونەوە بووە بەنێو ئەزموونەکەدا، زەرجار سووانەوە بووە بەدەوری ئەزموونەکەدا، نەک کەشفکردنی ئەو دونیایەی ھونجدر بونیادی دەنێت. ھەنگە زیادەڕەوی نەبێت، کە بە ھونجدر بڵێین شاعیری وردبوونەوە و قووڵبوونەوە لە ژیان، بەڵام ئەو بەشەی ژیان کە ھەموان چاوی بینینیان نییە بۆی. ھونجدر بە دیوێکی دیکەدا شاعیریی تەماناکانە لە چەمکەکانی جوانی، مردن، بوون، خوون و دەیان چەمکی دیکە. سنووری کار و تەمان و بیرکردنەوەی ئەم

شاعیرە لەو جێگایانەدایە کە ئەوانی دیکە توانای بینین و هەستپێکردنیان نییە. ئەم کتێبە نوێیش "سەرەتا وشە بوو" نموونەیەکی نوێی ئەزموونی ئەم شاعیرەیە، کە بە دیار وشەوە دەسووتێت و وەکو قەڤنەس لە خەرمانەشی شیعرەوە جارێکی دیکە لە دایکدەبێتەوە.

خوێندنەوەیەکی نیشانەناسیی بنیادگەری بە شیعری: (لە کتێبخانەی تایبەتی بابا تاهیردا)ی سەباح ڕەنجدەر

(نیشانەکانی گیانلەبەران)

ڕزگار جەباری

بەشی یەکەم

پێشەکی:
ئاگەرچی بە درێژایی مێژوو زۆر قوتابخانە و زۆر تیۆریی ئەدەبی دەرکەوتوون، بەڵام هیچ یەک لەمانە ناتوانێت بانگەشەی ئەوە بکات کە دوا قسەی لەبارەی ئەدەبیات و ڕەخنەی ئەدەبییەوە کردووە. بەڵێ زەمینەی تیۆریی سازی هەمیشە بە خۆشکراوی ماوەتەوە و پێگریی بابەتیانەی جەراوجۆر لە ڕووی تیۆریی سازی پرسەکی سروشتی تەماشاکراوە. تیۆریی و ڕەخنەباز و قوتابخانە بەدوای یەکدا هاتوون، خوێندنەوەی جیاوازیان بۆ دەق کردووە، کە زۆربەی جار چەقی ئەم بزاوتانە ڕێژاوا بووە.
تاوتوێکردن و توێژینەوەی بەرهەمی ئەدەبیی کوردی، لە سەنگەی شەوازەکانی ڕەخنەی ئەدەبیی هاوچەرخی ڕێژاواوە، دەتوانێت دەرچەیەکی نوێ بۆ تێگەیشتنی ئەم بەرهەمانە بۆ ڕووی خوێنەردا واڵا بکەن. (نیشانەناسیی) ش لەو ڕێبەردانەی ئەدەبیات و ڕەخنەی ئەدەبییە کە بە بەکارهێنانی لەم بوارەدا گرنگان لە باری شەوازی

ئەفراندنی واتا لە دەقە ئەدەبییەکاندا توانایەکی شایستەی هەیە. بنەمای بیری نیشانەناسی قوتابخانەی بنیادگەریی. هەر کارەکی ئەدەبی لە بنەمادا لە چەندین نیشانە و ئاماژە و تەنانەت بیرکە و زانیاری و گوزارشت پێکهاتووە، ئەو بنیادەش کە ئێمە گەڕانە تیایدا کە دەبنەوە خودانی هەڵگرتەکی بنیادی و تایبەتمەندی جیاوازە لە تایبەتمەندی ئەو نیشانە و ئاماژانە.
هەروەها ئێمە تەوژینەوەیە خێی لەخۆیدا جۆرێکی هاڤێیە، چونکە ((ئەگەر بڕشکی سەرەکی کاری هەرمینیەتیک دەرخستنی هووە پەنهان و شاردراوەکانی ناو دەق بێت، ئەوا لە چوارچێوەی زمانەوە، دەکرێ هەموو ئێم کەد و هەمزانە بدەزێتەوە...)) (١، ٢٦٦)
((ئێم دوو چەمکە (نیشانەناسی و هەرمینیەتیک) لەوەدا لێک نزیک دەبنەوە، کە ئەوەی پێی دەوترێت نیشانەناسی، بریتییە لە هاڤەکردنی واتا دەلالی و نیشانە و هەماکان...)) (١، ٢٦٩)
جۆری ئاماژە بە لاپەڕە و ناوی سەرچاوە شێوازێکی هووسی بەکارهاتووە، کە لە کەتایی هەر پەڕەگرافێکدا چی ناڕاستەخۆ سوودی لە وەرگیرابێت، یان وەکو خێی بەکارهێنرابێت؛ لەناو کەوانەدا ژمارەی یەکەم ئاماژەیە بە سەرچاوەکە بە پێی زنجیرەیان کە لە کەتایی توژینەوەکەدا هاتووە و ژمارەی دووەم ئاماژەیە بە ژمارەی لاپەڕەکە.

1- پێناسەی نیشانە

سادەترین پێناسەی نیشانە بریتییە لە: کەمەک دوانەیی پێکهاتوو لە چەمکەک و شێوەیەکی دەنگیی. بەپێچەوانەی ئەوەی کە بەک بانگەشەی بە دەکەن، مەبەست لە نیشانە پێیوەندی نێوان تەنکی مادی و ناوەک نییە، بەکو بوونی نیشانە دەبێت لە پێیوەندیی نێوان چەمکەک و شێوەیەکی دەنگیدا بەی بگەین. پێکهاتنی چەمک و شێوەی دەنگی کەمەکی بەناوی نیشانەوە هەناوەتە ئاراوە. شێوەی دەنگی، بە گوتە، یان (دال) ناودەنرێت و هەروەها چەمکیش، بە واتا، یان (مەدلوول) ناودەنرێت. (٢، ٢٦)

لە هاوکێی (لەتمان)ـەوە١ جیاوازی هەیە لە نێوان ((نیشانە هەکەوتنەکییەکان)) (وشە؛ وەکو لایتی سوور) و ((نیشانە وەنییەکان)) کە یەک گوزارشت بە دەلالەت دادەنێت و ئەویش (نەخش)ە. لە سەرتاسەری مەژووی مرۆڤدا، چەند بە دواوە بگەینەوە، دوو نیشانەی فەرهەنگی سەربەخۆ و بەرامبەر دەبینین: وشە و نەخش. لە وشەکان هونەرە گوفتارییەکان بەرهەم دێن و لە نەخشەکانیش هونەرە شێوەکارییەکان. (٣، ٢٤٤)

٢- پێناسەی نیشانەناسی

پێناسەیەکی یەکینە و گشتی بۆ نیشانەناسی چەشنی زۆربەی تیۆرییە ئەدەبی و فەلسەفییەکان شتێکی کردەنی نییە. تاوتوێکردنی پێناسەکان و تایبەتمەندییەکانی نیشانەناسی، کە لایەن بیرمەندانی جیاوازەوە خراونەتەروو، تۆڕێنەوەیەکی سەربەخۆ دەخوازێت. ئەوەی لێم بەشەدا دەخرێتەروو، پێناسەیەکی گشتییە بۆ زانستی نیشانەناسی کە مایەی پەسەندی بیرمەندانی گەورەپانی زمانناسییە.
لە زمانی ئینگلیزیدا هەر دوو وشەی سیمیۆلۆژی و سیمیوتیکس بۆ ناولێنانی زانستی (نیشانەناسی) بەکاردێن.
وشەی سیمیۆلۆژی لە لایەن سوسێر٢ زمانناسی سویسرییەوە دانراوە، کە بەکاری هێنا بۆ ناولێنانی زانستێکی تازە، کە بەشێک بوو لە دەروونناسیی کۆمەڵایەتی بۆ تۆڕێنەوەی ((ژیانی نیشانەکان لە کۆمەڵگەدا)). بەڵام وشەی سیمیوتیکس لە کۆتایی سەدەی نۆزدەیەمدا لە لایەن فیلەسووفی لۆژیکزانی ئەمریکی چارلز ساندەرس پێرسەوە٣ کە دامەزرێنەری ئەم لقە تۆڕێنەوەکارییە، دانراوە.
لێکۆڵینەوەکانی نیشانەناسی بۆ دوو بەرەچەکدا دەبەن، یەکەمیان لێکۆڵینەوەیە لە ئەرکی نیشانە لە بواری گەیاندنی زانیاریدا و سوسێر زیاتر لەو بارەوە دەدوێت. دووەمیان لێکۆڵینەوەیە لە چییەتیی نیشانە و دیاریکردنی پێکهاتە و مەرجەکانی، کە پێرس لەو بوارەدا کاری کردووە. (٧١،٤)
١- یوری لوتمان (١٩٢٢ – ١٩٩٣) بیرمەند و لێخنەگری ئەدەبی، خەڵکی سەن پترسبێرگی ڕووسیایە.
٢- مونژین فردینان دوو سوسێر (١٨٥٧ – ١٩١٣) زمانناسێکی سویسرییە.
٣- چارلز ساندرس پێرس (١٨٣١ – ١٩١٤) فیلەسووف و لۆژیکزانێکی ئەمریکی بووە.

٣- پێشینەی نیشانەناسی

زانستی نیشانەناسی بە واتا ئەمڕۆییەکەی لایەن فردینان دوو سوسێر، زمانناسی سویسرەی و چارلز ساندرس پێرس لۆژیکزانی ئەمریکییەوە لە سەرەتاکانی سەدەی بیستەم دانراوە. ئەم دوو زانایە نزیک بە هەمان کات پێکەوە ڕوویان لەم گەورەپانە کردووە. بەڵام نموونەی جیاوازیان لە خستووەتەروو.
٣-١ / نیشانە لە ڕوانگەی سوسێرەوە١:
سوسێر لەو باوەڕدایە نیشانەناسی ئەوەمان فێر دەکات، کە نیشانەکان لە چی پێکهاتوونە و چی یاساگەلێک حوکمیان بەسەرەوە دەکەن. هەروەها زمانناسی بە بۆچوونی ئەم زانستە گشتییە دەزانێت.

پوختەی لێکۆڵینەوەی سوسێر لەبارەی زمانەوە لەم سەرنجانەی خوارەوە کۆ دەبنەوە:
١- تۆژینەوەی زمان دەبێت هاوزەمانی بێت (ئێستایی) نەک ناوزەمانی واتە (مێژوویی).
٢- زمان سیستەمێکی یەکپارچەیە و بەشەکانی ئەرکێکی تەواوکاریان هەیە. زمان تەنیا کۆمەڵێک دەنگ و وشە نییە، بەڵکو دەزگایەکە لە پەیوەندی و لەسەر سیستەمێکی دیاریکراو کار دەکات. ئەو سیستەمە بەڵای سوسێرەوە (زمان)ە و جیایە لە (قسە)ی تاکی ئاخێورانی.
٣- دوو جەر پەیوەندی لە نێوان توخمەکانی ڕستەدا هەیە. یەکێکیان هاونشینی، بریتییە لە پەیوەندییە ئەزمانییەکانی نێوان توخمەکانی ناو یەک زنجیرە گوتار کە بە تێنیشت یەکەوەن، پەیوەندی دووەم پەیوەندی جێنشینییە.(٤، ٥٣ و ٥٤)
پەیوەندیی هاونیشینی لە بنەڕەتدا پەیوەندیی نێوان ئەو یەکانەیە کە لە پەکهاتندا لەگەڵ یەکدا قەرار دەگرن و یەکەیەک لە ئاستێکی بەرزتر پێکدێنن، پەیوەندیی جێنشینی- ش لە بنەڕەتدا پەیوەندییەکی نێوان ئەو یەکانەیە لەبری یەک هێمادا بژێردرێن و لە هەمان ئاستدا یەکەیەکی نوێ دەهێننە ئاراوە.
بە باوەڕی سوسێر زمان کۆمەڵێک ڕێککەوتنی کۆمەڵایەتییە (واتە نیشانەی زمانی و پەیوەندیی نێوانیان) کە لە شێوەی ئاخافتن دەردەکەوێت. نیشانەی زمانی تەنیا پەیوەندیی شتێک و ناوێک نییە، بەڵکو پەیوەندیی چەمکێکە لەگەڵ وێنەیەکی دەنگی. نیشانەی زمانی لە بنچینەدا واقیعەتێکی دەروونناسییە، کە خودان دوو بەشە، واتە وێنەی دەنگی (دال) و چەمکێک (مەدلوول) و پێوایە نیشانە بەرهەمی هاوکوفبوونی ئەم دوو توخمەیە.(٥، ١٣٣)

٣- ٢/ نیشانە لە ڕوانگەی پێرس- ەوە٢:
بە پێچەوانەی سوسێرەوە کە نیشانە بە پێکهاتوو لە دوو پاژی دال و مەدلوول دەزانێت، لای پێرس پەیوەندیی نیشانە لە سێ پاژ پێکهاتووە:
١- هێما: ئەو شتەیە کە نیشانە بە خۆیەوە دەگرێت.
٢- ئاڤە: ئەو واتایەیە کە لە نیشانەوە بە دەست دێت.
٣- بابەت: ئەو شتەیە کە نیشانە دەڵالەتی لەدەکات.
بەپێودانگی ئەم پێڵێنەی پێرس، دەتوانین بڵێین تابلۆی (جگەرە کێشان قەدەغەیە) لە شوێنداە، هێمایە و ئاڤەکەی ئەوەیە کەس جگەرە هێنەکات و بابەتەکەش جگەرەنەکێشانە. لە ئەنجامی بەراوردی نێوان پێڵێنەکەی پێرس و سوسێر بە نیشانە، ئەوەمان بە دەردەکەوێت، کە هێمای پێرس هاوکوفە لەگەڵ دال لە مەدلوولەکەی سوسێردا و ئاڤەکەیشی هاوشێوەیە لەگەڵ مەدلوولەکەی سوسێر. لەو نێوانەدا ئەوە تەنیا

بابەتە کە سوسەر نەپەرژاوەتە سەری.
پەرس نیشانەکان بەگوێرەی پەیوەندییە جیاوازەکانی نێوان دال و مەدلوول دابەشی سێ جۆریان دەکات:
١- ئایکۆن: لە پەیوەندیی نێوان دال و مەدلوول لەکچوون هەیە. وەکو لەکچوونی نێوان وێنەی کەسێک و خودی کەسەکە، یان نەخشەی خانوویەک کە بچووککراوەی خانووەکە خۆیەتی.
٢- ئاماژە: نیشانەیەکە لەسەر بنەمای هۆ و هۆکار، وەکو دووکەڵ کە نیشانەی ئاگرە، یان ئامێری دیاریکردنی ئاراستەی با.
٣- هێما: ئەو نیشانەیەیە کە پەیوەندیی نێوان دال و مەدلوول پەیمان و ڕێککەوتنکییە، وەکو بەکارهێنانی ئەو هێمایانەی کە دەلالەت لە پلە سەربازییەکان دەکات.
بە وردبوونەوە لەوەی بەرباس خران، دەتوانین ئەوە هێنجنین کە پانتایی کاری زمانناسی تۆژنەوەیە لە نیشانە ڕێککەوتنکییەکان کە هیچ پەیوەندییەکی خودی، یان سروشتیان لەگەڵ مەدلوولەکانی خێاندا نییە و پەیستە لە ئاراستەیەک بگەڕێت بە ئاشکراکردنی پەیوەندییەکانی نێوان نیشانەکان. (٨٢،٢)

٤- مودێلی پەیوەندیی ڕەمان یاکۆپسۆن١

ئەرکی نیشانە گەیاندنی پەیام و ڕەهانی پەیوەندیی نێوان نێرەر و وەرگرە. ئەو مودێلەی ڕەمان لەمێ سیستەمی پەیوەندییەکانی خستووەتەڕوو، خودان بایخەکی تایبەتە.
١- ڕەمان یاکۆپسۆن (١٨٩٦ – ١٩٨٢) یەکێکە لە پشڕەوانی ئەدەبناسی، جوولەکەیەکی ڕووسی بووە.

بابەت (سیاق)
پەیام

ئاخێوەر (نێرەر) ……. بەردەنگ (وەرگر)
پەیوەندیی (ناوەندی پەیوەندیکردن)
کەد (دەستەواژە)
بەپێی ئەم مەدێلە، پەیوەندی داگری پەیامێکە کە ئاخێوەر دەریدەکات و بەردەنگ وەریدەگرێت. بە ئەوەی پەیامەکە لە نێرەرەوە بە وەرگر بگات، پەیستە بە ناوەند (رایەڵێک)دا کە دەکرێت گوفتاری، یان وێنەیی بێت تەپڵە ببێت. ئەم ڕایەڵە دەبێت لە چوارچێوەی کەدی هاوبەش، گوفتار، ژمارەکان، نووسراو …. تاد، وێنابکرێت، بەجۆرێک کە گوفتارەکە شیاوی خوێندنەوە بێت. لەکۆتاییدا پەیامەکە دەبێت بە بابەتێک بگەیێتەوە کە هەم بە ئاخێوەر و هەم بە بەردەنگ ڕوون بێت،

تاکو بتوانرێت تێگەیشتنێک بۆ پەیام لێبڕچاو بگیرێت. (٢٥،٦)
یاکپسۆن ئەم شەش بڕشە بۆ دیارخستنی زمان دادەنێت، لە نێوانی پەیوەندیدا:
١- ڕووی سڕزداری: ئەگەر پەیوەندی گوفتاری جەخت لەسەر نەرێی پەیام بکاتەوە و هەست و باوەڕ، یان سڕزی نەرێر بگەیەنێت ئەوا ڕووی سڕزداری زاڵە. (٦، ٢٠٣)
٢- ڕووی تەرغیبی: هەموو جڕرە پرسیارێکی نێوانی پەیوەندی، کە ئامانج چەکردنی کاردانەوە بێت لە وەرگری پەیام.
٣- ڕووی گەیاندنەوەیی (ئیرجاعی): ئەم ڕووە پەیوەندی نێوان پەیام و ئەو بابەتەی پەیامەکە ئاماژەی بۆ دەکات، دەخاتەوو. لەم ڕووەدا کاری زمان وەک کاری ئاینی و زانین پێناس دهکرێت.(٦، ٢٠١)
٤- ڕووی سڕووزمانی: هەرکاتێ پەیام بڵای کەد بشکێتەوە، ئەوا ڕووی سڕووزمانی لە دەبێتەوە.(٦، ٢٠٤)
٥- ڕووی هاودڵی: سڕنجی پەیامەکە بڵای ئایڕی نێوانی پەیوەندیدا دەشکێتەوە و بۆ یارمەتی ئەم ڕووە نێوان و درێژدان بۆ پەیوەندی دەستەبەر دەبێت. (٦، ٢٠٥)
٦- ڕووی ئەدەبی: سڕنجی پەیامەکە بڵای خودی پەیامەکەدا دەشکێتەوە. (٦، ٢٠٣)

٥- نیشانەناسی و بنیادگەری

وەک ئاماژەمان پێدا زانستی نیشانەناسی لێلایەن سوسڕەوە نێنرا و بوو بە بنەمای ڕەبازگەلی ڕێخنەی ئەدەبی وەکو بنیادگەری. لە ڕابردوودا گریمانە لەسەر ئەوە بوو، کە هونەر لاسایی واقیعییەت دەرکییهکانە.
بە پێچەوانەی ڕێخنەی نوێوە کە لە دیەکانی پێنجا و شەستی سەدەی ڕابردوو لە پێناسەی هونەردا وەک (لاسایی)، واتە پیشاندانی واقیع ڕووی وەرچەرخاند و جەخت لەسەر نیشانە دەکاتەوە، ئەو پرسهیەی هەوە دەدات تێگەیشتنی قووڵ لێناو دەقدا بدەزێتەوە. بەم پێیە نیشانەناسی و بنیادگەری لە دوای هەماینی جۆهەری واقیعەوە نین، بەڵکو دەخوازن ئەوە نیشان بدەن، کە ئەم واقیعە چلۆن هاتووەتە بوون.
بنیادگەری ڕوانگەیەکە بۆ لێکدانەوەی ئەدەبی لە ڕێگای بەکارهێنای تەکنیک و شێوازناسی و وشەکانی زمانناسییەوە ئەو تەوانینە زانستییە پێشنیاز دەکات کە ئەمە چۆن چێنی نێک هەر لە بەرهەمی ئەدەبی، بەڵکو لە هەرچێشنە پەیوەندی و ئاکارێکی کەمایەتی واتا هەڵەنجێنین. (١٢٤،٧)

بنیادگەری لە ڕەخنەی ئەدەبیدا لە ڕاستییەوە سەلمێنراوانەوە دەست پێ دەکات، کە دەڵێت بنیاد سەربەخۆیە و تێگەیشتن لەی پێویستی بەوە نییە پێناببرێتە بەر ڕەگەزی نامۆ بە بنیادەکە، یان بە سروشتی بنیادەکە. بە نموونە شیعر بنیادەکە لە چەند ڕەگەزێک پێکهاتووە، ئەم ڕەگەزانەش ملکەچی چەند یاسایەکی پێکهێنەر دەبن، کە ڕەگەزەکانی تەدەپەڕێنن لەو ڕووەوەی چەند بەستێرێکی کۆکەرەوەن و بەشەکانی قەوارە ئەدەبییەکە بەیەکەوە دەبەستن، بەیە چەند تایبەتمەندییەک بە گشتەکە دەبەخشن، کە جیاوازە لە تایبەتمەندیی ئەو ڕەگەزانەی دەقەکەیان پێکهێناوە. (١٣٨،٨)
بە ڕای ڕەمان لەو ڕاستییەدا بگەین کە وشە و بنیادی واتاکانی، شەوازی ناوەوە و دەرەوەی کەش و بەهایەکی لە خودی هونەریی خۆیدا هەیە. ئەوە پەیوەندی و ئێرکەکانییەتی لە بنیادی وشەدا، وەک شیکردنەوەیەکی مەرفەلۆژی و بنیادگەری دەبێت بخرێتەوو (١٤٢،٨)
کالەر١ لە (بوتیقای بنیادگەری)دا بە پێداگیریەوە دەبە سەر ڕەگەز لە هەر چەشنە خوێندنەوەیەکدا، بە نموونە شیعرێک لەبەرچاو بگیرێ:
١- ئەوەی کە شیعر دەشە خاوەن یەکێتی بە.
٢- لە بارەی ناوەرۆکەوە دەبە بابەتێکی گرینگی بەدەستەوە بە،
٣- ئەم گرینگییە فەرمی ڕەنگدانەوەی شیعرەکەش بگرێتەوە. (١٣٦،٧)
هەروەها پیاژە٢ دەڵێت: (بنیادی سیستەمی گەیینی شەوێ.) و ئەوە ئادگەیەنێت کە ((چەمکی بنیاد لە سێ هزری کلیلی پێکهاتووە: هزری هەمەکی، هزری گەیینی شەوە و هزری خۆڕێکخستنەکی.)) (٢٧٨،٩)
بە گوزارشتێکی تر ئەو تیۆریانەی ئاماژەمان پێدان لەسەر ئەوەن ئەوە پیشان بدەن کە چۆن تێگەیشتنمان لە واقیعەتەکانی جیهانی بوون، لەژێر کارتێکردنی ئەو زمانەیە کە پێی دەدوێین. هەموو زمانێک دەرچەیەکە کە بەهێوە کەسێک واقیعی پێ درک دەکات.
لە کۆتایدا ئەمە تێکڕاێک لە تیۆریەکانی سوسێر و پێرس، وەای بۆچوونەکانی بیرمەندانی وەک یاکۆبسەن، بارت، ئیکۆ و.. … زانستی نیشانەناسیان پێکهێناوە.
١- جاناتان کالەر (١٩٤٤ -) ڕەخنەگر و بیریاری بواریی تیۆریی ئەدەبی، خەڵکی ئەمریکایە.
٢- ژان پیاژە، بیرمەندێکی فەڕەنسییە.

٦- نیشانەناسیی شیعر

پێش ئەوەی بچینە سەر باسی نیشانەناسیی شیعر، پێویستە بەکورتی ئاماژە بە پێناسە و زمانی تایبەتیی شیعر بکەین. پێناسەیەکی زۆر و

زۆبەند لە دیدگای جیاوازەوە لەمەڕ شیعر خراونەتەروو.
شیعر وەک زمانی تایبەت لە ڕووی نیشانەناسییەوە لە دۆخی تێپەڕاندنی ئەو پەیمان و ڕێککەوتنەدایە، بۆیە گوێگر بە ئاسایی ناگاتە مەبەستی شاعیر. ڕۆخنەی نیشانەناسیش لەو بارەدا بەپاڵپشتی زمانناسی و شەوازگەری و ئەو لادان و تێپەڕاندنانە دەستنیشان دەکات و یەکە واتاییەکان پاڵەن دەکات و بنیادە واتاییە تازەکان ڕوون دەکاتەوە. ئەو کاتەش مەبەستی شیعرەکە بەپێی وردی هەوڵە ڕۆخنەییەکان ڕوون دەبێتەوە. (٧٥،٤)
بە هەی ئەوەی کە زمانی ئاخافتن و زمانی شیعر لەک جیان، هەر یەکەیان سیستەمێکی سەربەخۆی نیشانەناسی تایبەتی خۆی هەیە. ئەوە دەزانین کە نیشانە زمانییەکان، نیشانەی دۆخوازی و ڕێککەوتنەکین، کە بە گەیاندنی پەیام بەکار دێن. بەڵام دەتوانین بڵێین نیشانە شیعرییەکان لە ڕووی دەربڕینی واتاییەوە لەگەڵ نیشانە سوسێرییەکان جیاوان. چونکە مەدلوولێکی چەسپاویان نییە، کە بە شێوەیەکی دیار پەیوەندیدار بن بە دالەکانەوە. بەڵکو کەمێک دالەکن دەتوانن مەدلوولێکی زۆریان هەبێت. بە گوزارشتێکی تر لە زمانی شیعردا هەموو وشەیەک وەک ئای واتا ڕووکەشەکەی، تێگەیشتنی تریش کە هەمان واتا ناواخنییەکانن، دۆخەنە زینەوە.
بەهای نیشانە لە شرۆڤەی بنیادگەرییدا بەستراوەتەوە بە دۆق و تهنیا لە دۆقدا هەزی واتادان و دەلالەتخوازی وەردەگرێت و بەدەر لە تاوتوێکردنی توخمەکانی چواردەوری خۆی، شیانی لێکدانەوە و ڕاڤە نییە.

٧- هەما لە شیعردا

لەبەر ئەوەی هەما جۆرێکی بەرفراوان و دیاری نیشانەیە و بگشتی لە شیعردا بەچەی کاری لەسەر کراوە. کورت و پوخت بەسەری دەکەینەوە:
هەما بریتییە لە نیشانەیەک ئاماژە بە شتێک دەکات، بوونێکی سەربەخۆی هەیە، ئەو شتە دەنوێنێ و شوێنی دەگرێتەوە و ئەم چوار تایبەتمەندییەی هەیە:
١- هەموو هەمایەک لە بری شتێکی ترە.
٢- هەموو هەمایەک ئاماژەی دوانەیی هەیە.
٣- هەموو هەمایەک ڕێگەزی واقیع و خەیاڵی تێدایە.
٤- هەموو هەمایەک خودان هەزێکە، یان خودان ئەرکێکی دوانەیی. (١٠، ١٠ و ٧)
هەما ناوی بزاوتێکی ئەدەبیشی بۆخۆی داوە، لە دۆقە جیاوازەکان و بە مەبەستی تەواو جیاواز بەکار دێت. ئەم زاراوەیە لە لۆژیکی

بیرکاری، واتاسی، مەعریفەناسی، هەروەها نیشانەناسی (کە جۆباسی گشتیی ئەمەیە) بەکاردەبرێت و لە پانتایی ئیلاهیاتدا (هەما هاوواتای دروشم – یشە)، هونەرە جوانەکان و شیعر (کە جۆباسی تایبەتی ئەمەیە) مەژوویەکی دوورودرێژی هەیە. توخمی هاوبەشی نێوان هەموو ئەم بەکارهێنانە باوانە، ئەنگە چەمکی نواندنی شتێکی تر، یان دەلالەت کردن لە شتێکی تر بێت. (٢١٠،١١)
ئەم بابەتە هەروەها سەرنجدانی دەروونناسی بە چۆنێتی کاریگەری بەشێکی هەما و وێنەکان لە ئەمەدا پێیوەندی دروست دەکات. (٢٥٩،١٢) هەما لە ئەدەبیاتدا، ئاگەرچی بەرلەوە هەبووە، لە ڕۆژاوادا تهنیا لە بەکارهێنانە فەرهەنسییەکەیدا بڕوای سەند، واتای ئەم وشەیە تەنانەت ئەمڕۆ فرە لایەن و گرنگاوە، لە دەستواژەکانی وەکو (لەژیکی هەمایی)، (هەمای بیرکاری) بە واتای دژبڕ بە (هەمای شیعری) بەکار دەبرێت. بەکارهێنانی لەئەدەبیاتدا پتر لە چەمکی نیشانە، یان نواندنی پێتی دوور کەوتووەتە و بووەتە جۆرێکی چەمکی کە وێنەی شیعری و خوازە دەگرێتەوە. (٢٥٨،١٣)
(لەبەر ئەوەی) هەما لە سەرەکی تریەوە لادانی دەلالی دەهێنێتە ئاراوە. هەما لەبەرزکردنەوەی ئاستی شیعریەتی دەقێکی گرینگ و لەبەرچاو دەبینێت، لایەنی بەخشینی واتا و دەلالەتی نوێ بەشتەکان. (٣٢٨،١٤)
لەووی ئەرکیشەوە، لای هەماگراکان شیعر پیشاندان و گواستنەوەی واقیع و ڕاستی نییە، بەڵکو بارەکی دەروونییە کە بە کەتایی هەما، یان گواستنەوەی واقیع خەی دەردەخات، بەم پێیە ئەرکی شیعر دەبێتە پێکهێنانی پردێکی ویژدانی لە نێوان داهێنەر و خوێنەردا. (٢٣،١٥)

بەشی دووەم

١- پیادەکردنی بنەماکانی نیشانەناسیی بنیادگەری لە شیعری (لە کتێبخانەی تایبەتی بابا تاهیردا)

سەباح ڕەنجدەر (١٨/١١/١٩٦٥ – هەولێر) یەکێکە لەو شاعیرانەی تاکو ئێستا کەم و زۆر لە هەوڵێی خەی بەردەوامە و ئەزموونێکی سەرنجڕاکێشی ناوەندە شیعریەکە و هەوڵستەی خوێندنەوە بە خەی دەستەبەر دەکات. ئەم هەوڵە لە قۆناغە سەرەتاییەکانی ئەزموونکردیەوە دوالیزمێک بە کەشی شیعرکانیەوە بەرچاو دەکەون. یەکێکیان ڕوون و ئاوی تریشیان لەڕ، کە لەوەوە سەرچاوەی گرتووە بە مەعریفەیەکی کەمی تیەریانەی زمانەوانیەوە، هەوڵی داوە خەی لە فەرهەنگی واژەنامەی ناوەندەکە دەرباز بکات و هەوڵی بزاندنی سنووری زمانیشی داوە. (١٦٥،١٦ و ١٦٦)
ئەم دەقە یەکێکە لە دهقە دڕوشاوە و نموونەیەکانی شاعیر و شیعری

هاوچەرخی کوردی، کە ئەزموونی ڕوحی و زەینیی (شکۆی نەفس)ی ژیانی خەیاتی و پشکۆشی خوێنەری دەکات. شاعیر قووڵە چووتە ناو پنتەی شارەوکانی ژیانی خۆی و جۆرێکی جیهانبینیی لا دروست کردووە. (ئەحمەد هەزا) لەبارەی ئەو یەکێک لەو تایبەتمەندییانەی کە شاعیر پێویستە لەبەرچاوی بگرێت بریتییە لە ژیانی هەژانەی شاعیر خۆی و بە ئەمش نموونەی مانیفێستی شیعریی (سەباح هەنجەر) دەهێنێتەوە و دەڵێت ئەم تێبینیانەی یاریدەدەرێکی باشن بۆ داشتنی وێنەکان و هەروەک بۆ بارگاویی کردنی وێنەکان بۆ تۆامانی قووڵ بەسوودە، کە ئەم بارە وا دەکات شاعیر وردتر بێتەوە لە پێکهاتەی شیعرییەکان (سەرنجدانی هیچ شتێک بۆ بەهرەمەند لە سوود وەرگرتن بەبەش نییە. هەر شاعیرێکیش لە ژیانی هەژانیدا زەربەی بوو، زوو سەرنجەکانی دەربەی، نیهەشت بارەکانی بگۆن بۆ باری تۆامان و ناخ ڕوونبوونەوە و جیهانبینی و بەهرە خەماندن و درکاندنی، بگومان کارەکەی وەک نوسراوی ئاسایی پەی، بەڵام وەک نوسراوی داهێنراو بەتاەی، چونکە نوسراوی داهێنراو تەنیا بۆ تۆامان و ناخ ڕوونبوونەوە و جیهانبینی و بەهرە خەماندن مەزنایەتی وەردەگرێت.) (١٧، ١٢٨)

شاعیر دەستوپەنجەی لەگەڵ ئەزموونکی ڕوحی و زەینی نەرمکردووە (شکۆی نەفس)ە و بۆ ئەفراندنی وێنەگەلێکی نەمرانە وێنەیەکی جیهانبینی خۆی بۆ ژیانێکی پڕ مەینەت و دژوار کە چواندوویەتی بە ژیانی (بابا تاهیر)، کەشاوە. هەنگۆ هەستێکی فەلسەفی بۆ شیعرەکەی بەخشیبێت، بەڵام وەک لەو زیاتر وەک ئەوەی هەستێکی زانستیی سروشتی و تاقیکاری بەسەر شیعرەکەدا بار بکات. لەم شیعرەدا هەموو شت لە خزمەتی هەستی ڕوحی و واتا و جوانی و وێنەی داهێنانەیە. ئەم وێنانە لە هەگای دالی ئاسایی وە ئەفرێندراون. بەڵام وەک (ئەدیب نادر) دەڵێت: شاعیر، وەک پیتەنەر تەماشای شیعر دەکات و بۆ مانای نادژباو دەیانپیتەنێت و بۆ مەدلوولی دیکە دەیەوێ فرچکیان ببەخشێت. (١٦٧،١٦)

شاعیر بایەخێکی زۆری داوە بۆ کرێک ئەمش لە هەگای سروشتی دالەکانەوە، هەروەها بایەخێکی ئەوتەی بۆ جوانیناسی و هیتمی دەرکی نەداوە. جوانی و هیتم لەناو واتادا شپەل دەدەن. لایەنێکی تری بایەخپێدانی شاعیر، هەوڵی پاراستنی یەکێتیی دەق. ئەو یەکێتییەش لە هەگای بنیادی دەقەوە دەستبەر کردووە. بۆجوانی بنیادی دەقەکەی ناسیوە و کاری تێدا کردووە. ئەگەرچی هەموو بەشە بچووکەکانی دەقەکە بنیادی سەربەخۆیان هەیە، بەڵام لە ناو بنیادی گشتیی دەقەکەدا کەی کردوونەتەوە و سیستەمی گشتیی دەقی پێکهێناوە. لەبەر ئەوەی شاعیر خاوەنی شێوازێکی دەنگیی شیعری تایبەت بەخۆیەتی، دەتوانین لە سەنگەی زمانەوە هەمان سیما لەم دەقەشدا

ببینین، کە (محەمەد عەبدولکەریم ئیبراهیم) لە خوێندنەوەی دەقی: (مەرگی ئاوێنە)دا خستوویەتییەووو:
ئاڵەزی زمانی دەقێکی فەرمێکی تێکشکاوی بە شیعرێکی بەخشیوە بەجۆرێک بینینی تێپەڕگرافیای نووسینەکە کەمەڵک ئاماژە و ئیحالەلای خوێنەر دروست دەکەن. لە لایەکی دیکەوە دەقێکە ئەفسوونکەری تێدایە، کە خوێنەر بۆرەو واتایەک دەبات کە بەووکڕش واتایەکی نزیکە و هەموو بارێکی بە بەخساوە، بەڵام ڕاستییەکەی ئەو واتایە مەبەست نییە و هەر لە سیاقەکەدا ئاماژەی تر هەن کە واتای قووڵتر و شاراوەتر دەخەنەووو. (٤، ١٩٥)
شاعیر لێهاتووانە کاری لەسەر هەردوو بابەتی ئاستی ئاسایی (هاونیشینی) و ستوونی (جێنیشینی) کردووە. جۆری تایبەتی کاری شاعیر وای کردووە خودان شێوازی تایبەت بەخۆی بێت. (یاکۆبسۆن بەشێژەی بەکارهێنانی هەردوو ئاستە بە پێوەرێکی سەرکیی دەستنیشانکردنی شێواز دەزانێ) (١٥٧،١٨)
لەو سەنگەیەی شاعیر توانای بە ئەزموونکاری لە هەردوو ئاستەکە بە بەشێوەیەکی تایبەت بەخۆی خستووەتەگەڕ لەپێناو گەیشتن بە شێوازی خۆی. ئەگەرچی ئاستی ئاسایی پشتگوێ نەخستووە، بەڵام پتر سەرنجی خۆی لەسەر ئاستە ستوونییەکە چڕ کردووەتەوە، چونکە بەدوای گونجاندنی خەیاڵ و سۆزوەیە و هەوڵی داهێنانی هەمای نوێ دەدا.
لەم شیعرەدا وێنە و خوازە و هەما زمانەکی نائاسایی بە دەقەکەی داوە. چەند وێنەیەک هەن هەما بەدەستەوە نادەن، وەکو (کرم) لەم دێڕەدا:

دەزانێت پاش چەند ساڵ کرم لە جەستەمان پەیدا دەبێ (٢١٣،١٩)

بەڵام زەربەی هەرە زەری دالەکان لەبەراوانێ وەکو هەما هەژمار دەکرێن، بە نموونە (هوما). ئەم هەمایانە بەشەکیان لە بەرهەمەکانی پێشتری، یان شیعرە بەرایییەکانی وەک وێنە دەرکەوتوون، بەڵام لە بەرهەمەکانی دواتری وەکو ئەم شیعرە بوونەتە هەما. هەر وێنەیەک دەشێ یەک جار لە شێوەی خوازەدا بە زەین بگات. بەڵام ئەگەر هەم لە ووی دێرەکی و هەم لە ووی بەهای پێوەری هەمیشە دووپات بووبێوە، ئەوا دەگەڵدرێت بە هەما و دەشێ ببێت بە بەشێک لە سیستەمی هەمایی، (ئەفسانەیی) (٢١١،١١)
لەسەرەکی تر وەک جۆرەکی تر هەماگەری هەیە (سروشتی)ی گشتییە، کە دەزینەوەی ژێدەرەکەی دژوارە، بە نموونە (سمۆرە). بەڵام وەک (ئەدیب نادر) دەڵێت: ئەزموونکی شاعیر کارکردنە لە زمان، زمان وەکو جەستەیەکی خاڵی، بەیە شکڵێک بەرهەم دەهێنێت و هەر دەشبێت

وەکو شتێکی سەودای لێگەڕ بکرێت و پێجڕی هیچی لێنەکرێت، جگە لە نامەکردن و سەرسامکردنی خوێنەر بە شکڵی دووبارە دەبێتەوە. (١٧١،١٦)

لە هەرکۆ باس لە هەماگەریی شاعیرانە کرابێت، ڕەنگە جیاکارییەک لە نێوان هەماگەریی تایبەتی شاعیری هاوچەرخ و هەماگەریی شاعیرانی ڕابردوو لە لایەن خوێنکارەوە شیاوی تێگەیشتنن، دانرابێت.

شاعیر هەما بەکاردەهێنێت بۆ ئاوەژی شان لەشانی بیرە پێتییەکان بدات، بیرە پێتییەکان ئاو بیرانەن، یان ئاو حەز و ئاواتانەن کە ئاشکرا نابن و بە بەرجەستەیی ناکەونە بەرچاوان. بە لێناونەچوونی ئاو پیرەزییە لە تەجریدبوونی بیرەکەکاندا هەیە بەجۆرێک، کە ئاگەر بەرجەستە ببن ئیتر پیرەزی و چۆژی ئادەبیان نامێنێت و زەربەی جاریش لە ئاستی دەلالەتی هێستدا لە جۆباسی پاگماتیکە واتاکەی دەردەکەوە. (٤، ١٢٨ و ١٢٩)

دەستواژەی هەماگەریی تایبەت، لەسەرەتادا تاڕادەیەک سەرزەنیشت ئامێز بووە، بەڵام سەز و تێواینەمان بە هەماگەری شاعیرانە بەردەوام بۆچی ڕووبەڕووی دەدەنگیی بووەتەوە. هەماگەریی تایبەت دەلالەت لە سیستەم دەکات و توژەری وردەکار دەتوانێت هەماگەری تایبەت وەک خوێندنەوەی هەما کە پێامەکی نامە دەدەزێتەوە ڕاڤە بکات (١١، ٢١٢)

لەو سەنگەوە شاعیر هەوڵی ئافراندنی هەمای نوێ دەدات و ئەمڕۆ لەڕای لە زمانی شیعری دەکەوێتەوە.

لەم شیعرەدا کاریگەری ئایدەلەژیای شاعیر دەردەکەوە، ئایدەلەژیا بەواتای (کەمەڵە بیروباوەڕ و بەهاگەلێکی کەسێک، کەمەڵەگە، یان ڕەبازێک؛ بە نموونە قوتابخانەی مارکسیست) نا، بەڵکو زیاتر مەبەست لە جیهانبینیی شاعیرە. ((ئەم کاریگەرییە لە دووتوێی وشەکاندا بەهێی تاوتوێ کردنی پێوەندی دەق لەگەڵ چنینی دەرکییەوە دەناسرێتەوە. هەماکان تایبەتمەندی زمانی نیشانداریی وشەکان لەو توخمانەن کە دەق دەبەستنەوە بە بن دەقی کەمەڵایەتی و کلتووریەوە، پێوەندیی واتاداری وشەکان بە ئایدەلەژیا و هەڵوێستوانرێت بە تاوتوێکردنی فرهپاتبوونەوەی هەما کەمەڵایەتی، کلتووری و ئامیاری و بنیادە کەمەڵایەتییەکانی تر پیشان بدرێت. هەروەها ئاو تایبەتمەندانەی کە نووسەر بە کەسەکان و دامەزراوەکان بەکاری دەنێت و فرەپاتبوونەوەی وشە نیشاندارەکان لە پێیقی ئاودا نیشاندەری بەستنەوەی دەق بە ئایدەلەژیاوە.)) (٢٠، ٢٦٠)

شاعیر لە دانانی ناونیشانی شیعرەکێیشیدا بیری لە دانان و ئاخنینی

کەم□□ واتا و مەغزا کردووەتەوە.
لە بواری نیشانەناسی ناونیشاندا، زۆر پەیوەندیی شاراوە لە بنیادی واتایی دەقەکەدا هەیە. ناونیشانی دەق هەمیشە ئاماژەیەکی قووە لەخۆدەگرێت و □ایە□□ واتاییەکانی دەق □□ک دەخات. ناونیشانی شیعر وەک سەری جەستەیەک وایە کە پەکەوە گونجانی گشتیی دەقەکە □□کدەخات و هەندێک لە لوغزەکان دەکاتەوە. (٤، ٧٧)

٢- کرۆکی دەقەکە

شاعیر هەر لەسەرەتای شیعرەکەوە لە□□گای دەلالەتی (ملدرێژکردن ١- بۆ خوارەوە: سەرشە□□ی ٢- بۆ سەرەوە: سەربەرزی) ئاماژە بۆ بوون و نەبوونی (شکۆی نەفس) دەکات. بۆ گەیشتن بەم شکۆیە، دەبێت بەسەر جادووی جادووبازاندا زاڵ بیت، ئەوانەی دەوروبەر لە خودی خۆیان نامۆ دەکەن و وایان لێدەکەن گو□□ایە□□ بن و وەکو باندێکی کۆیبووە نانی سەردەست بخۆن (بەرەنگاربوونەوەی هەزی هە□□خە□□تنەر). بۆ زاڵبوون بەسەر جادووبازانیش دەبێت خۆر بناسین، ئەو هێزەی بۆ هەموان یەکسانە (گەیشتن بۆ □□شنایی □استقینە). □□شنایی □استقینە لە شەوەی خودا لە ناخدا جیلووە دەکات (بەدەنگهەناسی خودا)، ئەمەش بەداربوونەوەی نەفسی لە دەبێتەوە. کە نەفس بەداربوویەوە ئامادە دەبێ بۆ هەموو جۆرە ئەزموونێک. لەو ئەزموونانەوە بۆرەو حاڵیبوون لەوی تر و دەنیابوون لێدە. بەو دەنیاییەوە گوزارشت لە □□سەنایەتی خۆی دەکات، کە چۆن بۆ مەترسیەکانی لەدەستدانی خود تێپە□□وە لە میانی ئەو تێپە□□ینە سەرسوڕمانی خۆی دەردەبڕێت لە ئاکارە دزێوەکان. لەبەر ئەوەی شارەزایی □□گایە دەتوانێ هێزی ملکەچی بسڕێتەوە و هاوسەنگییەک لەنێوان (دە) و (گیان) دروست بکات.
شاعیر هەر یەک لەم ئەزموونانە لە کتێبکەوە فێر بووە کە لە کتێبخانەی تایبەتی باباتاهیردایە، دەلالەت لەوە دەکات وەکو باباتاهیر خەریکی ئەزموونکی (ڕوحی) و (زەینی)یە کە ژیانکی سەفیانەیە و ئەم ژیانەش بریتییە لە تێپە□□بوون بەناو کەم□□ قەناغی سەخت و دژواردا کە شکۆی نەفسی دەوڵەت تاکو بە سەرفرازی لێی دەرباز بیت. لێکچواندنی ژیانی شاعیر بە ژیانی باباتاهیر لە وشەی (تایبەتی)ی ناونیشانی شیعرەکەوە هەڵماندگرێیەوە، چونکە ناونیشانی شیعرەکە بەبێ (تایبەتی) دەرگای لەسەر ئەزموونی شیعری بابا تاهیری دەکردەوە نەک ژیانی. کەتایی شیعرەکەیشی وەکو قوفڵێک دەبەستێتەوە بە ناونیشانی دەقەکەوە کە ئاومێدبوونە لە زەوی و بەردەوامی دان و دووبارەی بوونەوەی هەمان ئەهو □ووداوانەیە.

٣- نیشانەکانی گیانلەبەران

ئەم شیعرە کە خودان بنیادەکی گشتییە. بەڵام وەک پێشتر ئاماژەمان پێدا کەمێک بنیادی بچووک لەخۆیدا دەگرێ و ئەم بنیادانەش وەنەی شیعرین. بەشێک لە وەنە شیعرییەکان لە ژیانگای ئاو نیشانە و میتافۆرانە دروست کراون کە وەنەی دیتراوی گیانلەبەرانن. لەم شیعرەدا ئاماژە بە هەژدە گیانلەبەر کراوە. سیانیان ناوی گشتین وەکو (مەل: ١ جار، باڵندە: ٦ جار و گیانلەبەر: ١ جار) کە (مەل و باڵندە) هاوواتان و شەشیان ناوی تایبەتی باڵندەن (کەوباب:١ جار، تووتی:٣ جار، حاجی لەقلەق: ١ جار، قومری: ١ جار، پەپوولە: ١ جار و هوماء: ٢ جار). پەپوولە لە جەری مەرووی باڵدارە و هوماش باڵندەیەکی ئەفسانەییە. نەشیان لە ئاژەڵ و گیانلەبەرانی ترن کە بریتین لە (گامێش: ١ جار، ورچ: یەک جار، کیسەڵ: ١ جار، ئەسپ: ٤ جار، گورگ: ١ جار، بەراز: ١ جار، سمێر: ١ جار و گوێچکەماسی: ١ جار). ئەو جگە لە وشەکانی (مرۆڤ، خودا و فریشتە) کە لە شیعرەکەدا هاتوون و ئەمە لەیان نەدواوین.
بەشیکی زۆریان وەک هەما دەردەکەون و چەند دانەیەکیشیان وەک خوازە و وەنە دەردەکەون. ئاسایی وەنە بە واتای ئەو شتەیە کە هەیە؛ خوازە واتایەکە بە شتەک لەبەری ئەو شتەی کە هەیە و هەما (کە جۆرێکی نیشانەیە) واتای ئەو شتەیە کە هەیە و وێنەی واتایەک بە شتێکی تر. (٢١، ٥٤)
ئەو نیشانە و وەنانەی لە ژیانگای ئاماژە بە گیانلەبەرانەوە ئەفرێندراون، شان بەشانی وەنەکانی تر بەشداری لە بنیادی دەق دەکەن هەموو تەکەا واتای ناواخنیی دەق بەدەستەوە دەدەن.

١- گامێش و کەوباب:

گامێش بە گیای ناو زەلکاو ملی درێژ دەکات
کەوباویش لە کاتی بانگدان (١٩، ٢١١)

نەرێر: ئاخوەو (دەنگی شعیر)
وەرگر: بەردەنگ (خوێنەر)
پەیام: شکڵی نەفس
کەد: زەلکاو، کاتی بانگدان
ژیانی زمان: سەزداری، شاعیر گوزارشت لە باوەڕی خۆی دەکات.
گامێش و کەوباب لەژیانگای جووتیەکیانەوە کە (ملدرێژکردن)ە، کراون بە هەما. ملدرێژکردن لەخودی خۆیدا وشەیەکی بە نیشانە، بەڵام لە سیاقی ئەستەکەدا نیشانە وەردەگرن کە بە یەکەمیان لە سەرەوە بە

خوارەوەیە واتە (سەرشۆکردن). بە دووەمیان لە خوارەوە بە سەرەوەیە واتە (سەربەرزکردن). یەکەمیان پێوەستە بە شوێنەوە (زەلکاو) کە دەلالەت لە ژیانێکی گیاند و ورگپەروەری دەکات و دەمیان پێوەستە بە کاتەوە (بانگدان) کە دەلالەت لە ژیانێکی مەعنەوی و ڕوحپەروەری دەکات. لەم دوو دێڕەدا کە بە جۆرێک بەراوردی نێوان دوو جووتەی یەک ئەندامی لەش، تێکڕا هەڵگری دوو دەلالەتە لە هەمان کاتدا. یەکەمیان ئەم دوو گیانلەبەرە وێنەی دوالیزمی (خراپە و چاکە)ی نەفسە لە ناخی هەمان تاک (مرۆڤ)دا، کە لە ململانێدان بە بەرزەفت کردنی مرۆڤەکە. دووەم ئاوێنەی هەر یەک لەم گیانلەبەرە دەلالەت لە مرۆڤێک دەکەن، یەک (خراپ: نەفسپەروەر) و (باش: ڕوحپەروەر).
گامێش بووەتە هێمای گەلەبوون و دەستەمۆیی و ملدان بە ژیانێکی نزم و ژێردەستی لەناو زەلکاودا، کەبابیش هێمایە بە نەفس بەرزی و ژیانێکی ڕوحانی لە شوێنکی بەرز (بانگدانی کەباب لە شوێنی بەرزدا). ئەبەتە کەباب لە نەریتی فەرهەنگی ناوچەکەدا هەمیشە خودان نیشانەی پیرۆزیتی بووە. لای یارسان پەلەوەرکی پیرۆزە. لە میتەلۆژیای ئیسلامیدا هاتووە، کە کەبابەکی پەنامەکی هەیە قاچی لە ناخی زهویدایە و سەری لە ژێر عەرشی خودا. کەواتە کەباب ئاماژەیە بە بەرزبوونەوە لە ڕۆگای ئەزموونکی ڕوحی وەکو بەرزاگرتنی نەفس (بە واتای شکەی نەفس) و بەرزهەڵکشان بە پلە باڵاکانی یەزدانی.
کەواتە پێامەکە ئاوێنە، شکەی نەفس دەتوانێت لە بەندی شوێن (زەلکاو) ڕزگارت بکات و بتبەستێتەوە کات – ی (بە کەتا) (کاتی بانگدان).
سروشتی پێوەندیی نێوان دال و مەدلوول، پێوەندییەکی دەخوازانە و هەکەکوتنکییە، بەیە پێوەندی نێوان دال و مەدلوول نائەنگەزیین. ئەگەر وردبینەوە ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە وشەکانی (گامێش و کەباب) خودان مەتیفکی شاراوەن و لە هەمانکاتدا، بەڵام هەست پێکراو بەبێنەی ئەو هەما نەریتییانەوە کە لە پشتەوەی وشەکانن.

٢- تووتی:

تووتی بە چاووڕوو دەم دەکاتەوە (١٩، ٢١١)

.....

پوولی لە بن باڵی دەدەن
گوڵایەتی و دان لەسەر دەستی نانی نانی دەخوات
بە کام لا هەڵیدەن

سەر لە ئەیە و ڕووگەنمای دادەخات (١٩، ٢١٢)

نەرەر: ئاخەوەر (دەنگی شیعر)
وەرگر: بەردەنگ (خوێنەر)
پەیام: لەدەستدانی خود و توانەوە لەناو لاسایکردنەوە.
کەد: ((بە چاووەوو))، ((نهخشی ناوچەوانی بەردی بە دروست نابێ))، ((پوولی پەستەی لە بن باڵی دەدەن))، ((گوڵایەڵە و دان لەسەر دەستی نانی نانی دەخوات))، ((سەری لە ئەیە و ڕووگەنمای دادەخات)).
ئاڵەی زمان: تەرغیبییە.
تووتی بەهەی ئاستی ژیری لە فەربوونی هەندە وشە و ڕستەی زمانی مرۆڤ بەجۆرێک بووەتە هەمای زیرەکی کە ئاماژەیەکی ئەرێنییانەیە، تا ئاستێک بووەتە هەمایەکی کلتووری. بەڵام خەیاڵی داهێنەرانەی شاعیر هەمایەکی تایبەتی ئەفراندووە کە لە وردبوونەوە لە ئالیەتی ئاو هەزە دەرکییەی ئەم ژیرییە وەگەڕ دەخات، ئاوێش (لاسایی کردنەوە)یە. کەواتە دەلالەت لە (خەبزرکردن) دەکات کە ئاماژەیەکی نەرێنیانەی هەیە. ئەمەش دەلالەت لەو بەشە بزر بووەی نەفس دەکات، کە چیدی خەی نییە و تهنیا ئاو شتانە دەردەبڕێت کە فەرکراوە. ئاوانی تر (خاوەنکانیان) چی پێ بڵێن ئەرکی ئەمیش تهنیا وتنەوەیە. لە وێنە گشتییەکەدا تووتی هەمایە بە ئاو مرۆڤانەی بوونەتە دەستگەمەی هەزی دەرکی. پەیوەندی نێوان دال و مەدلوول پەیوەندییەکی دەخوازانەیە کە شاعیر دایهێناوە.

تووتی کە حەزی لە خواردنی پەپوولەی وشکبووەوەیە
چاوی لە هەنگاوەکانە ئاخ ڕێگا دەکەین یان نا(١٩، ٢١٥)

پەیام: فریونەخواردنی هەزە دەرکییەکان و زاڵبوون بەدەریاندا
((خەی دەخواتەوە و دەروونی قوڕپ دەدات))، ((پەڕەی لە کلکی دەردەکێشە و هەڵکەی دەشکێنێت))

کەد: تووتی هەزەکی ئاراستهکراو و داردەستەی جادووبازان
ئاڵەی زمان: ئیرجاعی (گەڕانەوەیی)، ((تەی ناوانین و فەرامۆشی دەکەین))

٣- کیسە:

دەمە بەڵەی جادووبازان لە قاوغی کیسەڵەکدا دەمێننەوە (١٩، ٢١٢)

نەرەر: ئاخەوەر (دەنگی شیعری)

وەرگر: بەردەنگ (خوێنەر)
پەیام: پووچەڵکردنەوەی جادووی جادووبازان (هەزی دەرەکی)
ڕەهەندی زمان: سەروەزمانی
کیسەڵ لە نەریتدا هەمای خاووخلسکییە، لەسەرخۆیی و تەمبەڵییە و ئاماژەی نەرێنی دەگرێتە خۆی. بەڵام لە فەرهەنگی ڕەژهەڵاتی دووردا وەک لە فیلمی ئەنیمەیشنی (کۆنگفۆ پاندا)دا دەردەکەوێ، کیسەڵ هەمای ئارامییەکی قووڵی دەروونییە. لەم شیعرەدا کیسەڵ بەهەمان شێوە هەمای ئارامی و خۆاگرییەکی قووڵ کە دەتوانی جاوودی جادووبازانی پێ پووچەڵ بکەیتەوە. دەلالەت لە بەشکی بەرزی خۆاگری نەفس دەکات، کە دەتوانێت (هەز)ی جادووگەران قووت بدات و کپی بکاتەوە. شاعیر دەیەوێ بڵێ نەفسی بەرز ئادەستی هەزی جادووگەران نابڕێت.

٤- **مەلی خەشخەڵەر:**

لە ئاوێنەی نووسیندا دەستێک دەبینین
جگوێکە بێ دەنگ و بەدەنگی دەکات
لەم جگوێکەکردنەدا
هەموو ئاوازێک دەچێتەوە ناو دەنووکی درەوشاوەی مەلی خەشخەڵەر
(١٩، ٢١٢)

نەڕەر: ئاخێوەر (دەنگی شیعری)
وەرگر: بەردەنگ (ئەمە: مرۆڤ)
پەیام: چاوکراوەیی
کەد: ((لە ئاوێنەی نووسیندا دەستێک دەبینین))
ڕەهەندی زمان: ئەدەبی
مەلی خەشخەڵەر (پەپووسەلەمانە) هەمای متمانەبەخۆبوون و بەختەوەرییە، بەهەی ئەوەی شاعیر وشەی نیشانداری (خەشخەڵەر)ی داوە پاڵ و لە چیرۆکی سلەمانی پێغەمبەر وەرگیراوە کە هەمای هەنانی هەواڵی خۆش، ئەمەش پێچەوانەی مەلی شووم کە لە فەرهەنگی نەریتیدا (بایەقوش)ە و خوێندنی بەسەر هەر ناوچەیەکی ئاوەدانیدا هەوە و پێیامی وەرانبوونە. مەلی خەشخەڵەر هەمای ئەو بەشەی نەفسە کە چاوکراوەیی و متمانە بەخۆبوون دروست دەکات و هەمیشە ئومێدبەخشە و هەواڵی خۆش دەگەیەنێت.

فەرمووم لە باڵندەی ئاوی کرد
بە وشکایی کە ڕەگی بەهات و بیرەوەری تۆ و پاراوە
فەرمووی باڵندەی وشکاویشم کرد

بە قەراغ گەلاوی سەربەشختە (١٩، ٢١٣)

باڵندەی ئاوی و باڵندەی وشکایی هەمان نیشانەن کە دڵالەت لە دوالیزمی نەفس دەکەن. پەیامەکە ئاوایە کە شاعیر مەشقی بە نەفسی خەی کردووە بە هاهاتن لەگەڵ دەخە سەختەکان.
باڵندەی وشکاوی
هەڵدێ هەڵدێ __ وشکاویی

٥- ئەسپ:

ئای خەوەتی دە
.....
پووشی قەراغی هەگا خەواوون
ئەسپ بە ماتی بە تەکیاندا دەوات
.....
تەمەنی جوانوویی لەناو دەکی دەم تیژ و
نزیک گورگ گوزەراندووە (١٩، ٢١٤)

نەرەر: ئاخەوەر (دەنگی شیعری)
وەرگر: دە (نەفسی خودی شاعیر)
پەیام: تەپەاندنی قەناغی مەترسی و دژواری ژیان
کەد: دەکی دەم تیژ، گورگ
هەڵی زمان: سەزداری (دوان لە خود)
ئەسپ بە درەژایی مەژوو هەمای هەسەنایەتی بووە و هەوبەرەکی زەری لە پانتایی هونەرەکاندا داگیرکردووە. دڵالەت لە نەجیبی و سەرکەشی دەکات و گورگ هەمای دەندەییە. شاعیر گوزارشت لە قەناغەکی ئەزموونی (ەوحی) و (زەینی) دەکات، کە توانیویەتی هەسەنایەتی خەی بپاەزێت نەفسی خەی بپاەزێت لەو هەەشانەی هەزی دەرەکی ئاراستەیان کردووە.

ئەسپی هاویشم بە ملوانکەی کیژی کافرەش بەستایەوە (١٩، ٢١٥)

پەیام: گەیشتن بە ئەوین
هەڵی زمان: (ئیرجاعی) گەانەوەیی

٦- حاجی لەقلەق:

بەس نەبوو
حاجی لەقلەق دوا شەهیدی هەولەر بوو (١٩، ٢١٤)

نەرەر: ئاخاوەر (دەنگی شیعری)
وەرگر: بەردەنگ (نوێنەرانی هەزی دەرکیی خراپەکار)
پەیام: سەرسوورمان(!)
کەد: شەهیدبوونی حاجی لەقلەقی هەولێر
ڕەهەنی زمان: سەزداری (بەس نەبوو!)
حاجی لەقلەق لەبەردا وەک نوێنەری گشتی باڵندە لە شاردا دەردەکەوت، باڵندەیەکی وەکو حاجی لەقلەق لە شاردا کە هەڵانەی هەیە و خەریکی ژیانە، ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئارامی و سەقامگیری شار، کە جەنگ ئەو ئارامییەی شێواند، باڵندەکان، یان شەهید دەبن، یان ڕەو دەکەن. کەواتە لێرە دەلالەتە لە ئارامی، هەر چەن کەتر هەمای ئاشتییە و هەمایەکی جیهانییە و لای هەموو گەلانی جیهان هەمان دەلالەتی هەیە و حاجی لەقلەقیش هەمایەکی لەکاییی شاری هەولێر بوو، بەڵام دواتر وەک قوربانی جەنگی براکوژی بووەتە هەمای هونەری. هەر ئەمە وای کردووە نووسەر (حەکیم مەلا ساڵح) لە ڕاقەی شیعرەکەدا بەناوی (شەوازی زمان و ئاستهی زمان لە شیعری هاوچەرخی کوردیدا) بەو ئاراستهیەدا بڕوات کە کرەکی شیعرەکە ببەستەتەوە بە جەنگی براکوژی. نووسەر دەڵێت: ((چەمک و تەمای سەرەکی قەسیدەکە کەشی شەڕی ناوخۆیە…)). (٢٢)
هەندە شوێنی ئەم دەقە بەرەووی جەمسەرەکی ترمان دەکاتەوە. هەر وەکو میشێل ئۆتان لە ((سیمیۆلۆژیای خوێندنەوە))دا باسی لەوە دەکات، دوو جەمسەر لە دەقدا دیاری دەکات:
شوێنەکانی یەقین
شوێنەکانی گومان
ئەم دەرە شیعرە لە شوێنە گومانەکانی دەقە. شوێنەکانی گومانی دەق، پنتە تاریکەکانە، تەموماژەکانە، هەما نادیارەکانە، ئاماژییەکانە. لوغزە هەڵنەهێنراوەکانە و ئەو جێگایانەشە کە ناتوانین لەناو دەقدا پەکیانەوە ببەستین و پەیوەندییان لە نێواندا دروست بکەین. ئەمانەن ئەستەم دەردەکەون وا لە خوێنەر دەکات ناچاری ئەوە دەبەت کە پێشنیازی هەندە گریمانە بکات بۆ لێکدانەوەی ناواخنی جەراوجێری دەقەکە و هەندە جاریش دەرخستنی چەند ڕاقەیەکی جیاواز بۆ تێگەیشتن (١٧٢،١٦ و 173)

بۆیە (حەکیم مەلا ساڵح) یان هەر نووسەرەکی تر ئاساییە لە لێکدانەوەدا بۆ ئاراستهیەکی دیکەدا ببەن.
بۆلام لای شاعیرەکی هەماگەر کە خودان گیانەکی گەردوونی بەت، لە بابەتی سیاسی و کۆمەڵایەتی دوور دەکەوتەوە، دەنگۆ لە هەندە دەقی شیعردا باسی هەندە ڕووداو، یان هەندە شوێن بکات، بەڵام کات و

شۆنی ئەم ڕووداوانە وەک (حاجی لەقلەقی هەولێر) بە پێناسە دەیخاتە بەردەست و جێگاکانیش بە دیاریکردن باسکراون بۆ واتایەی کە ئەو ڕووداو و شوێنانە واقیعیانە سوودا ناکات. بۆیە ئەم هەمایە گەردوونی تر بەکار هاتووە و دەلالەتی تر هەڵدەگرێت: هەر زوو زەین دەبات بۆ (دەشکان) و (تەران) لە زەد، نموونەی وەک (مەولانا خالیدی نەقشبەندی). لەبەردا (هەولێر) تهنیا هەولێر نییە، دەشێت هەر شوێنێک بێت (وڵات، شار، گوند، ماڵ، شوێنی کار و سەرچاوەی بژێو) و شەهیدبوون، یان ڕێیشتنی حاجی لەقلەق دەشکان و تەرانە.
بەهەمان شێوە:
بەس نەبوو
قومری دوا شاعیری ترپە و هەست و تاسە بوو (١٩، ٢١٤)

٧- بەراز:

بەس نەبوو
هەزی ئاگرکوژێنەوە دزی پەتاتەی بەراز بوون (١٩، ٢١٥)

نەرەر: ئاخوەر (دەنگی شیعری)
وەرگر: بەردەنگ (نوێنەری هەزی دەرەکیی خراپەکار)

وەک (دەربەدا) باسی لێوە کردووە کە واتای هەر نیشانەیەک بەستراوەتەوە بە واتای نیشانەکانی تریەوە. لەم دێڕەدا ئەوەمان بە جوانی بۆ ڕوون دەبێتەوە کە شاعیر چلۆن توانیویەتی چەند دالێکی لێک جیاواز و لە ڕووی ڕوخساریەوە لێک دوور کەبکاتەوە و لە ڕووی واتاییەوە پەیوەندییەکی ناواخنی لە نێوانیاندا چێبکات. (بەراز) لە فەرهەنگی ناوچەکەدا ئاژەڵێکی بەزراو و حەرام و بووەتە هەمای خراپی وەک خراپی مرۆڤە ئاکارناشیرینەکان و تا ئاستێک خودا نەفرهتی لە کردبن. ئاگرکوژێنەوە هەمای ڕزگارکردنە، شاعیر دێت ئەو هەزە دەرەکییەکی بەناوی ڕزگارکردنەوە هاتووە تەنانەت دەستی دەچێتە دزینی قووتی بەراز. ئەم قووتە بریتییە لە پەتاتە، ئەوەش دەلالەت لە خەراکی هەژار دەکات. لەبەردا ئایرونییەکت زەر بەهەز بەکارهاتووە کە شاعیر دەیەوێ بڵێت، هەژار لە دیدی ئەو هەزە بەناو ڕزگارکەرە نەفرەتلێکراون وەکو بەراز. ئەمەش هەمایەکی داهێنانەیە.

٨- هوما:

برادەرانم بابا تاهیر و هوما
لە ئاسمان مەینە خوارەوە
چاوی کوشتن و بین هێشتا نەنوستووە

دڵتان نەیەتە سەرلەوانتان
زەوی دەموچاوی گەش و گەرمە و ئەسپ بەو ناوەدا تێدەپەڕن (١٩، ٢١٧)
.....
بابا تاهیر موورووێک لە نەوانماندا بزر بوو
موورووێکیش لە مشتووی خانجەری هوما کەوت (١٩، ٢١٨)

نەرەر: ئاخاوەر (دەنگی شیعری)
وەرگر: بەردەنگ (بابا تاهیر و هوما)
پەیام: نائومێدبوون لە زەوی ((چاوی کوشتن و بەین هەشتا نەنوستووە))، ((زەوی دەمودووی گەش و گەرم و ئەسپ بەو ناوەدا تێدەپەڕن))، ((خەریش بە ئاڕەزی لەدایک نابە))
کاتی: زمان سەزداریە.

هوما وەک هەمایەک لە ئەزموونی تری شاعیر بەرچاو دەکەوێت. بە نموونە لە شیعری (مەرگی ئاوەنە)دا. لە ئەفسانەی کوردی و گەلانی تریش وەکو فارس ئەو باندەیە کە لەسەر شانی هەر کەسێک بنیشێتەوە ئەو کەسە دەبێتە پاشا. بەتایبەتی لە ئەدەبیاتی فارسیدا هەمیشە وەک هەمای فڕ و شکە و بەخت ئامادەیی هەیە. حافیزی شیرازی دەڵێت:
همای اوج سعادت بە دام ما افتد
اگر تو ڕا گذری بر مقام ما افتد (٢٣، ١٠١)

لە دەقی (مەرگی ئاوەنە)دا وەک (محەمەد عەبدولکەریم ئیبراهیم) خوەندنەوەی بە کردووە، هوما ئەو هەزانەن کە مرۆف خەریکی گیان دەکەن بە دوای گەورەیی بە ناوەرەک و شکڵی ڕووکەش. بەڵێ ئەم خوەندنەوەیە لەو دەقەدا هوما دەلالەتە کلتووریەکە دەگەیەنێت. بەڵام لەم دەقەدا (هوما) هاوشان لەگەڵ (بابا تاهیر) بەپێچەوانەی دەقی: (مەرگی ئاوەنە) هەمان بە شکڵێکی هەسەن و دەلالەت لە نەفسکی بەرز دەکەن و بەرز بوونەتەوە بە ئاسمان

ئەنجام:
لە شیعری (لە کتێبخانەی تایبەتی بابا تاهیردا)ی سەباح هەنجەردا، وشەکان زەر بە وردی و هەستیارەتییەوە هەڵبژێردراون، بەتایبەتی ئەو وشانەی ئاماژەن بە (گیانلەبەران) تاکو لە ناو یەک کەمەڵە هەستدا پشکشی خوەنەر بکرێت. زەربەیان وەکو نیشانە (هەما) بەکار براون و خودان بنیادەکی سیستەماتیکن. ئەم شیعرە بنیادەکی گشتی هەیە، بە دەربڕکی تر کەی بیرەکە و وەنەکان بەرەو یەکەتی بابەت دەجووڵێن. پێوەندیە هاونشینییەکان واتا پێوەندییەکانی توخمە

شیعرییەکان پێکەوە بە پێکهاتنەکی تایبەت واتا و دڵالەت دەگەیەنن. لەسەر ئاستی پەیوەندی جێنشینی هەوڵی ئژد دراوە بە داهێنانی هەمای تایبەتی و لادان لە زمانی باوی ناوەندە شیعرییەکەی ئەمڕۆ و جارێک لە مانەوە و پابەندبوون بە شێوازێکی تایبەت بۆخۆی. بنیادی دڕامی شیعرەکە واتا ناواخنییەکە نییە. شاعیر بە وێنە و هەماگۆلی داهێنرانە پوختەی ئزموونی ژیانی ڕۆژانە و جیهانبینی و دۆخی درووونی و زەینی خۆی وێنە کێشاوە. کە ژیانێکی مەعنەوی سۆفیانەیە و گۆشەگیری بە شکڵی نەفس و دوورەپەرێزی لە جێنجاڵی و پڕتاو مادەگەرایی وەک نائومێدییەک لە زەوی.
دەتوانین بنیادی ئەم دەقە بە پێی مۆدێلەکەی ڕۆمان بەم شێوەیە چڕ بکەینەوە:
١- شرۆڤەی شکڵی ناخ (پەیام)
٢- شرۆڤەی دۆخەکانی ئاخێوەری شیعر (نەرێری پەیام)
٣- شرۆڤەی بابا تاهیر و هوما (وەرگری پەیام)

سەرچاوەکان:

١- هەمن عومەر خۆشناو، هەرمینۆتیکای شیعری سۆفییانەی مەحوی، (٢٠١٦) هەولێر، ناوەندی ئاوێر – ژمارە ٣١٩
٢- آنە ماری دینسن، درآمدی بر نشانەشناسی، ترجمان مظفر قهرمان (١٣٨٩ هجری شمسی) آبادان، نشر پرسش.
٣- ژان ایو تادیە، نقد ادبی در قرن بیستم، ترجمە مهشید نونهالی (١٣٩٠ هجری شمسی) جاپ دوم، تهران انتشارات نیلوفر.
٤- محەمەد عەبدولکەریم ئیبراهیم، پێکهاتەی زمانی شیعری لە ڕوانگەی ڕەخنەی ئەدەبیی نوێوە (٢٠١٢) هەولێر، ئەکادیمیای کوردی ژمارە – ١٥١.
٥- بابەک ئەحمەدی، پێکهاتە و ڕاڤەی دەق، و: مەسعود بابایی (٢٠٠٤) هەولێر.
٦- فاطمە عظیمي فرد، فرهنگ توصیفی نشانەشانسی (١٣٩٢ هجری شمسی) تهران، نشر علمی.
٧- چارلز برەسلەر، ڕەخنەی ئەدەبی و قوتابخانەکانی، پێشکێشکەک و تێڕی، وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: عەبدولخالق یەعقووبی، (٢٠٠٧) هەولێر، بڵاوکراوەی ئاراس ژمارە – ٥٧٥.
٨- پیتەر هاێبەرگ و ئەوانی تر، تێڕیی ئەدەبی و شێوازناسی ئامادەکردن و وەرگێڕانی ئەنوەر قادر محەمەد (٢٠١٨) چاپی سێیەم، بڵاوکردنەوەی ناوەندی ئەندێشە – سلێمانی.

۹- ویلفرد گرین (و ...)، مبانی نقد ادبی، ترجمۀ فرزانۀ طاهری (۱۳۸۵ هجری شمسی) چاپ چهارم.
۱۰- د. پەخشان سابیر حەمەد، ڕەمزلێ شیعری هاوچەرخی کوردی، کرمانجیی خواروو کوردستان ۱۹۷۰ – ۱۹۹۱ (۲۰۱۲) هەولێر، ئەکادیمیای کوردی ژمارە – ۱۵۵.
۱۱- ڕنێ ولک – اوستین وارن، نظریۀ ادبیات، ترجمۀ ضیاء موحد – پرویز مهاجر (۱۳۸۲ هجری شمسی) چاپ سوم، تهران، انتشارات نیلوفر.
۱۲- دیوید دیچز، شیوەهای نقد ادبی، ترجمۀ: محمد تقی صدقیانی – دکتر غلامحسین ویوسفی (۱۳۸۸ هجری شمسی) چاپ ششم، تهران، انتشارات علمی.
۱۳- ڕنێ ولک، تاریخ نقد جدید (جلد چهارم – بخش دوم) ترجمۀ سعید ارباب شیرانی (۱۳۸۹ هجری شمسی) چاپ دوم، انتشارات نیلوفر.
۱٤- ناز ئەحمەد سەعید، لادان لە شیعری لەتیف هەمەت دا (۲۰۱۳) سلێمانی، بڵاوکراوەی بەڕێتیی چاپ و بڵاوکردنەوەی سلێمانی.
۱۵- نەسرین ڕەئووف ئیسماعیل، ئەرکی شیعر لە ئەدەبی کوردی دا سانیی (۱۹۲۰ – ۱۹۵۸) (۲۰۱۰) هەولێر دەزگای توێژینەوە و بڵاوکردنەوەی موکریانی.
۱٦- ئەدیب نادر، گۆڤاڕەوە بۆ ماڵی یەکەم (۲۰۱٤) هەولێر بڵاوکردنەوەی ئەکادیمیای کوردی ژمارە – ۲۹۷.
۱۷- ئەحمەد ڕەزا، هونەری شیعر نووسین، بەرگی یەکەم دەروازەیەک بۆ ناسینی شیعر (۲۰۰۷) لەسەر ئەرکی مەکتەبی ئاگایاندنی (ی. ن. ک) چاپکراوە.
۱۸- شەعبان چالی، شەوازی جزیری (۲۰۰۸) دهۆک، سپیرێز.
۱۹- سەباح ڕەنجدەر، دیوانی سەباح ڕەنجدەر بەرگی دووەم (۲۰۱۸) تاران، چاپی یەکەم.
۲۰- دکتر محمود فتوحی، سبک شناسی، نظریەها، ڕویکردها و ڕوش ها (۱۳۹۰ هجری شمسی) تهران، انتشارات سخن.
۲۱- لارنس پرین، دربارۀ شعر. تجمۀ فاطمۀ ڕاکعی (۱۳۸۳ هجری شمسی)، تهران انتشارات اطلاعات.
۲۲- حەکیم مەلا ساڵح، زمان و بیرکردنهوهی شیعری (2016) ههولێر، بەڕێوهبهرایهتی ڕاگهیاندن و چاپ و بڵاوکردنهوهی ههولێر.
۲۳- کامران کوهستانی، دیوان حافظ (۱۳۹۲ هجری شمسی)، چاپ اول انتشارات شبوستان.

سکاندا□کی زانستی لە سا□ی 1994 بەردەوامە … مـوحەممەد گە□ا□ەیی

لە سا□ی 1994 پرسیارەکانی تاقیکردنەوەی ک□تایی شەشەمی ئامادەیی جاران(دوانزەی ئامادەیی ئ□ستا) ک□ین و فر□شتنی پ□وە دەکر□ت، ئەگەر هە□ە نەبم تاقیکردنەوەکانی ک□تایی شەشەمی ئامادەیی لە سا□ی خو□ندنی 1993-1994 لە مانگی ئابی 1994 بـ□ جار□کی تر دوبارە کرانەوە..!

ئەم پرسیار دزینە بـ□تە بازرگانییەك کە بە□ قات و بـ□ینباخ□کی ئوتویکراوەوە دەکر□ت، کە سکاندا□□کی گەورەی زانستیە کە تا ئ□ستا بەش□وازی جـ□راوجـ□ر بەردەوامی هەیە□، ئەمەش لە ئەنجامی ئەم سـ□ خا□ەدا: یەکەمیان: ئەو ما□ستایانەی وانەی تایبەت دە□□نەوە، لەهەمانکاتیشدا ئەندامی لیژنەی پرسیاردانانی وەزارین، لـ□رەدا بە باوکی خو□ندکارەکە دە□□ت: بایی 100 نمرەم بە کو□ەکەتان/کچەکەتان گوتـوە، ئەگـەر پرسـیاری دزە پـ□نەکردبـ□ت لـە ژ□ـر سـەردـ□ری ئـەم □ستەیەدا کە بە خو□ندکارەکە دە□□ت:(ئەمانە؛ بخو□نە و سەدی سەد لە تـاقیکردنەوەی ک□تـایی سـا□ پرسـیاریان لـ□دـ□تەوە)، دووەم: ئـەو مـا□ستایانەی پرسیاری وەزاری دادەنـ□ن و تـ□□کیان لە پەیوەندی گرتن بە یەکتریەوە گر□داوە بـ□ ئەوەی پرسیاری ک□تایی سا□ ئا□وگـ□□ بکـەن بەتـایبەتی لەگـە□ ئـەو مـا□سـتایانەی کـە وانـەی تـایبەت دە□□نەوە، جا باوکی خو□ندکارەکە کە کەسـ□کی دەو□ەمەندـ□کی هەـ□تـ□قیو یان مەسؤلـ□ك بـ□ت، پادداشتەکەی زیاتر دەکات، ئەمەش دوای ئەوەی بەنا□استەوخـ□ پرسیارەکان بە کو□/کچەکانیان دەگوتر□ت، سـ□یەمیان: دانانی مەلزەمە؛ کە عەیبە و شورەیەکی زـ□ر گەورەیە بـ□ وەزارەتی پـەروەردە، کـە تـا ئ□سـتا نەیتوانیـوە قەدەغـەی بکـات، لـەم مەلزەمانەشدا پرسیاری وەزاری لەژ□ر سەردـ□ری:(ئەم بابەتانە لە سا□انی □ابردوو ئەوەندە نمرەیان لـ□هاتـ□تەوە)، لەم بارودـ□خەی سا□انی □ابردوودا کو□ و کچی هەژار مەلزەمەشی پـ□ناکـ□□ت و یان پـ□ی نەکـ□اوە، بەتایبەتی لەدەرەوەی بازنەی شارە گەورەکان وەك: هەولـ□ر، سلـ□مانی و دهـ□ك، هەتا لەناو ئەم شارانەشدا زـ□رـ□ك لە خو□ندکاران

توانستی داراییان نییە کە بۆ حەوت مادەی زانستی مەلزەمەی گرانبەها بکۆن..!
ئەم سۆ هۆکارەی لەسەرەوە باسمکرد، بۆتە هۆکاری هەڵاوسانی نمرە لە پۆلی دوانزەی ئامادەیی، کە ساڵانی ڕابردوو ڕێزبەندی یەکەم بونیش تووشی هەڵاوسان نەدەبو, وەك ئەمساڵ کە لیستی یەکەمەکان بەناوی زیاتر لە 86 خوێندکار بو، کاتی خۆی لەلایەن بەڕێز وەزیری پەروەردە یان بەڕێوەبەری گشتی ئەزمونەکانی هەرێمی کوردستان، ناوی هەر 10 یەکەمەکانی کوردستان دەیخوێندرایەوە و بەچەند خولەکێك خوێندنەوەی ناوی یەکەمەکان کۆتایی دەهات، بەڵام ئەمساڵ بە پارلەمان و حکومەت سۆە گیرابو بۆ خوێندنەوەی ناوی یەکەمەکان، کە جێگەی تڕەامان و هەڵوەستەی لەسەر کردنە, کە گرنگە لێکۆڵینەوەیەکی ورد لەسەر ئەم هەڵاوسانەی نمرەی یەکەمەکان بکرێت..!؟
ئەم سکاندالە زانستیەی و بەردەوامبونی کە بۆماوەی 26 ساڵە لەسەر حسابی کوێ و کچی خەڵکی هەژار، لێقەوماو، خوێندکاری زیرەك و ناوچە دوورە دەستەکانە، کە لەناوەندی شارە گەورە و گەشەکردوەکان زۆر دوورن و ڕێژەیەکی باش لە ڕێژەی گشتی خوێندکاران لەسەر ئاستی هەرێمی کوردستان پێکدەهێنن، دەستیان بە مامۆستای لێهاتوو و خاوەن خزمەتی پەروەردەیی و ئەزموندیدە ناگات بۆ ئەوەی سودیان لێوەربگرن، لەهەمانکاتیشدا خوێندکاری ئەم ناوچانە زۆرترین باج دەدەن، لەئەنجامدا تەنها کوێی مەسۆل و دەوڵەمەندە هەڵتێقیوەکان قازانج دەکەن، نمرەیەکی زۆر باش بەدەستدەهێنن, بەم ئاستە لاوازەی هەیانە، تا بەدەستهێنانی بڕوانامەی ماستەر و دکتۆرا ناوەستن، کە ئێستا بەشکیان پێگەی گرنگیان لەناو دامەزراوەکانی خوێندنی باڵا و زانکۆکان گرتوە و بەرەو وێرانەیان بردوە.
پرسیارەکە ئەمەیە: تاکەی وەزارەتی پەروەردە بەوردی کار لەسەر پرسەیەکی ئاوا چارەنووسساز ناکات..؟ پێداچوونەوەیەکی ورد بۆ ئەنجامدانی پرسەی تاقیکردنەوەکانی کۆتایی دوانزەی ئامادەیی ناکات، بۆ ئەوەی کەمترین هەڵەی تێیدا ڕووبدات..!

خوێندنەوەیەك بۆ ماڵئاوایی

لەو ساتانەی هەڵدەگرم ... دلشاد کاوانی

"هەمانی هێژمێک لەو ساتانەی هەڵدەگرم. جوانتر لەوەی کە هەیە دەنووسرێتەوە:
دلشاد کاوانی چیەکنووس

دوا ئێوەی دەستم دایە خوێندنەوەی هەمانی هێژمێک لەو ساتانەی هەڵدەگرم، نەمتوانی وەک چەندەها کتێبی تر تەنیا بە خوێندنەوە و چێژمکی خودی بە سەریدا تێپەڕم، چونکە ئەو هەمانە بە من جێگای سەرنج و چێژمکی تایبەتی تر بوو، هەوونتر بەڵم وەک یەکمک لە کتێبە جوان و سەرنج ڕاکێشەکان دێتە هەژمار، کە خوێنەر ناچار دەکات دوای خوێندنەوەی هەست بکات شتمکی تازە و وانەیمکی نوێ لە ژیان فێر بووبێت و بە تایبەتی لە بواری کتێب سازیدا، پێوستە بگوترێ ئارام محمد تا بڕێی جواننووس و ورد، بە دیقەت و بە سەلیقە دەنووسێ، وەک چۆن تەنانەت بەشمک لە نووسەرە گەورە و دیارەکانی کوردی کەشێی هەنوسی کوردییان هەیە بەڵام دەتوانم بڵێم ئارام چۆن جواننووسە ئاواش باڵایە لە پاکنووس و هەنووسمکی بە غەڵ وغەش و کوردی زانمکی باشە.
بەیەشێ نووسەر هەر لە تایتڵ و ناوونیشانی هەمانەکەیدا دەت و شتمکی جیاوازمان پێدەبەخشێ هێژمک لەو ساتانەی هەڵدەگرم، کە لە واقع هیچ کەس ناتوانێ هێژمک لە ساتەکانی تەمەنی لابەرێت و قەدەری ژیان بگۆڕێت. بەڵام نووسەر زۆر جوان و لێزانانە هەر لە دەستپێکی هەمانەکەدا لە خوێنەر دەگەیەنێت، کە ئەوە گرێکیەتی قەدەرە ناخۆشەکان و هەوداوە نەخوزراوەکان و ئازار و چەرمسەرییەکان، جارێکیتر لە ڕێگای نووسینەوە چیەکی ژیان دەگۆڕێت و هەموو ناخۆشییەکانی ژیان دەخاتە ڕوو تا تاکی کورد لە قەدەری شووم و ناخۆش دوورخاتەوە، ئەویش لە باس کردنی ئازارەکانی خانەوادەیمک دەست پێدەکات و بوونی خێزانمکی هەم تەبا و هەم نا تەبا، تەبا بە خۆشەوستی و خۆن بینین بە جوانیەکانی ژیان و نا تەبا بە هەی ئاهەزی و ئازارە قوڵسەکانی ژیان و نەگبەتی و ترس و نەداری و بەرگە نەگرتنی سەختییەکان و کەشانی مەینەتییەکان.
ئەم هەمانە پڕە لە گۆڕی دەروونی و دەرخستەی ئازارە شاراوەکانی مرۆڤ و هەندە جوان لە ڕێگای نوستالیژیای کارەکتەری هەمانەکە دەمان گێڕنێتەوە بە کۆمانەکانی منداڵی، و سەرکەوتنی هەمانەکە

لەوەدایە کە نووسەر وا لە خوێنەر دەکات کە خۆی بخاتە جێگای کارەکتەری سەرەکی ڕۆمانەکە، یاخود بە هێورەکی تە لەزانانە ئازاری زەرینەی شکستی پەروەردەی منداڵی تاکی کورد باس دەکات و دەڵێ: ڕۆژێک مامۆستایەک لەم تووڕەبوو، ئامۆژگاریش گوتی: سەر خۆ تە بە قژت زەر شتت شاردۆتەوە، بە گوێ ناگریت! ئەمە کاردانەوەیەکی دەروونی زەر خراپی بە دروست کردم. دوای ئەو هێوداوە لێگەڕێ پێنج قوتابی بە شوێ هاتم. پێیان ڕادەبواردم و جنێویان پێم دەدا… دواتر نووسەر ئەمەشی بە زیاد دەکات و دەڵێ: دەگوترێت قسەیەک دەتوانێت ئاڕاستەی ژیانت بگۆڕێت. لێرە نووسەر زەر وردەکاری دەخوازێ، تەنیا بە وشەی ((دەگوترێت)) کە بە ئەم پێناگرافە زیاد دەکات و ئەمەش زیتەڵی نووسەرە و بە وریایی مامەڵەکردنییەتی لەگەڵ بابەتەکە، واتە نووسەر نایەوێت بڕێت و تەنیا وشە ڕەز بکات، بەڵکو گەرکیەتی باوەڕ بە خوێنەر بهێنێت کە خۆی بە تەواوی ڕادەستی لەمو سەرزەنشتی کەمەڵگە نەکات، هەر چەند ئەمە بە کاریگەریش نابێ.
هەنگاو قسەکردن و نووسین لە سەر بابەتە ئەدەبییەکان بە تایبەت ڕۆمان هێندە ئاسان نەبێت، یاخود بە هێورەکی تر هەڵسەنگاندن بە ئەو دەق و نووسینانەی کە وەک شاکارێکی جوان دەنووسرێنەوە پێ بێت لە وەسواسی و دوودڵی. بۆیە بە منیش ئاسان نیە پێنجە بخەمە سەر کاڵن و ئەوەی ناوی دەنێن کەم و کەسری یاخود بە دیو باوەکی کە دەڵێن خەنەی پڕزەتق و نەگەتیف هەر چەند بە دیدگای من ڕەخنەی وکو خۆی ڕەخنەیە، بینینە بە چاوەکی جیاواز تر، بۆیە ئەوەی منیش دەربارەی ڕۆمانی ڕۆژێک لەو ساڵانە هەڵدەگرم دەنووسم هەنگاو تەنیا بەچونەکی جیاواز بێت لە دونیابینی من بە دەقەکە لەگەڵ دونیابینی نووسەر یا خود هەر لە بنچینەدا ئەوی ئەو هاستر بێ، بەڵام من هەر وا هاتووم ئەوە دەنووسم کە خۆم باوەم پێیەتی.
ئەوەی بەمن جێگای هەڵوەستە کردن بوو، نووسەر لە بەشی (١٣) لاپەڕە (٢٧) دەڵێ: زیاتر لە خوای ئاسمانەکان تووڕە دەبووین. لێرە نووسەر یەکسەر ئەم دەقەی لە (رب السماوات) ی قورئان وەرگرتووە. چونکە لە کوردیدا تەنیا خوا بە کار دێت یان گەر باسی خوا بکەین دەڵێن خوا لە ئاسمانە نەوەک لە ئاسمانەکانە، بۆم جێرەش لە دەقە قورئانیەکەش هەیە تەدەکوڕێت چونکە لە قورئان لەپاڵ (رب السماوات) هاستوخە لە زەربەی شوێنەکان (رب السماوات و الارض) یاخود (رب السماوات و رب العرش العظیم) واتا خوای زەویی و ئاسمانەکان نەوەک بە تەنیا خوا خوای ئاسمان بێت بەڵکو هی زەویشە بۆیە بە دیدگای من نووسەر بیگوتبایە (زیاتر لە خوای ئاسمان تووڕە دەبووین) جوانتر دەبوو.
ئیجا لە لە بەشی (١٨) لاپەڕە (٣٣) نووسەر لە بەی ئارەقە ئارەق بە کاردێنێت، هەرچەندە وشەکەی لە هووی وشەو ئیدیەمەوە زەر تەواوە

بەرەو ئاوەڕۆی ئەو وشەی عارەق مان هەیە، واتە مەی و خواردنەوەی ئەلکهول، لە زمانی شوێنیش لە بەر نەبوونی پیتی ع لە کوردی بە هەمان عارەق دەڵێن ئارەق، بۆیە بەڕای من جوانتر دەبوو کە بڵێ ئارەقی ئەم تەنیا بۆ ئەم ڕەمانە نییە بەڵکو بۆ زمانی نووسەرانێ کە جێ گەڵکی بکرێت لە نێوان ئەم دوو وشەیە.
هەروەها لە بەشی (٢٠) لاپەڕە (٣٧) دەڵێ: دکتۆر چەند ئیشیعەیەکی هێناو گوتی...) لێرە نووسەر نایتوانیوێ یان نایووستووە خۆی لە وشە عەرەبیەکە ڕزگار بکات، چونکە مادام ناوی دکتۆری هێناوە زۆر ئاسان بوو بینووسیبایە: دکتۆر چەند، وێنەیەکی تیشکی هێناو گوتی...) بەمەش هەم دەبوو بە کوردی و هەم خوێنەریش دەیزانی مەبەستی وێنەی تیشکی پزیشکییە. هەروەها لە هەمان لاپەڕە نووسەر بە دیدگای من زیاد لە پێوست دەچێتە نێو وەسفە زانستییەکان ئەمەش بە خوێنەر تەزەک پێووکێنەرە، نووسەر خۆشی هەست بەمە دەکات، بۆیە لە بەشی (٢١) لە ڕێگای کارەکتەری سەرەکی دەڵێ: باوکم گوتی:..... ئاگەرنا تاقەتی گوێگرتنم لە حەکایەت نەماوە، تکادەکەم. هەرچەندە ئەم بەسەر نووسەردا تێنەپەڕیووە بەڵام بە بەچوونی من نەبوونی باشتر بوو. بە بۆماڵ زانستییەکان سەبارەت بە نەخۆشییە بایۆلۆژییەکانی مرۆڤ ئەمە کاری من نییە لەشی نازانم ئایە ئەمە تاچەند بۆماڵیکی زانستی هەیە کە دەڵێ: پێکهاتین بە ماوەی دە تا پانزە خوولەک، دابەشبوونەکانی سووتاندنی ئۆڕیەکی زۆری کالۆری، وزەی ژەمە خواردنەک بە سێ کاتژمێر دابەشبوونی سفر. لێرە پێوستە نووسەر بە تەواوی پشتی بە بۆمای زانستی پزیشکی بەستبایە، گەر نا بە ڕای من گەر تەنیا وەک خەیاڵ و فانتازیایەکی ئەدەبی ڕووت، دوور لە بۆما و پێچەوانەی زانستی پزیشکی بایۆلۆژی بەکاری بردبایە ئەمە هەڵەیەکی زۆڤ.
دواتر نووسەر زۆر بە جوانی دێت و داهێنان لە هونەری گێڕینەوەی نامەدا دەکات کە پێشووتر من ئەم ڕێچکەیەم لە هیچ نووسەرێکی تر نەبینیوە، هەر چەندە لە لای زۆرێك لە چیرۆك نووس و ڕۆمان نووسان سەرجەم ڕێگا شاز و تایبەت و جیا جیا کانیان بە کار بردووە، بەڵام ئەوەی ئارام محمد لە هەموویان جیا دەکاتەوە ڕێگایەکی پەنهان و سادە کە ڕۆژانە نامەکان لەگەڵ سەرنشینەکان دەڕووات بۆ ئەوەی کەسیش دەرك بەم شوێنە بەرێت ئەویش ژێر کوشنی ئاتەمبێلی دەست نیشان کردووە. بەتایبەتی کاتێ سەلیم باوکی سەفین نامەیەك لە ژێر کوشنی ئەو ئاتەمبێلە دەدزێتەوە، کە خۆی کەشاوە بە گەلابەیك و خاوەنی نامەکە مردووە و بە دزینەوەی ئەم نامەیە سەر لەبەری ژیانی کەسێکی ئاسایی کاسبکار دەگۆڕێت بۆ کەسێکی خەباتگێڕ و کورد پەروەر. بە ڕاستی نووسەر لێرە خوێنەر تووشی شۆك دەکات و دەیخاتە

بەردەم پرسکی گەورەوە ئەمەش نیشانەی ئەوەیە کە ئەم ماندە پە
لە ئەفراندن و دەقکی زیندووە.
هەرچەند نووسەر لە بەشی پشووتر زۆر بە جوانی باس لە شاردنەوەی
نامە دەکات، لە ژێر کوشنی ئۆتۆمبێل کە وەك کارکی ڕکخستنی نهێنی
نێو شار بەکار دەهات، بەڵام لە بەشی (39) و لاپەڕە (61) ئاسایی
نییە کاتێ نووسەر دەڵێ: پشتریش دەیان نامە و بەگەنامەی لە ناو
کوشنیی سەیارە دزیبووەوە. نهێنی سەیر لە بەشکی نامەکاندا
هەبوون. لێرە نووسەر باس لە دزینەوەی دەیان نامە و بەگەنامەی
دەکات، بەڵام دواتر بە تەواوی تەرکیز دەخاتە سەر نامەکان، کە ڕێی
تێدەچێ نامەکان تا سەت نامە بچێت، بەڵام ئایە ئەمە ڕێی تێدەچێت
کە ئەم هەموو نامەیە بە ڕکەوت بخەنە ناو کوشنی ئۆتۆمبێل و دواتر
لە بیریان بچێت یان لێیان بکەوێت، چونکە نووسەر خۆی
دەڵێت: ئۆتۆمبیل هەبووە چوار دەستی کردووە، بەڵام هەشتا نامەکان
بە سەلامەتی گەیشتونەتە دەستی باوکم. کەوتە ئەمە ڕکەوتکی ووتە
و پەیوەندی بە ڕکخستن و شانەی نهێنییەوە نییە، بۆ گواستنەوەی
نامەکان و گەیشتن بە دەستی سەلیم، بۆیە ژمارەی نامەکان زیاد لە
پێوستن و دەکرێ نووسەر بڵێ: پشتریش دەیان بەگەنامە و چەند
نامەیەکی لە ناو کوشنیی سەیارە دزیبووەوە. نهێنی سەیر لە بەشکی
نامەکاندا هەبوون. بەمەش زۆر جوانتر دەبوو.
دواتر نووسەر دێت و لە لاپەڕە (55) بەشی (33) باسی بازرگانانی شار
دەکات و لە وێ بە ئەنقەست یاخود بەبێ ویستوو و ئاگایی بازرگانانی
شار بە ترسنۆك دەناسێنێ و دەڵێ: ئەگەر چی زۆربەی بازرگانەکان
ترسنۆکن، بەڵام ئەو نەدەترسا. بەپێ ئەوەی کە نووسەر باسی
ووداوکی شڵەشگێری گەلێك دەکات و بە تایبەتی ووداوەکان لە شاری
هەولێر ووە دەدەن، بۆیە بە ترسنۆك ناساندنی زۆربەی چینکی
کۆمەگە گەر کەمێنەیەکش بازرگان بن، من بەهەوای نابینم و وەك
تۆمەت بەخشینەوەیەك دێتە بەرچاو زۆر ئاسایی بوو کە بڵێ: زۆبەی
بازرگانەکان بێ ویدژانن. چونکە ڕاستەوخۆ مامەڵە لەگەڵ قووتی خەڵك
دەکەن بەڵام ترس و نەترسان شتکی خودییە رەنگە زۆر بازرگانیش
هەبووبێ خاوەن هەڵوێست بوون و پیتاك و پارە و کەل و پەلیان بێ
شکڵش دەنارد و بە هەر ئاشکرا بوونك ملیان دەچووە بەر پەتی
سزادارە.
پاشان نووسەر لە لاپەڕە (129) ی بەشی (82) دەڵێ: نازانم لەگەڵ ئەو
دۆخەدا ئەمە بۆئیش بووین، کەس جگەرەی نەدەکێی، بازار شڵوابوو.
منیش نازانم نووسەر ئەو ((نازانم))ی بۆ لەو شوێنەدانەوە چونکە
لەگەڵ ئەم دەقە ناگونجێ بەکو پرسیاریش لای خوێنەر دروستدەکات
ئایە گەر خودی کارەکتەرەکە خۆی نەزانێ ئایە بۆ کار بووە یان نا

ئەکێ دەزانێ؟ بۆیە هەنگە ئەمەی بە مەبەستێکی تر بەکار هێنابێ و هەڵەی خاڵبەندیش بووبێ، چونکە تەنیا یەك فاریزە لە وانەیە گرفتەکەی چارەسەر بکردبووایە.
نووسەر لە شوێنێکدا زۆر بە جوانی پەیامێکی لە ڕێگای گۆرانەوەی سەفین سەبارەت بەنامەکانی باوکی کە چۆن لە دوانامەکانیدا باوکی ووشەی پاڵەوان لە بیرەوەری نامەکانیدا بەهۆی ترس لە ڕژێم دەستێتەوە، کەچی کۆمەکەی لە خەمی بە پاڵەوان ناساندنی باوکییەتی و لە هەومی شکڵش بووندا گیری خواردەوە، بەڵام باوکی هەر لە سەرەتادا لەوەتێگشتووە شکڵش بێ پاڵەوانەکان ماڵ نییە، بەڵکو ترسنۆك و بێدەسەاتەکان لێی دەخڕێن. بۆیە نووسەر لە نێوان دوو نەوەو دوو بەرەی جیاوازدا دەرەنجامەکان مێژوویانە دەخاتە ڕوو دەتوانم بڵێم پێویستە ((ئەمانی ئێژێک لێو ساڵانێ هێدێگرم)) بەتایبەتی وەك بەشێکی مێژوویی دوای ڕاپەڕین بخرێتە ئەرشیفی نەتەوەییەوە. چونکە ئارام محمد زۆر بە دیقەت و بە بەرپرسیارییەوە هەڵساوە مێژووی شکڵش لە ساڵانی 1989 تاکو ساڵی 1992 زۆر بە جوانی و وەك خۆی ئەو لایەنانەی مێژوونووسان و ئێژنامەنووس و لێکۆڵەران لایان لێنەکردۆتەوە ئارام محمد توانیووەیەتی لە ئەمانی ئێژێک لێو ساڵانێ هێدێگرم بێ مێژوو وەك خۆی بخاتە ڕوو.
جگە لەمەش ڕەنگە من نەمتوانیبێ هەقی تەواوم بە لایەنە جوانەکانی ئەمانە کەێ دابێت و هەبەتە لە ژیاندا هیچ بوونێك بێ کەموکوڕی نییە، بەڵام بەڵاستی تەکنینك و گۆرانەوە و گەڵانەوەی کۆتایی بێ سەرتا لەو ئەماندا هونەرێکی جوانی چێکنووسی و نووسینێکی بێ هاوتایە و دەکرێ بڵێن ئارام محمد لە ((ئەمانی ئێژێک لێو ساڵانێ هێدێگرم)) ئەچکەی خۆی وەرگرتووە.

ئەمان و تەکنەلۆژیا – بەشی هەشتەم … گۆران سەباح

ڕاستیی ئەوە خەیاڵی نەوەی پێشووە. لە سەرەتای هەشتاکاندا، کاتێ نیکۆلاس نیگرۆپۆنتێ بە دنیای ڕاگەیاند ئێژێک دێت کتێب لەسەر تابلێت دەخوێنێوە، سکرین گچکێ دەبێتەوە و بە دەنگ و ئەنگ لە دوورەوە بەشداری کەنفەانس دەکەین، دنیا فشێی پێ کرد. زۆر کەس

فشەی بە ئەمانی خەیاڵی (خەز) دە، دەکرێن هەمووی درێژە، بەس ئەوەی ئەوەندە بە فشەی دەزانن سبەی ئاستییە.
گرینگە خەزنووس بزانێت چۆن تەکنەلۆژیا بەکار دەبات کاتێ خەزکی تەکنەلۆژی دەنووسێت. بواری تەکنەلۆژیا فراوانترە لەوەی ئێمە بە مۆبایل و سکرین و کۆمپیوتەر سنووردار دەکەین. ئێم باسی ئەو تەکنیکانە دەخاتە ڕوو پێویستن بۆ نووسینی خەز. بەو ئێم تەکنیکانە نێنە بەکاربرن، خوێنەر لە وردەکاری تەکنیکیی ئەمانەکە ناگات. خەزنووس، جولی هیزی، دەڵێت هێندە باسی وردەکاری مەکە خوێنەر سەری پێ بشێت، تەنە کاریگەریی تەکنەلۆژیا لەسەر کارەکتەر بدرکێنە (٢٠١٨). خەزنووس، سوزان کۆڵینس، لە ئەمانی (Hunger Games) ناچێتە ناو وردەکاری میکانیکیی شوێنی یارییەکە، باسی تەکنیکی تەکنەلۆژی ئامێر و چۆنێتیی کارکردنیان ناکات. نەک هەر پێویستی پێی نییە، خوێنەر، بگرە لێشی تێک دەچێت و تامی لێ ناکات.
خە گەلێ شاکارە خەز تژیین لە تەکنەلۆژی و زمانی تەکنیکی. ئەدی ئەوە چییە؟ کاتێ سەیری فیلمێکی خەز دەکەیت، واقت وەدەمێنێت لە وردەکارییەکان و دەپرسی، "خەزنووس چۆن ئەمەی نووسیوە؟" بەو ئێم خەزانە بخوێنییەوە (Hunger Games, Fransktein, Ender's Game, Station Eleven, The Maze Runner, Fahrenheit 451) وەسامەکێت دەست دەکەوێت. خەزنووسی ئێم ئەمانانە و هی تریش ئێم تەکنیکانەی خوارەوەیان بەکار بردووە، بۆیە سانایە بۆ تێگەیین.
تەکنەلۆژیای نوێ بچوێنە بە شتێکی ئاشنا (هیزی، ٢٠١٨). ئەمانی (Virtual Sabotage)ی جولی هیزی ئێم تەکنیکەی بەکار بردووە. باسی هێندە ئامڕی سەیر دەکات و دەیچوێنێت بەو ئامڕانەی ئێستە هەن. من لە ئەمانی نوێمدا (سانی نوێ دێتە چاپکرن و نامەوێ ئێستە ناوەکەی ئاشکرا بکەم) باسی جۆرە تەلەفۆنێک دەکەم و دەیچوێنم بە ئایفۆنی ئێستە تا خوێنەر لێم حاڵی بێت.
زێتر باشتر نییە. درێژدادەی هەردەم سەرئێشە دروست دەکات. لە باسکانی پێشوودا باسی درێژدادەیم کردووە. ئەی ئەگەر وردەکارییەکە تەکنیکی و تەکنەلۆژی بێت؟ ئەوە هەر مەپرسە، بە یەکجاری مەشکێت تێک دەدات و ئەمانەکێت لەبەرچاو دەکەوێت.
کاتی خەی لە ناوەندیی کەماری کوێان، مامۆستای مێژوومان بە بست وئاماژەکانمانی دەپێوا، چەند زڕ بووایە، هێندە نمڕێت وەردەگرت. خە کەس نایدیبوو وا بکات، بەڵام ئەوەی زڕی نووسیبا زڕی وەردەگرت، با ئاستیش نەبایە. سەیری زڕبەی نووسڕانی کورد بکە، بەتایبەتی پیرەکان، حەزیان لە درێژدادەییە. بەگشت دەوێت، بەڵام ئەمانەکانی بەختیار عەلی بخوێنەوە. هەر ئەمانێکی بەختیار ئەک نیوەی زیادەیە. من ئێم حوکمە دەدەم چونکە دەتوانم و دەزانم باسی

چی دەکەم. دەتوانم شاری مەسیقارێ سپیێکان بە ٢٠٠ لاپەڕە دابەشبکەم. لە ئەمانی (دواهەمین هەناری دونیا)دا، چوار لاپەڕەی یەکەم خوێنەر بەرزار دەبات لە بیست و یەک ساڵ دیلەتیی کارەکتەرەکە، هێندێ دووبارە دەبێتەوە، هێندێ دەیهێنێت و دەیبات تامەکەی دەسوڕێت. بەو من تەحریری ئەو چوار لاپەڕەیە بکەم، دەیکەم بە نیو لاپەڕە و ئەو هەموو سێ سفرییەش لا دەبەم (. . .)، نازانم نووسەری کورد بە هێندێ حەزی لەو سێ سفرییە و ناشزانێت ئەرکی چییە. شەرزاد حەسەن و بەختیار عەلی ئەو نەوێیان فەری ئەو کوردییە سەقەت کردووە. لە دەرفەتێکدا دەمە سەر ئەو جارە ئەمانەش کە چێشەی ئەدەبیی خوێنەریان خساندووە، نووسەری نوێی سەقەتیش بەرهەم دێنن. نموونەی بەختیار و شەرزاد دەهێنمەوە، چونکە خەزمان نییە. ئەخنەش لێیان ئەتکردنەوێیان نییە. ئابە پاساو بە ئەخنە بهێنمەوە، بەڵام خاڵێک هەیە تە ناگات.
لە ئەمانی (Flowers for Algernon)دا، دکتەر چارلی گاردن نەشتەرگەریەک دەکات، بەڵام نووسەر وردەکاری تەکنەلەژیی ئامێرەکان باس ناکات، زێتر گرینگی بە ئەنجامەکەی دەدات. خەزنووس دەبێت ئاگای لە ئاستی ئەشنبیری و مەعریفی خوێنەر بێت، بۆیە ئەم دوو تەکنیکەی سەرەوە یارمەتی خەزنووس دەدەن یارمەتی خوێنەر بدات لە ئەمانەکەی تێبگات. لە ئەمانی نوێمدا هێندێ باسی وردەکاری تەکنەلەژی و زانستی ناکەم. بەس ئەوە مانای ئەوە نییە هەر هیچ زانیاری نەدەیت. نا. زانیاری بدە بەس هێندێ داوی مەدە.
ناو لە شتەکانت بنێ. لە ئەمانی نوێمدا کەمێک ئامێری زانستیم داهێناوە و ناویشم لە ناون، وەک: ماگنەسکین، ئاگ، پەهمان و تاد. ناو بە سیفەت و ئەرک نییە. سیفەت و ئەرکیان ئاشکرا بکە. پەویستن. بەو شتەکان ناویان نەبێت، خوێنەر ون دەبێت و نازانێت چ باسە. ئەمانی (Star Trek) بخوێنەوە، هەر شتێ و ناوی خۆی هەیە. ئەمەش کاری نووسەر و خوێنەر سانا تر دەکات.
پابەندی ئەو یاسایانە بە بە جیهانی خەزەکێت داتناون. لە باسکانی پەشوودا، بە تێری باسی بنیاتنانی جیهان و یاساکانم کردووە. نووسەر نابە یاساکانی بشکێنێت. ئەی کارەکتەر؟ ئەی تەدەچێت. سەرپەچیکردنی یاساکان دەبە لە پێناو شتێکدا بێت، یان هەی خۆی هەبێت. پاساوانی ئەمانە نوێیەکەم یاساکان دەشکێنێت، بەڵام هەی خۆی هەیە و بەشەکە لە چیەکەکە. بەس بەو نووسەر لە بەشی یەکەم یاسایێک دابنێت، بەشی چوارەم یاسایێکی ئەک پێچەوانەی ئەوی هەبێت و بەشی دەیەمیش یاسایێکی تر، ئەوە پابەندبوون نییە بە یاسا. ئەمە سەر لە خوێنەر دەشوێنێت.
دوا تەکنیک ئەوەیە، دەبە تەکنەلەژیا خزمەتی کارەکتەر بکات، نەک

بە پێچەوانەوە. تەکنەلۆژیا بە خزمەتی مرۆڤایەتییەوە. کارەکتەر گرینگترە لە تەکنەلۆژیا. کاریگەریی تەکنەلۆژیا پشان بدە لەسەر کارەکتەر، نەک بە پێچەوانەوە. لە ڕامانی (دووی سوور)دا، تەکنەلۆژیا کار دەکاتە سەر خەڵک و پشانم داوە چۆن خەڵک دەگۆڕێنێت. لە ڕامانی (Fahrenheit 451)دا، ئاخۆ گای مۆنتاگ دەگۆڕێت بۆ کلاریس نەبووایە؟ نا. کەواتە خوێنەر دەی زێتر بە کارەکتەر و لایەنە مرۆییەکە لە دەدات تا لایەنە تەکنەلۆژییەکە. ئاستە داهێنانەکە خۆیاە و بلیمەتیی نووسەر پشان دەدات، بەس نابە لەسەر حسێبی کارەکتەر بێت.

سوودم لێم سەرچاوە دیتووە

Julie Hyzy (November 3, 2018). Writing about fictional technology. Retrieved on August 13, 2020 at https://www.writersdigest.com/publishing-insights

---

پێشڵکاری دیموکراسی" لە پەژەکەی پارتی و یەکێتی دایە" ... فەرێدون_کونجرینی

هاوڕاتیانی و گەلی باشور " ئەوەی پارتی و یەکێتی بیەوێ و لە هەموو وڵاتە دیموکراسیەکان بونی نابێت و ڕەفتاری دیکتاتۆرکانە ئەمان کاری پەدەکەن و نادیموکراسی و نادادپەروەری خۆیانی پێوە لکاندوە" بەوانن بەناوی گەلەوە ڕاگیری دەکەن لە بیروڕای ئازاد، " پەژەیەك لە هەوڵی خستنە یاسایەکی نادیموکراسی" ڕاگیر لە بیروڕای ئازاد کەبەربستە لەکاری ڕۆژنامەگەری سەربەخۆ و سایتە سیاسی و گشتیەکان و تەنا کەمەڵایەتیەکان" پشنیارکراوە" دەیان پەرلەمانتار واژویانکردوە، لەماوەی داهاتودا دەکەوێتە بەواری جێبەجێکردنەوە، یاساکان لە ٢٢ تەوەرپەك هاتوە، لە ٥٠% ی کەسپە لەبەردەم ئازادی ئادەربێین.
لەڕدا لای خوارەوە تەواوی پەژە جێبەجێنکراوەکەی" کەبنیازن لە چەند ڕۆژی داهاتوی کەبونەوەکانی پەرلەمانی هەرێمی باشوری

کوردستان بخرێتە جێبەجێکردنەوە " هەبەت ئەم پڕۆژەیە دەخرێتە دەنگدانەوەو بڕیارەنەی دەنگی پارتی و یەکێتی دەخرێتە جێبەجێکردنەوە.

پڕۆژەکە "
*پێشنیازە یاسای ڕەکخستنی میدیای ئەلکترۆنی لە هەرێمی کوردستان – عێراق
بەناوی خودای بەخشندە و میهرەبان
بەناوی گەلەوە
پەرلەمانی کوردستانی – عێراق

پشت بە حوکمی بڕگەی (١) لە مادەی (56)ی یاسای هەبژاردنی پەرلەمانی کوردستان ژمارە (١)ی ساڵی ١٩٩٢ی هەموار کراو و لە سەر پێشنیاری ژمارەی یاسایی ئێندامانی پەرلەمانی کوردستان – عێراق لە دانیشتنی ژمارە (…) ڕۆژی …. بیاری دەرچواندنی ئەم یاسایەی دا:
یاسای ڕەکخستنی میدیای ئەلکترۆنی لە هەرێمی کوردستان – عێراق
مادەی (1):
مەبەستی ئەو دەستواژە و زاراوانەی لەم یاسایەدا هاتووە ماناکانی لە بەرامبەریان نووسراوە:
حکومەت: حکومەتی هەرێمی کوردستان-عێراق
هەرێم: هەرێمی کوردستان-عێراق
سندیکا: سندیکای سندیکای ڕۆژنامەنوسانی کوردستان
میدیای ئەلکترۆنی: هەرچالاکییەکی ڕاگەیاندن کە تەدا بابەت و خزمەتگوزاری میدیایی پەخش یان بڵاوبکرێتەوە کە ناوەرۆکەکی ئەلکترۆنی هەیە، بەرهەم دەهێنرێ یا گۆشەی پەدەری یا نوێدەکرێتەوە دەستاودەستی پێدەکرێ و لەڕێی تۆڕی زانیاری نێودەوڵەتی "ئینتەرنێت" یا هەر تۆڕێکی تری پەیوەندییکردن پەخش و بلاودەکرێتەوە.
بڵاوکردنەوەی ئەلکترۆنی: گواستنەوە یان پەخش یان ناردن و یاخود وەرگرتنی چالاکی مەدیایی ئەلکترۆنی و ئەو بابەتانەی کە لە ڕێگەی لاپەڕە و ئەکاونتکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و گروپەکانی ناو ئامرازەکانی پەیوەندیکردن یان هەر تۆڕێکی دیکەی پەیوەندیکردن بەهەی بەکارهێنانی ئامێر و جێبەجێکاری (ئاپ (APPی ئەلکترۆنی سروشتەکەی هەر جۆرێک بێت یان هەر ئامرازێکی دیکەی تەکنیکی مۆدێرن بۆ ئامانجی لایەن خۆکەوە دەستاودەستی پێ بکرێت.
دەمینی ئەلکترۆنی: ئەو دەمینە تۆمارکراوەیە لە تۆڕی ئینتەرنێت یان هەر تۆڕێکی دیکەی پەیوەندییکردن کە لە ڕێگەیەوە داخلی پێگەکە

دەبیت.
پێگەی میدیای ئەلکترۆنی: لاپەڕە یان بەستەر یان پێگە یان ئەپلیکەیشنی ئەلکترۆنی دیگرتنەوە کە ناوەکی دیاریکراوی هەیە وبەناونیشان (دۆمەنەک)ەکی دیاریکراو دادەمەزرێ و لە ڕێگەی تەکنیکی ئینتەرنێتەوە یان هەر تەکنیکی دیکەوە بەکاردێ.
بابەتی ئەلکترۆنی: هەر بابەتێکی نوسراو یان بیستراو یان بینراوی وەستاو یان جوڵاو یان تێکەڵێک لەوانەی باسکران و لە ڕێگەی ئامرازی ئەلکترۆنیەوە بەرهەم دەهێنرێت و لە تەکنیکانی ئینتەرنێت یان تەکنیکانی دیکەوە بڵاودەکرێتەوە.
ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی (صحيفة الكترونية): وێبسایت یان ئامرازێکی ئەلکترۆنییە کە لە ڕێگەیەوە ناوەڕۆکێکی ئەلکترۆنی بڵاودەکرێتەوە و خەڵکی لە هەوال و بابەت و وتارو ژانرە ڕۆژنامەنووسیەکانی دیکەدا دەبینێتەوە جا لەکاتێکی دیاریکراودا بێت یان دیارینەکراو.
خزمەتگوزارییەکان یان ریکلامی بازرگانی بڵاوەی ئەلکترۆنی: هەر ناوەڕۆکێک کە بانگەشە بۆ کار و خزمەتگوزاری یان بەرهەم یان کەسانێک بکا لە ڕێگەی تەکنیکی ئینتەرنێت یان هەر تەکنیکی دیکەی ئەلکترۆنیەوە.
خاوەنی (وێبسایت) یان پێگەی ئەلکترۆنی: کەسی سروشتی یان مەعنەوی یە کە وێبسایتێکە یان ئامرازە ئەلکترۆنیەکە بە ناوی خۆیەوە تۆمارکراوە.
سەرنووسەری پێگەی ئەلکترۆنی : کەسێکی سروشتییە کە خاوەنی وێبسایتێکە دیاری دەکات و لەبەرامبەر دامودەزگا کارگێڕی و دادوەرییەکاندا لە ناوەڕۆکی وێبسایتەکەدا بەرپرسە.

مادەی (2):
میدیای ئەلکترۆنی بە یەکێک لە پێکهێنەرەکانی سیستمی میدیایی هەرێم دادەنرێت، بەپێی بڕگەکانی ئەم یاسایە هەموو کەسێک ئازاد لە بەکارهێنانی، هیچ سانسۆرێکی پێش وەختە دانارێت بە ئەو بابەتانەی لە ڕێگەی میدیای ئەلکترۆنیەوە یان هەر تەکنیکی دیکەی ئەلکترۆنیەوە پەخش و بڵاودەکرێتەوە.

مادەی (3):
بە دروستکردن یا دامەزراندنی پێگەی ئەلیکترۆنی، پیویستە خاوەنی ئیمتیاز یا دامەزرێنەری وێبسایتەکە ڕاگەیەندراوێک بڵاوبکاتەوە تیایدا ئاماژە بۆئامنجی دامەزراندنی وێبسایتەکە و ناو و نازناو و ڕێگەزنامە و شوێنی نیشتەجێبوونی خۆی و سەرنووسەرەکەی و ناو وزمانی نووسینی پێگە ئەلکترۆنییەکە بکات، ڕاگەیەندراوەکە

لەسەندیکای رۆژنامەنووسان تۆماردەکرێ و بەپێی دامەزراندنی پێگەی ئەلکترۆنییەکە دادەنرێت.

مادەی (4):
ئەم یاسایە بەسەر ئەم وێبسایت ومیدیا ئەلکترۆنیانەی خوارەوەدا جێبەجێ دەکرێت:

- خانەکانی بڵاوکردنەوەی ئەلکترۆنی.
- خزمەتگوزارییەکانی بڵاوکردنەوەی هەواڵ و ئاژانسەکانی دەنگوباسی ئەلکترۆنی.
- رۆژنامە ئەلکترۆنییەکان.
- وێبسایتەکانی رۆژنامە وڕاقی و کەناڵە بینراو و بیستراوەکان و پێگەی ئەلکترۆنییەکانی ریکلامی بازرگانی.
- پێگەی ئەلیکترۆنی ڕێکخراو وکەمپانیا بازرگانییەکان.
- مالپەڕی ئەلکترۆنی دامەزراوە حکومی و فەرمییەکان.
- وێبسایتە کەسییەکان و لاپەڕە و ئەکاونتەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و گروپەکانی ناو ئامرازەکانی پەیوەندیکردن.

مادەی (5):
دامودەزگاکانی حکومەت و دەستە گشتییەکان و هەر لایەنێکی دیکەی حکومی و ڕێکخراوەکان و سەندیکا و یەکێتییەکان و کەمپانیاکان دەتوانن لە ماوەی شەست (60) رۆژدا بەپێی ئەم یاسا سەندیکا لە کردنەوەی وێبسایتەکەیان یان دەزگا میدیا ئەلکترۆنیەکەیان ئاگادار بکەنەوە و سەرنووسەرەکەی بناسێنن.

مادەی (6):
خاوەنی ئیمتیاز یا دامەزرێنەری مالپەڕی ئەلیکترۆنی پێویستە ئەم مەرجانەی تێدا بێ:

- دەبێ هەڵگری ناسنامەی عێراقی بێت.
- دەبێ سەرچاوەی دارایییەکەی دیار بێت.
- تەمەنی لە ٢١ ساڵ کەمتر نەبێ و لەرووی یاساییەوە ئەهلیەتی تەواوی تێدابێ.
- نابێ پێشتر لەبەر تاوان و کاری ئابووبەر و نەپاراستنی ئەمانەت حوکم درابێ.
- دەبێ ناوی وێبسایتەکە یان ئامرازە میدیاییە ئەلکترۆنیەکەی دیاری بکات و نابێ ناوەکەی هاوشێوەی وێبسایتەکانی دیکە بێت

یان لەگەڵ داب و نەریتی گشتیدا نەگونجێ.

مادەی (7):
دەبێ سەرنووسەری مالپەڕ ئەم مەرجانەی تێدابێ:

- دەبێ ناسنامەی عیراقی هەبێ.
- تەمەنی لە ٢١ ساڵ کەمتر نەبێ و ئەهلیەتی تەواوی هەبێ بۆ کاری ڕۆژنامەوانی.
- لانی کەم دەبێ بڕوانامەی ئامادەیی یان هەر بڕوانامەیەکی دیکەی هاوتەریبی (معادل) ئەوەی هەبێ.
- نابێ پێشتر لەبەر تاوان و کاری ئابووبەر و نەپاراستنی ئەمانەت حوکم درابێ.
- نابێ لە یەک کاتدا سەرنووسەری وێبسایتێکی ئەلکترۆنی دیکەی بێ.
- گەر داواکاری مەحکەمەت کەسێکی سەروشتی بوو یان کەمپانیای تایبەتی کەسێک بوو، دەتوانێ خۆی وەک سەرنووسەری وێبسایتێ ئەلکترۆنیەکێ دەستنیشان بکات.

مادەی (8):
لەکاتی بڕیاردانی بوونی پێستی سەرنووسەر یان لەدەستدانی یەکێک لەو مەرجانەی کە لە مادەی (8)دا هاتووە، دەبێ خاوەنی مالپەڕەکە لە ماوەی شەش مانگدا کەسێکی دیکە وەک سەرنووسەری وێبسایتەکە لە جێگەی دابنێ کە هەمان مەرجەکانی سەرنووسەری تێدا بێت، لەو ماوەیەشدا خۆی بەرپرسە لە وێبسایتەکە.

مادەی (9):
خاوەنی وێبسایت بۆی هەیە وێبسایتەکە بفرۆشێ یان دەست بەرداری ببێ بۆ کەسێکی دیکە بەبێ وەرگرتنی ڕەزامەندی سەندیکا، بەومەرجەی ئەوکەسە هەمان ئەو مەرجانەی تێدا بێ کە لەم یاسایەدا هاتووە.

مادەی (10):
هەر گەڕانکارییەک لە دەمین یان سەرنووسەری وێبسایتەکەدا هات، دەبێ خاوەنی وێبسایت لە ماوەی مانگێکدا سەندیکا لە گەڕانکارییەکان ئاگادار بکاتەوە.

مادەی (11):
سەرنووسەری وێبسایت یان خاوەنی ئەکاونت و لاپەڕەی تێڕەکەمەنتییەکان بەرپرسە لە ناوەڕۆکی ئەو بابەتانەی بڵاویدەکەنەوە. دەبێ بەبڕامبەر ڕاستکردنەوە و وەڵام و

بەدرەخستنەوەکان لای خەیان بەاوبکەنەوە کە لە لایەن ئەو کەسایەتیە راستەقینە و مەعنەویی و دامودەزگا حکومی و ئەهلیانەی ناویان هاتبە یان یان ناەاستەوخە تەمەتبارکرابن. وەهامکان دەبە لەو کاتەدا بەاوبکرێتەوە کە خاوەن سکاەا داوای دەکات و دەبە راستکردنەوە و وەام و بەدرەخستنەوەکە لە هەمان شوێن و بە هەمان زمان و هەمان قەبارە بەاوبکرێتەوە کە بابەتە سکاەا لێکراوەکەی تێدا بەاوکراوەتەوە.

مادەی (12):
هەموو ئەو وێبسایت و ئامرازە میدیاییە ئەلکترۆنیانەی کە ئەم یاسایە دەیانگرێتەوە نابە بە هیچ شێوەیەک ئەو بابەتانە بەاوبکەنەوە کە بەپێی بڕگەکانی (2) و (4) مادەی چوارەمی یاسای ژمارە (3)ی ساڵی 2006 تایبەت بە بڕەنگاربوونەوەی تێقاندن (تیرۆر)دا بە تاوانی تێقاندن هاتوون.

مادەی (13):
جگە لەو سزایەی کە لە مادەی (13) هاتووە، دادگاکان بڕێی بڕگەی (دووەم)ی مادەی شەشەمی یاسای ژمارە (35)ی 2007 یاسای رۆژنامەگەری کوردستان سزای سەرپێچیکەران دەدات.

مادەی (14):
دادوەر بە ئامادەبوونی نوێنەری سندیکای رۆژنامەنووسانی کوردستان مافی لێکۆڵینەوەی لەسەر ئەو تاوانانە هەیە کە لەم یاسایەدا هاتووە.

مادەی (15) مافەکان:
میدیاکارانی میدیای ئەلکترۆنیی، سەرجەمای ئەوەی هەمان ئەو مافانەی رۆژنامەنوسانیان هەیە کە بەپێی یاسا بڕکارەکانی هەرێم بیان فڕاهەمبوە، ئەم مافانەی خوارەوەیشیان بە دەستبڕە:

1. مافی ئاشکرانەکردنی پاسەردی تایبەت بە وێبسایتەکانیان
2. مافی پاراستنی ئامڕەکانیان لە رادەر (التنصت) و هاککردن.

مادەی (16): سزاکان
هەرکەسێك پێلاماری میدیاکاری ئەلکترۆنیی بدات، یان دەستدرێژیی جەستەیی بکاتە سەر، یاخود سوکایەتیی پێبکات، وەك ئەوە وایە سوکایەتیی و دەستدرێژیی کردبێتە سەر فەرمانبڕێکی میریی.

خاوەنی وێبسایت سزا دەدرێت بە غڕامەکردنێك کە لە 300 سەسەد

هەزار دینار کەمتر نەبێت و لە 500000 پێنجسەد هەزار دینار زیاتر نەبێت، گەر سەرپێچی مادەی (11)ی ئەم یاسایەی کرد. گەر هەر بەردەوامیش بوو، مەبەستە تەماركراوەکەی هەدەوشێتەوە.

خاوەنی وێبسایت سزا دەدرێت بە غەرامەکردنێك کە لە 500 پێنجسەد هەزار دینار کەمتر نەبێت و لە 1000000 ملیۆنێك دینار زیاتر نەبێت، ئەگەر:
یەك: سەرپێچیی مادەی (10)ی ئەم یاسایەی کرد.
دوو: پێش تەواوکردنی لێکۆڵینەوە (تحقیق)ی دادگا، وردەکاریی لێکۆڵینەوەکەی بڵاوکردەوە.

سێ: سەرپێچیی مادەی (9)ی ئەم یاسایەی کرد. سەرەڕای ئەوەی ئەگەر هەر بەردەوام بوو لەسەر سەرپێچیکردنی ئەم مادەیە، مەبەستە تەماركراوەکەی هەدەوشێتەوە و ناتوانێت تاکو ماوەی (3) سێ ساڵ، خاوەندارێتیی "وێبسایت" بکات.

سەرنووسەری "وێبسایت"، یان خاوەنی ئەکاونت و لاپەڕە فەرمییەکانی تەبلیغ کەمپاینەکان، سزا دەدرێن بە غەرامەکردنێك کە لە 1000000 ملیۆنێك دینار کەمتر نەبێت و 5000000 پێنج ملیۆن دینار زیاتر نەبێت، ئەگەر ناوی کەسەکیان زیاند، یان سوکایەتییان پێکرد، یاخود هەڕەشەیان لێکرد، یان پێشێلی یەکێك لە مەرجەکانی نێو مادەی (12)ی ئەم یاسایەیان کرد. ئەگەر هەر بەردەوام بوون، تەماركردنەکەیان هەدەوشێتەوە و ئەکاونت و لاپەڕە فەرمییەکەیشیان دادەخرێت.
لە کاتی بڵاوکردنەوەی مادەیەکی میدیایی دا، کە بەپێی خاڵەکانی (2) و (4)ی "مادەی چوارەم"ی "یاسای ژمارە (3)ی ساڵی 2006 یاسای بەرەنگاربوونەوەی تەقاندن (تیرۆر) لە هەرێمی کوردستان- عیراق" بە تاوانی تەقاندن هاتوون و قەدەغەکراون، سەرنووسەری "وێبسایت" و خاوەنی ئەکاونت و لاپەڕەکانی تەبلیغ کەمپاینەکان، سزاکانی هەمان ئەو یاسایە دیاریگرتەوە.

مادەی (17):
هەر تاوانێك کە لەم یاسایەدا هاتووە گەر لە ماوەی سێ مانگ لە بڵاوکردنەوەیدا لە لایەن داوکاری گشتی یان کەسی زیان لێکەتووەوە سکاڵای لەسەر بەرز نەکرایەوە بەکەتایی هاتوو دادنرێ.

مادەی (18):
هەموو ئەو وێبسایت و ئامرازی میدیا ئەلکترۆنیانەی کە لە مادەی (5)ی ئەم یاسایەدا هاتووە، دەبێ لە ماوەی ساڵێك (سێ مانگ) دوای

کارابوونی ئەم یاسایە لە سندیکا خیان تەمار بکەن.

مادەی (19):
حکومەت بەرپرسە لە فەراهەمکردنی پشتیوانی بۆ میدیا ئەلکترۆنیەکان و ئەو کەسانەی کاریان تێدا دەکەن و رێچاوی بۆگەکانی ئەم یاسایە دەکەن، دەبێ کارئاسانیان بۆ بکات بۆ ئەوەی دەستیان بە نوێترین تەکنەلۆژیا و ئامێرەکان و تەلەفۆنکانی ئینتەرنێت رابگات.

مادەی (20):
کار بە هیچ یاسایەک ناکرێ کە لە گەڵ حوکمەکانی ئەم یاسایەدا ناکۆک بێ.
مادەی (21): لەسەر ئەنجومەنی وەزیران و لایەنە پەیوەندیدارەکان حوکمەکانی ئەم یاسایە جێبەجێ دەکەن.

مادەی (22):
ئەم یاسیا لە رۆژی بڵاوبونەوەی لە رۆژنامەی فەرمی (وەقایعی کوردستان) کاری پێ دەکرێت.

هۆیەکانی دەرچواندنی ئەم یاسایە:
رۆژ بەرۆژ میدیای ئەلکترۆنی لە کەمەڵگەی کوردستان و نوێدەوڵەتیدا رۆڵ و کاریگەریەکانی زیاتر دەبیت و ئامرازێکی گرنگ و سەکۆیەکی فراوانی پێرەوکردنی ئازادی وخستنەرووی بیرورا جیاوازەکان و گواستنەوەی هەواڵ زانیاریە، پێشکەوتنی بەردەوامی تەکنەلۆژیای پەیوەندییکردن و زانیاری دەرفەتێکی لەبارە بۆ هەموو کەسێک رەخساندووە، بۆئاسانی دەستیان بە تۆڕەکانی ئینتەرنێت و پێگە ئەلکترۆنییەکان و سۆشیال میدیا رابگات، میدیای ئەلکترۆنی لایەک کاتدا دەتوانرێ وەک کەناڵێکی (بینراو و بیستراو ونووسراو) بەکاربهێنرێ، بەیەک لەبەر گرنگی و کاریگەرییەکانی ئەم جۆرە میدیایە بەسەر کەمەڵگا و لەپێناو رێکخستنی بواری میدیای ئەلکترۆنی دروست، ئەم یاسایە دانرا.

- ئەم پرۆژە یاسایە لەلایەن ڕاوێژکارانی لیژنەی ڕۆشنبیری و وەرزش و لاوان و کەمەڵەی مەدەنی (مەجید ساڵح و تارق جوهەرسارەمی) بەسوود وەرگرتن لە ئەزموونی چەندین وڵاتی عەرەبی وناوچەیی ونیودەوڵەتی ئامادەکراوە.

چاو پێ کەوتن لێگەڕێ شیرین عبدوڵڵا

– ژمارێ 0ی ڕۆژنامەی ڕووت مەز گردکی لە گەڕ هەندک لە شارەزایان دەربارەی پەتای کۆرۆنا و ئاکامە جڤاوجۆرەکانی ساز دا. شیرین عبدوڵڵا تیشکی خستە سەر سیاسەتی تەندروستی و سیستەمی تەندروستی ووڵاتەکان:

بەستەری تەندروستی وتەکنەلۆژیا وسیاسەتی تەندروستی

پرسیار: دۆناڵد ترامپ، دەوڵەتی چینی تاوانبار کرد بە بڵاوکردنەوەی فایرۆسی کۆرۆنا/ سارسی ٢، بڵاوبونەوەی پەتای کۆڤیدی ١٩. چین تەمەتی گوستنەوەی فایرۆسەکەی گەیاندەوە بە تیمە سەربازییەکانی ئەمریکا کە سەردانی شاری وهانیان کردوو لەوە ماونەتەوە.. بەپێی لێکۆڵینەوە زانستیەکان ودکتۆرەکان بێت، فایرۆسەکە لە بازاڕێکی شەعبی یەوە کە گشتی شەمشەمە کوێرەی تیا فرۆشراوە لە ناوەڕاستی مانگی ١٢ ەوە، تا ئەوە بوو بەجهیاندا بڵاوبوەوە؟ لە ڕاستیدا ساڵی پار تیمە پزیشکەکانی جین هەر لەهەمان شار لەمانگی ٣ دا ڕاپۆرتێکی زانستیان لە مەترسی بڵاوبونەوەی فایرۆسێکی لەو بابەتەو توشوبنی ئینسانیەتی لەو نەخشیە بڵاوکردبوەوە. ئێستاش هەیە لە ئەرشیفدا ماوە. بەشێکی تر لە دکتۆرەکان لەکۆبونەوەکانی ڕێکخراوەی تەندروستی جهیانی سەر بەنەتەوەیەکگرتوەکان هەشداریان دابوو بە (پەتای ئیکس /ناویان بردبوو) کە بەئاگاری زۆر بڵاودبێتەوە ئەگەر ڕووشونێ پەویستیە تەندروستیەکان نەگیررێتە بەر، تە ئەم سیناریۆیانە چۆن لێدەدیتەوە؟

ش ع : ئەم سیناریۆیانەی ئەمریکا و چین کە هەر یەکەیان تەمەت دەخاتە پاڵ ئەوی تر لە ڕاستیدا ڕاکردنە لە واقیعەتی کۆبیان دروست کردوین وەڕام دانەوە بەو پرسیارو نیگەرانیانەی خەڵک بەرامبەر دەسەڵاتەکانیان لە ڕوبڵ ەوبونەوەی ئەم پەتایەدا وبەشکن لەو مآساتانەی کە 7.3 ملیار بەشەر بە دەستیانەوە ئەنالێنێت. ئایا فایرۆسەکە دروست کراوی چینێ یان امریکا ئەوە بە ئەمە هیچ لە وە

ناگ‌ت کە وەکو سەربازی بە چەک کتوپر خراوینەتە ێزی پشەوەی ەوبە ەووبونەوە لەگەل نەخشیەکی کوشندە دا کە زانیاری زەرمان نیە لەسەری وەنمایەکانی پەمان دەدرەن نەشنو سەر لە شەونەرن وە خستونیەتە بەردەم مەترسی داهاتویەکی ئابوری تاریک وترسناک. هەر وەک ئەوە ئیشارەتتان پە دا لایەنە پزیشکیەکان بروایان وایە قایرەسەکە لە پرسەیەکی سروشتیدا دروست بوەوزمارەیەکی زەر لەپزیشکان وزانایانی تەندروستی گشتی لە ەژی 19.2.2020 لە گەڤاری لانسیتی بریطانی کە یەکەک لە گەڤارە بەناوبانگە پزیشکیەکان نامەیەکی پشتیوانیان بەاوکردەوە بە پزیشکان وزانایانی چین کە تآکید لە سەرچاوەی سروشتی قایرەسەکە دەکەنەوە ونیگەرانیان دەربەی کە ئەم جەرە پروپاگەندانە بەجگە لە دروست کرنی ترس وبە متمانەیی دەبنە ەگرەک لە بەرامبەر هەوڵە جیهانیەکانمان بە کەنترڵە کردنی پەتاکە. ەاپەرت وبەگە زانستیەکانیش کە ئەمە دەسەلمەنەت هەیە وبە ئاسانی دەست دەکەوەت. بەلام هەکارەکانی سەر هەدانی ئەم قایرەسە وچەندین کارساتی سروشتی ترچیە ئەمە شونی پرسیارە وئەستا ئەوە ئاشکرایە کە تەکدانی بە سنوری ژینگە وسروشت بەاوو بازرگانی بە مەبەستی قازانج لە سستەمی سەرمایەداری نیولیبرالیدا بەشەریەتی خستەتە ژەر مەترسی توش بون بە قایرەسە ئاژەلیەکان کە ئەمە دەلیلی بە بایەخی تەواوی ئەم سستەمایە نەک هەر بە ژیانوباش بژەوی دانیشتوانی سەر زەوی بەکو بە ژینگە وسروشتیش ودرک پە نەکردنیەتی وبەلکو بە باکیشیەتی بە زیانەکانی ئەم جەرە پراتیکانە.
https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30418-9/fulltext

پرسیار: ئایا سیاسەتی تەندروستی جهانی کەمترخەمە؟

ش.ع: لە ۳۱ دیسەمبر ۲۰۱۹ چین هەوالی "چەند کەیسەکی الـتهابی قورسی سنگ لە ووهان" ی بە رەکخراوی تەندروستی جیهانی ەاگەیاند کە دواتر ناسرا بە قایرەسی کەرەنای تازە. لە ۱۱.۳.۲۰۲۰ دا حالەتی پاندەمیک- پەتای جیهانی- راگەیاندرا..هەتاکو ئیستا کەزیاتر لە 4 مانگە زیاد لە 260.000 کەسی کوشتوە و 3.8 ملیون توش بوە.
ئەمە دەکرا وا نەبەت.
بە گەمان سیاسەتی تەندروستی وولاتەکان کەم تەرخەمن و دەنگی نارەزایەتی بەرامبەریان لە جیهاندا بەرز بەتەوە.
پەش ئەوەی بەمە سەرچەنەتی مامەڵە کردنی ووەاتەکان لە گەڵ کەرەنا ئەمەوەت ەوونی کەمەوە کە زەربەی ولاتانی جیهان لە بناغەدا ئامادە نەبون بە ئەمە ویەکەک لە هە سەرکیەکانی ئەویە کە سیستەمی

تەندروستی وخزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی گشتیان یەکجار لاواز وبایەخ پێ نەدراوە. لەگەڵ ئەوەدا کە سەرکی ئێکخراوی تەندروستی جیهانی تیدروس غیبریسوس لە کۆنگرەی آستانادا 2018 رای گەیاند کە نیوەی ئەو 7.3 ملیارەی دانیشتوانی زەوی دەستی ئاناگات بە خزمەت گوزاری تەندروستی بناغەیی لەوانە نەخۆشی گوازراوە ونەگوازراوەکان وتەندروستی منالان ودایکایەتی ومنال بون وتەندروستی جنسی ودەروونی وهتد…نەک هەر ئەمە بەڵکو لەم سالانەی ئابوردودا دەبینین لە زۆر وڵاتی دنیادا کە تا رادەیەک ئەم خزمەت گوزاریانەی تیایە بە شێوەیەکی سیستەماتیک وبەردەوام هەرشی کراوەتە سەر ولاواز کراوە بە بەهێز کردنی کەرتی تایبەت وهێنانە ناوەوەی بازاروقازانج وکەم کردنەوەی ئێک وبەرپرسیەتی دەوڵەت لە دابین کردنی ئەم پێداویستیە سەرەکیانەی کەمەلگا. ئەمە وای کردوە کە سیستەمە گشتیەکان زیاتر وزیاتر لاواز بن وتوانای بەرگەگرتنی هیچ جۆرە شۆکێکی لەم بابەتیان نەبێت. زاناو شارەزا تەندروستیەکان زۆنگی ئەم مەترسیەیان لە داوە و هاوارەکانیان پشت گوێ خراوە.
بە نمونە لە 2014 دا دوو دکتۆری شارەزا لە تەندروستی کۆمەڵدا لە بریطانیا ئیشارەتیان بەوە دا کە پاندەمیکی داهاتو رووی دا (نەک ئۆگەر) کە لەوانەیە ئنفلوەنزای تێر بێت یان شتێکی کە تەنها چەند هەفتەیەکمان بە دەستەوە دەبێت ئەمە مانای وایە پاندەمیک لە لیستی سەرەوەی مەترسیەکاندا بوە لە وڵاتەکەدا وە ئەم دکتۆرانە تیشکیان خستە سەر ئەوەی کە چاکسازیەکانی دەوڵەتی 2012 ی سیستەمی تەندروستی گشتی بریطانیا ئەم مەترسیەی زۆر زیاتر کردوە. سیستەمی تەندروستی بریطانیا بە یەکێک لە سەرکەوتوترین سیستەمەکانی ووڵاتە پێشکەوتوەکاندا ناسراوە کە بە خۆایی بە هەمو دانیشتوانی وڵاتەکە. لە ماوەی۳۰ ساڵی رابوردودا حکومەتە جۆراوجۆرەکانی بریطانیا هەرشەکی توندو بەردەوامیان کردەتە سەر ئەم سیستەمە بە مەبەستی بەبازار کردنی ودەرهێنانی وردە وردەی لەدەست کەرتی گشتی بە کەرتی تایبەت وچینەوەی قازانج. ئەوە بو چەندین خزمەت گوزاری تەندروستی داخران وە یان کەم کرانەوە وژمارەیەکی زۆر لە کرێکارو کار بە دەستکانی دەرکراون وئەم هەرشە نەک تەنها کەرتی تەندروستی بەڵکو هەمو خزمەت گوزاریە گشتیەکانی وەکو خوێندن وهاتو چۆ خزمەت گوزاریە کەمەلایەتیەکان و سیستەمی بانفیت وخانو بەرە و…هتد گرتەوە بە ئادیەک کە بەشێکی هەژاری لە وڵاتەکەدا یەک جار زیادی کردوە وبەتە کەشێک بە ئێکخراوە خێرخوازیەکان کە خەشیان بە هەمان شێوە ئەم پرسەیە گرتونیەتەوە. ئەم واقیعەتانە زۆر بە جوانی لە فلیمی (ئای دانیێل بلەیک) ی دەرهێنەری سۆشیالیست کەن ئێخ دا ئاشکرا کراوە.

هاتنی کۆرۆنا:
کۆواتە کەم تەرخەمیەکان لە ئێستادا دەستی پێ نەکردوە ودرێژ خایەنە وئەم سیستەمە خەی بشکێ لە کارساتێکە. لە گەل سەر هەڵدانی کۆرۆنادا ئەم کەم تەرخەمیانە یەک جار زەق بونەوە نەک هەر لە بریطانیا بەڵکو لە زۆر لە وواتانی بە ناو پێش کەوتو.
هەر وەک دەزانن رۆکخراوی تەندروستی جیهانی لە 30.1.2020 حالەتی تەندروستی گشتی بە پەلەی راگەیاند لە سەر تا سەری جیهاندا وپشتر لە 10.1.2020 دا پاکێجکی رێنمایی بە هەمو وولاتەکان راگەیاند بە پێی ئەو زانیاریانەی لەو کاتەدا هەبون لە سەر نەخشیەکە. ئەو بەڵخنانەی بە گشتی لە وواتەکان هەیە ئەمانەن:

- دەبینین لەباتی کارکردی هاوئاهەنگ لەگەڵ یەکا بە لەناو بردنی نەخشیەکە وواتانی جیهان بەفردی وتەروانینەکی ناسیونالیستانەی بەر تەسک مامەڵە دەکەن
- پلانەکانیان خاووخلیچکی و بەبایەخی پەوە دیارە بە پشت گوێ خستنی پرسەی تەست وبە دوادا چونی کەیسەکان وپێوەندیەکانیان وانگرتنی خەرای کەبونەوە گشتیەکان وەک مراسیمی ئاینی ووەرزشی وئاهەنگ و کەڵ وکەبونەوە گەورە کەمەلایەتیەکان ودانە خستنی سنورەکان وکارنتینە نەکردنی هاتوانی وواتەکان وکار نەکردنی خەرا بە دابین کردنی پێداویستی خەپاراستن لە ماسک ودەست کەش و ئامێرە تەندروستیەکان (کە دەکرا زەربەی وواتان لە ناو خەدا دروستی بکەن ویان ئەو زەخیرە ئامێرانەی لە مەخزەنەکاندا تەرخان کراوە بە سوپا بەکار بهاتایە!). مانگەکانی ٢ و٣ فرسەتێکی یەکجار گرنگ بو کە دەبوا ووواتەکان بەکاریان بهێنایە بە خێ ئامادە کردن بە ئەو پەتایەی کە ڕوژ بە ڕوژتەشەنەی دەکرد بە بەرچاوماندا.
- بیر نەکردنەوە لە چینە پشت گوێ خراوەکانی کەمەلگە وەک پەناهەندە و زیندانی وبە خانە ولانەکان ودانیشتوانی کەمپەکان وماڵەکانی پەک کەوتەکان…
- ژنان وقوربانیانی توندو تیژی خانەوادەیی لە پلانەکاندا نەبون ئەوەبو دەنگی نارەزایەتی ڕۆکخراوەکانی ژنان لەزەربەی وواتانەوە بەرز بوەوە بە هەی زیاد بونی توندوتیژی ئەوانەی کە لە کەرەنتینەن لەگەڵ هاوسەرە کانیاندا ودەست ڕانەگەیشتنیان بە خزمەت گەزاریەکان وقورسی پێوەندیەکان
- زەربەی وواتان سیاسەتی بەرگری قطیع (هەردو) یان پیادەکرد کە ڕەخنەیەکی زۆری هاتە سەر لە لایەن شارەزایانی تەندروستی

و کۆمەڵایەتیەوە کە سیاسەتێکی شیاونیە. هەندێک وڵات لەمە پاشگەزبوونەوە ورێگەوبان وپەست وکرێکارانی شارەوانی وئیدارەی لە سوپەرمارکیتەکان ولە ئامادەکرن وپاکێجکردنی خواردن کار دەکەن.. وریزەیەکانی لەمالەوە مانەوە نایانگرێتەوە. لەبەر ئەوە ئەمانە زیاترین بەژی ئاگری توشبونیان بە نەخۆشیەکە هەیە. لەگەل ئەمەش دا دەبینین وڵاتگەلێک کەم تەرخەمیەکی یەک جار زۆریان بەرامبەر ئەم گروپانە کردووە بە تایبەتی لە دابین نەکردنی پێداویستیەکانی خەڵ پاراستن لە توش بون بە کۆرونا ونەشنی ئامۆژگاریەکان ئەوەتا دەبینین زمارەیەکی بەرچاو لە ستافی تەندروستی ورێگەوبان وکرێکاری تری ئەم کارە بناغەییانە گیانیان لە دەست داوە وگیان لە دەست ئەدەن. ئەمە لە کاتێک دایە کە لە سەر تاسەری جیهاندا کەمیەکی یەکجار زۆر هەیە لە ستافی خزمەت گوزاری بە تایبەتی کۆرتی تەندروستی بە پێی ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی.

- پاکێجی یارمەتیە ئابوریەکان زمارەیەکی زۆر لە کرێکاران ناگرێتەوە وئەمانە هیچ زمانەتێکی ئابوریان نیە لە بەر ئەوە لەکاتی توشبونی خەیان یان ئەندامانی خانەوادەیان بە نەخۆشیەکە بە ئاسانی ناتوانن دەست لە کار هەڵگرن ولە ماڵەوە دانیشن. ئەمە بەتە ڕیگرێک لەبەردەم کۆنترۆل کردنی بلاو بونەوەی ڤایرەسەکە. ئەمە جگە لەوەی کە ووڵاتانێک وەکو عیراق هیچ یارمەتیەکی ئابوریشی دانناوە.

پرسیار: تێبینییەکی گرنگت هەیە لەسەر ئەو ڕووشونانەی دەوڵەتان گرتویانەتە بەر بە بەرتەسککردنەوەی پەتاکە؟ ئایا مەدیلی چینیت پێ سەرکەتوو بوو یان سویدی؟ کۆریات لەگەڵ ئەمریکا پێ چێن بووە؟ ئایا بۆچی ئیتالیا سیستەمی تەندروستیەکەکەی لەتەواوی ئەوروپا پێکەوتەتر بوو؟

ش ع: بەراورد کردنی راستەوخۆی ولاتکان و تآسیری پەتاکە لەسەریان کارێکی راستەوخۆ ومستقیم نیە وە هەر وڵاتێو سیستەمێکی جیاوازی هەیە بە تەمار کردنی کەیسەکان. بەڵام چەند نمونەیەکی سەرکەوتو هەیە لە جیهانداکە ئومێد بەخشە ونیشان دەدەن کە کارکردنی بە پڵە وهاوئاهەنگ دەتوانێت تارادەیەکی زۆر بەر بە ڤایرەسەکە بگرێت وە لانی کەم لە

خراپترین نتیجە بمانپارێزێت بە نمونە کەریای باشوور کە زۆر بە چەی تێست وبە دواداچونی کرد ویان المانیا کە بە پلە یەکەمی تێستیان زیاد کرد و نیوزیلەندە بە هەمان شێوە ستراتیژی لە ناو بردنی پیادە کرد. بە پێچەوانەی ئەمانەوە دەبینین وولاتانی امریکاوبریطانیا وبرازیل بە نمونە بە جولانەوەی خاوخاو وناڕشنی وسڕ لێشەواوی ئامۆژگاریکانیان وەاکڵشانی پێنجەی تەمەت بە ئەم وئەو وبیرکردنەوەی تێسک لە سنوری جۆغرافیای وەاتەکاندا بە مەبەستی ناوخۆیی لەباتی هاوئاهەنگی لەسەر ئاستی جیهان بوو هەی یەکەمیان یەکجار زۆر لە تووش بوان ومردنیش. ئەم جارە بە بایەخی وکەم تەرخەمیەی وولاتەکان بەتە شوێنی نارەزایەتیەکی بەرفراوانی خەلک وەی دەولەتەکانی جیهان لە پاراستنی بەرژەوەندی هاوولاتیانیانی خستەتە ژێر پرسیارەوە.

پرسیار: بەدنییاییەوە، هەرکەس ولایەن وگروپ وحزبەکی سیاسی جددی پاش کەرنا دەبەت پرۆژەیەکی گرنگی سیاسەتی تەندروستی گشتی لە بەرنامەکەیدا بگونجێنێت؟ ئاوگەکی گرنگ بەسەرسەرجەم جومگەکانی سیستەمی تەندروستی وەاتدا بەت؟ لە هوانگەی تە چ بەرنامە وپرۆژە ستاندەردیکی زانستی پیویستە بە کەمگای ئەمە؟

بە رای من ئەم پەتایە دوو کەشەی ئەمەی خستە ووە کە مرۆقایەتی گەیشتەتە شوێنک کە چارسەرکردنیان بەتە پێداویستیەک قابیلی دواکەوتن نیە. یەکەمیان نایەکسانیە ودووەم نەبونی خزمەت گوزاری تەندروستی گشتی بە هەموان وە بە خەڵایی.
کەرنا کەشەی ئەو بەشانەی کەمەی زەق کردەوە کە دەسەاتداران نایانبیستن ونایابینن ولە پلانە ئابوری وکەمەلایەتی وسیاسیەکانیاندا حیسابیان بە ناکەن. کەرنا هەمو جیهانی بە ئاگاهێنایەوە کە نایەکسانیەکی خیایی دەورو بەری داوین. کۆڤید-١٩ چالەنجەکی بایەلۆجیە کە جگە لە باری فیزیکی ودەرونی ئاکامەکانی کەمەلایەتی وئابوری ودرژ خایەنن. دەتوانم بەم کە بە لەکەینەوە لە بایەگرافی توشبوەکاندا وئەو گروپانەی کەزیاترین زیانیان پێ گەیشتوە ەگای چارسەروبەرگرتن بە پەتا وکارساتی تری لەم جۆرە مان بە دەردەکەوەت.
ماپەری بی بی سی نیوز رۆژی ٨/٥/٢٠٢٠ دەەت کە دانیشتوانی ناوچە هەژارەکان دووقات ئەگەری مردنیان بە کەرنا هەیە (٥٥/١٠٠٠٠٠)وەک لە ناوچە دەولەمەندەکان (٢٥/١٠٠٠٠٠).
هەچ پرۆژەیەکی تەندروستی گشتی کاتک دەتوانێت خزمەت بە کەمەلگا

بکات کە هەمو توژەکانی کۆمەڵ بە خۆایی وبە بێ هیچ جیاوازیەک دەستیان پیا ڕابگات.
ئەوەی کە پەیوستە هێ هەمو وڵاتەکاندا سیستەمێکی تەندروستی وچاو دێری کۆمەڵایەتی (صحێ ورعایێ اجتماعیێ) گشتی یێ بێ ستانداردێکی بەرز لێ فەرکەردن وراهێنان وئامرازودەزگای کوالیتی بەرز وبێ هەل ومەرجی کارکردن وموچەیەکی باش بژێوی شایستێ بێ هەمو کارمەندان کە بتوانێت خزمەتگوزاریەکان پێشکەش بێ کەمەل بکات بێ یەکسانی وبێ بێ جیاوازی وپارێزراو بێت لێ دەست تێوەردانی کەرتی تایبەت وبازاڕ وسیاسەتێ ئابوریێ نیولیبرالیەکان.

شیرین عبدالله
9.5.2020

بە پیرەوێ نەچووونی خۆکی کوردستان بە بانگەوازکەی شاسوارو نەوەی نوێ، تەنانەت لەزەنی سەوزیش چیدەگەیەنێت؟ … تاهیر عیسا

سەرباری لەباریی، زەمینەی بابەتی بە ئاپۆین و هاتنە مەیدانی خۆکی کرێکار و زەحمەتکێشی کوردستان، بە باشترکردنی ژیان و گوزەران و مووچەو مزایاکانیان، بەنام هەوڵەکانی شاسوار و جووانەوەکەی، هەمدیسان لەناو ئەم هەل ومەرجێ بابەتیەدا، چرووک و مایەپووچ دەبێت.
خۆکی کرێکارو زەحمەتکێشیی کوردستان، ئەگەر بەشیی ئەوش ئامادەکاریی سیاسیی و چینایەتیانەیان نەبێت، بە خۆکخستن و هاتنەمەیدانیان، لەدژیی دەسەڵاتیی مافیایی لەکوردستان، بەنام بای ئەوەندە بەپێی مژووی زیاتر لە دوو دەیەی ڕابردوویان لەئیعتیازات وناڕەزایەتیاندا، تەجروبەی ئەویان پێیاکردووە، کە بەدوای دەنگی

هەموو دەم وزەنایەک نەکەون ئەمجارە!
بای ئەوەندە وشیاریان هەیە، بتوانن لەمە تێبگەن، کە شاسواریش وەک گەنیەک "پندەک" و زەرەویەک لەناو جێستەی کەمەگای کوردستان و لەناو زەنگاویی گەندەکاری لەکوردستاندا، وەک بازرگانەکی تەکەباز و تەماحکار، هەتەقیوو دیەوەت، بەهەر نرخەک بێت سواریی شەپولی ناڕازایەتیەکانیان بێت و بەرەو ئامانج و تموحاتە سەرمایەدارییەکانی هەنگاو هەڵگرێت.
دەتوانن لەمە تێبگەن، کە شاسوار لەباشترین حاڵەتیی بانگەشەو بانگەوازەکانیدا بە خەپیشاندان وهەنانە سەرشەقامی خەڵک، نموونەیەکی باشتر لەگەڵان و هەوتە ئیخوانیی و ئیسلامیەکانی تر نابێت و نموونەیەکی باشتریش لەحەقدەی شوبات، کە لە پێکدادانی کاسەی خوێنی ژاوی دەیان خەپیشاندەری هەژارو نەداردا، کرایە دەستمایەی کەبوونەوە نهێنیەکانی مەسیف وسەری هەش و لە ئیتافاقیەی ژێر بژێریی دوور لەچاوی خەڵک ومیدیادا، نەشکراو کەمەڵک دەستکەوتی مادییان بە خەیان لەچنیەوە، پەشکەش ناکات.
ناتوانێت لەباشترین حاڵەتیی خەیدا، لەباوکی هەژاران، کە ئەمە کوەکانی میراتگریی زەویی و گەردو تەپڵکەوسەرمایەو کەمپانیاکاننی، باشتربێت.
توانیویانە فەهمی ئەوە بکەن کە شاسوارو نەوەی نوێش، بەدوای هەمان ئامانجکەوەن کە گەڵان بەدوایەوە بووە، کە ئەمە لەگەڵ خانە سەڵتانیەکانی حووکمەانی ئەم کەمەگایەدا، حکوومەتی هاوبەشیان هەیەو هاوسەزو هاوپەیمانی یەکترن و خەڵکی هەژارو نەداریش دەبێت هەر لەئەژنەی خەیان بدەن.

شاسوار، وەک نوێنەری هەوتەکی لیبەاڵی سەرمایەداری، کە وەک لە بەرنامەو کارنامەیاندا دیارە، کە بەدوای ئامانجی چینایەتیانەی خەیانەوەن، کە لەباشترین حاڵەتیاندا، ناتوانێت تەمسیلی هەوتی لیبەاڵیی جیهانی وەاتانی ئەمریکاو ئەوروپاش بکات، کە لەسەبەریاندا، خەڵک تەنانەت نەیان توانی لە تەمەنی دووروو درێژی حووکمەانیاندا، لەدام و دەزگایەکی تەندروستیانەی تەرو تەسەلدا بەهرەمەند بێت و بە هەزاران کەسیان لە بە ئەکسجینی و هەدەرمانیی و بەدکتەری وبەقەوڵییدا، گیانی لەوپەییی ئازاریی گیانسپاردندا، سپارد.
ئەم هەوتە لیبەاڵیەی لەئاستی دنیادا، لەوەامدانەوە بە خواست وداواکاری کرێکاران و زەحمەتکەشان، نەک هەر بەدەربەستە، بەکو هەر هەژە لەهەوەی لەسەندنەوەی ئەو ماف و ئازادیانەشی دایە، کە لە مێژووی خەبات وتێکەشانی چینایەتیانەی خەیدا، بەدەستی هێناون و

نموونە هەرە پشکوتووکەشیی، لە خنکاندنی "جەرج فلۆیدی" هێش پستدا، بینیمان کە تا ئێستاش هێق وقینی خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێش وئازادیخوازیی ئەمریکاو جیهانیش لەبەرامبەریاندا نەنیشتەتەوە.
شاسوارو جووڵانەوەکەی، کە ئیدیعایەکی لەمجۆرەی هەیەو لە حەملە ئیعلامیەکانی دەورانی هەڵبژاردنی پشووش، نموونە قەزەنەکەی لەوەدا دەردەکەوت، کە ململانێ چینایەتیەکانی کەمەڵگای کوردستانی لەناو تەپو تۆزیی نەوەی نوێدا وندەکردو نموونەی خۆی وەک بازرگانێکی دزیی سەرکەوتوو، بە تەواوی گەنجانی کوردستان تەعمیم دەکرد، ئەمەش بۆخۆی چاوداخستن و حاشایی کردنێکی هاشکاوانەی قانوونە کۆرەکانی سیستەمی سەرمایەداریی و مەکدارێتی تایبەتیی و کاری بەکرێ وزیدەبایی، کە سەرچاوەی هەموو زوڵم و زۆر و چەوساندنەوەیەکی ئینسانیی تەواوی کەمەڵگاو سیستەمەکانی دنیای ئەمڕۆیە.
شاسوار و جووڵانەوەکەی، ماهیەتی سیاسیی تەڵەکەبازانەی خۆیان، زیاتر لەوەدا نیشاندا، کە خوازیاری هەڵبژاردنی پشوختە و هەڵوەشاندنەوەی حکوومەت و درێژدان بەهەمان سیستەم وگانەجاری هەڵبژاردن و نوێنەرایەتیی پەڵەمانن، لەکاتێکدا باش دەزانن، کە ئاوەی ئەنجامەکانی هەڵبژاردن، لەکوردستاندا یەکلادەکاتەوە، بانگەشەو تەبلیغات و خستنەڕووی پڕۆژەو بەرنامەو بەرنامەسازیی حیزب وەکخراوەکان نیین، بەڵکو جگە لەسەرمایەی زەبەلاح و میدیای زەبەلاح، لەناو پڕۆسەی هەڵبژاردن لەکوردستاندا، ئاوە میلیشیاو هەزی چەکداری زەبەلاحە، سەرکەوتوو و براوەکان دەستیشان دەکات.
شاسوار، بەشیعاریی هەڵبژاردنی پشوختە، بیانووەت ونەیانووەت، جارێکی دیکە بەم شیعارەیان، دەیانووەت، دەسەڵات و سیستەمی سیاسیی گەندەڵکاریی هەرەم، لە هاتنە مەیدانێکی وشیارانەی چین وتوێژەکانی خوارەوە، بپارێزن.
کەمەڵگای کوردستان، وەک باقیی کەمەڵگاکانی تر لەجیهاندا، کەمەڵگایەکی چینایەتییە، کە کێشەو گیرو گرفتە قووڵەکانیی لە حاکمیەتیی کەمایەتیەکی قازانجپەرست و دزو مشخۆردا، سەرچاوەی گرتووە و دەبێت بە کەتایی هەناینیشیی، خەباتێکی چینایەتیانەی هەمەلایەنەی کارساز بگیرێتە بەرو چین وتوێژە مەحرووەمەکانی کەمەڵگای خۆیان هەڵبکخراوبکەن و دەسەڵاتێکی جەماوەریی لە شوێنی کارو ژیان و گەڕەکەکان و شارو شارۆچکەکاندا دابمەزرێنن، کەلە جەماوەریی بوونەوەی ئەم دەسەڵاتە جەماوەریدا، دەتوانێت کەتایی بە دەوریی ئەحزابیی بەرژوازیی و دەسەڵاتی میلیشیاییان بهێنێت و کەنارگیریان بخات.
هەڵبژاردن لە هەل ومەرجێکی لەمجۆرەدا کە زەمینە زاتیەکانیشی

بەرجەستەیە، دەتوانێت مانا پەیدا بکات و دەستاتیکی سڤیەتاتی"شوعایی" کە خوارەوە نوێنرایەتی سەروە دەکات، لەگای هەبژاردنی نوێنەر لە کارگاو دەوائیرو شوێنی ژیان وگەڕەک و شارو شارچکەکان، کە لەکتایبدا شوعای سەراسەری وەات دادەمزرێنێت و هەموو ئان وساتکیش ئەم ئەنجوومەنی نوێنرایەتییە، کەلە گای دەستاتی خوارەوەی کەمگا دامزراوە و لژێر سانسەریی لەپرسینەوەو لەپچینەوەی بەردەوامدایە، پچەوانەی سیستەمی پەلەمانی کە بە چوار ساڵ جارێک لەگای پێنجەمریی خەکەوە شرعیەتی دەستاتدارێتی چوارساڵ مسۆگەردەکەن و بەچوارساڵیش خەک هەوانەی ماەوە دەکاتەوە و لەهەر جارێ ئیرادەو سانسەرو دەخالەتکی ئاستوخش بەبەشیان دەکات.

تاهیر عیسا /15.08.2020

داهێنان ...لە نەو دەزەخدا...زیرەک وەک نموونە ! ... دکتەر مەولود ئیبراهیم حەسەن

هەولێر – ٦/٢٠٢٠

بەشی یەکەم :-

داهێنان.. بە تایبەت داهێنانی(هونەر) ی و بەتایبەت تریش هونەری (گۆرانی) .. لە کورترین پێناسەو پێدا هەگوتن دا ..ئەو بڕەهمەیە کە جەماوەرو پسپۆرەکان پشوازی لێدەکەن و هەریەکە بە گوێرەی تێگەیشتن و زەوقی خۆیانەوە پسنی دەکەن ، ئاستی بەرزی داهێنانەکە لە هەموو ئەو داهێنانەی پێش خۆی و سەردەمی خۆی باباتر دەبەت و بەردەوام بەاو دەبیتەوەو زۆرترین ئارازوومەند چاوی لە دەکەن و دەیانەوێ زۆرترین هەواداریش بەردەوام گوێی لە دەگرن ! لە گەڵ بە سەر چوونی هەڕگاریش پتر بەاو دەبتەوەو سنووڕکان دەبەزێنێ ، دەچێتە نەو دەی هەموو چین و ئاست و تەمەن و هەگەزەکەوە، سنووری وەات و نەتەوە کەی خۆی دەبەە و تەکەە بە هونەری دەورو بەرو جیهان دەبەت .

زیرەک لەو ڕۆژەی بە یەکەم جار لە ئادیۆی بە غدا بە گەرانی (ئەسمەر یارم جوانە)(١) دەنگی هەیناو تادێگاتە دوا گەرانی و هاواری کە (وا من نەخۆشم دەردم گرانە!!)(٢) یەو پێش کەچی دوایی و بە نەخۆشی و لە سەر نوێنی مەرگ و لەبەردەم تەسجیلەکی ئاسایی دا تەماری کردووە! .. تا ئێستاش کە نزیک بە پێنجا ساڵ بە سەر شەهیدبوونی دا تێدەپەڕێ ! تا ئێستا هیچ هونەرمەندێک لە ئاستی بەرزی داهێنان و لە زەری و هەم مەجەری داهێنان دا.. لە لوتکەی داهێنانەکانی زیرەک نزیک نە بووەتەوە ! ئەوە نزیکەی حەفتا ساڵە زیرەک ڕێزی پێشەوەی داهێنانی گەرانی نەداوە بەکەس ، نەک هەر لە نێو کورد ..ئەگەر لەکەینەوەی زانستی وردی بە بکرە لە نێو هونەرمەندانی دەرەو بەرو جیهانیش دا لە زەر ڕووەوە هەر یەکەم .

لە بارەی بە هەرەو لێهاتووی وداهێنانی زیرەک سە کەسی زەر نزیک لە زیرەک و تەکنیک بە ژیان و هونەری ئەو باسی دەکەن ، یەکێکیان (دکتەر محمد صدیق مفتی زادە) یە کە لەرادیۆی تاران لە گەڵ زیرەک بووە دەنووسە :(هونەر..بەشێکی خودا دادە، زەرتر بە هەوە و تە کەشان نی یە، هونەر، بارییەکییە بە هەموو کەس نادرێ؛ هونەر بە خوەندەواری نی یە،هونەر، تیشکێکی بە تینە کەلە جیهانی پێنامە کی یەوە، پرشنگی خێی بەر ئێداتەوە، لە ناکاوئێکەویتە سەر دڵێک، ئەو دڵە ڕووناک ئێکاتەوە، بە بە ئەوەی خاوەن دە ئاگای لە خێی ببە، یەکە لەو کەسانە کە بە بارەی هونەری پێنامەکی ئازاوەتەوە، (کاک حەسەن زیرک) ، کە بە بە ئەوەی بخوێنی ، هونەرەکی تەڵ دەس وبەستە زانەکی چالاک ونوکتە وەژیکی قوەس و قووڵە، ئەو هونەرمەندە، هەروەها کە شەوو چارە نووسە زەر بەی هونەرمەندان ئەبە وابە، لە ژیانی خێی دا ناکامی و چەوسانەوەی زەری دیوە، تاڵی و سوەری ڕۆژگاری گەڵە چەشتووە ، لە گەڵ ئەو هەموو سەختی وتەنگ وچەڵەمەش کە بەسەریا هاتووە ،هونەرە بە نرخەکەی خێی لە هەرکات و ڕۆژگارێک دا، کە هەڵێی بە هەە ئەکەوتبە ، بە خزمەت بە گەل و نیشمانی بەکارهێناوە ودەرخستنی هونەرەکەی بە بە تین کردنەوەی پایەو بناغەی مەسیقای کوردی ، بە ئەرکێکی گەورەی سەرشانی خێی زانیوە .)(جریکەی کوردستان.ل١،چ ٢)

دووەم کەس کە باسی بەهرەو لێهاتووی زیرەکی کردووە خاتوو(میدیای زەندی) خیزانیەتی ، ئەوەش لە پێشکی چاپی دووەمی(چریکەی کوردستان) دەنووسە :(حەسەن ، بە خوو خدێکی خوداداوی خەسات کرابوو،چوونکە باوکوو سەوادی نە بوو، بەڵام زەربەی هەنراوەکانی بە خێی دەیهێنی یەوە ،(...)حەسەن زیرەک پێاوەکی زەر قسە خۆش و زەر بە زەوق وشەوق بووە، هونەرمەندێکی تەواو، پە پێست لەگەڵ واژەی

هونەردا بوو،(...)باوکوو ئەستاش بەڕاستی وەنەی نی یەو تەنیا کەسێک بوو کە هەم ئاوازو هەم هەنراوو تەسنیفی زربەی ئاواز و گۆرانی یەکانی بە خەی داینا وە)(چریکەی کوردستان ل١٢،١١) هەروەها(میرزا کەریم خەشناو) کە چوار ساڵ لە نزیکەوە لە گەڵ زیرەک ژیاوە، ئاوا باسی شوەن و کات و هەی داهەنانی زیرەک دەکات :(حەسەن زیرەک ئاگەر تەزی دەی خەش بوایە، زەر شتی بە ئەهاتو شتی تازەی دائەهێناو هەی وای ئەوت کە هیچ کەس نەیبیستبە..بە یەکەم جار ئەیخستە بەر گوەچکەی ئەم خەڵکە. ئەمە بە ئاواتەوە بووینکە هەمیشە دەی خەش بەت ، چونکە بە دەخەشی خەی دەی خەڵکی تریشی شادمان وکامەران ئەکرد.)(بەسەرهات، ب٢ل٥٩) جگە لە دەخەشی ، زیرەک بە خەم و دەتەنگیش داهێنانی بە دەهات و دە و دەرونی دەکرایەوە ، هەر میرزا کەریم لە سەر زاری زیرەک دەگێڕیتەوەو دەنووسە:(زیرەک گوتی: کاکە وابزانم تە بەمن زەر بە پەرەشی! بەڵام ، من هەر تەزی دەگیر بم دەرگای هونەرم بە ئەکرەتەوەو شیعری ڕەک و پەکم بەدەت وئاوازی خەش و تازەشم دیتە سەرزارو دەری دەبرم وبەم گۆرانی گوتنە بری غەم لەسەر خەم لا ئەبەم ولە هەمان کاتیشاخەڵکی دەورو بەریشم شادو دە خەش دەکەم! میرزا دەڵی جا چی لە مە چاتر هەیە ؟زیرەک ؛ دەڵی ،باوەڕ دەکەی کە دەردەسەری ونا ەحەتی و بەسەرهاتەکانم بوونەتە مایەی سەرکەوتنم لە ژیانی هونەریمدا، هەرکاتە دەم لە شتە شکابە و کاری تە کردبم ئەوسا داری غەم لە نەو دەما بەری شیعرو ئاوازی گرتووە و تا ئارەزووم کردبەت چاکترین شیعرو جوانترین ئاوازم بە خەشترین دەنگ و سەدام وتووەو تا وتبەشم هەر بەم هاتووە .)(بەسەرهات. ب١،ل٧٢) ئەوەش تایبەتمەندیەکی زیرەکە ، کە بەدەخەشی و بە دەتەنگی لە هەردوو باردا داهێنانی کردووە. هەر بە هەی ئەم لەهاتوویەوە یە زەر لە شارەزایانی مەسیقاو دەنگ و هونەر زیرەک بە (نابیغە وعەبقەری و ئەفسانە) ناو دەبەن. – ئاگەرچی ئەو بە هەرەو لەهاتوویەی خودا پەداوی و سروشتیەی زیرەک ، لەگەڵ بوونیا هەبوو ، وەک هەرسە بەهەزان باس دەکەن، بەڵام؛ زیرەک خەی هەستی بەم توانا و بە هەریەی خەی کردووەو خەشی ویستووە و پەروەردەی کردوباج وقوربانی زەری بەدا و پاراستتوویەتی، وەک گەوهەری گرانبەها دە و دە و شارەو شارو وەاتەو وەات و بەندیخانەو بەندیخانە، بە ئاوارەیی و هەاتوویی و دەربەدەری و بە جە و بە ماڵی بەرگری لەکردوو پەرەی پەداوە!

سەرەای ئەمانە هەموی نهێنیەکی گرنگی سەرکەوتنەکانی زیرەک عاشق بوونیەتی! زیرەک بە هەموو بوونی دەروونی و روحی و جەستەیی و ئەقڵی و باوەڕی خەیەوە عاشق بوو..عاشق بە ژن بەجوانی.. بە جوانیە کانی ژن بە جوانیەکانی سروشت بە گیاو گوە و باەندەو دارو

دەرخت و سەوزاییەوە . بە شاخ و ئاوو کانی و دۆڵەوە ،عاشق بە کوردو کوردستان بە زمان و هونەرو کلتورەکیەوە ،عاشق بە هونەر بە دەنگی خۆی عاشق بە مۆسیقاو هە موو جۆرەئامیرەکانی، عاشق بە مرۆڤ بە مرۆڤایەت. ئەم عەشقی زیرەک ئەگەر شادو بەختیار بووبێ یان دڵتەنگ و بێزار.. لە هە ردوو باردا گرێی بە هرەی کراوەتەوەو هە تا گوتبێتی وەک خۆی دۆڵە ..گوتوویەتی و جوان و چاکی گووتووە، هە تا گوتبێتیشی هە ر بۆی هاتووە !
داهێنان، بە کەسی داهێنەر .. جگە لە تواناو لێهاتوویی و بەهرە کەسییەک. لە باری ئاسایی داپۆیستی بە تەندورستیەکی باش و دەروونەکی ئاسودەو ناو ماڵەکی ئاوەدان و دەوروو بەرەکی هەمن وڵەبار هە یە ! بە ڕام؛ ئەگەر سەرنجی ژیانی هونەرمەند (حەسەن زیرەک) بدەین ، ئەوا دەبیبین نەک هە ر ئاوا نە بووە ! بەڵکو تەواو پێچەوانەی ئەم جۆرە ژیانە ژیاوە.. ژیانێک زیرەک گوتەنی : ئەگەر بڵێن و سەیر بکەن تەعەجوب دەمێنن!! دیارە هە ر داهێنەرەکیش شەوازی تایبەت بە خۆی هە یە لە کاری داهێنان دا، زیرەکیش خاوەنی تایبەتمەندی خۆی بووە ! هە ر چەندە وەک دۆڵێن :(بە داهێنان هیچ یاساو ڕێسایەکی پێشوەختە نیە!چونکە داهێنان بە خۆی لەدەرەوەی هە موو یاسایەکی پێشوەختەو ئامادەکراوە !) زیرەکیش داهێنەرەکی دەستەو ڕەست بووە، هە ندە جار لە یەک کاتدا زیاتر لە گەرانی یەک و داهێنانێکی بە هاتووەو تەماوە نەیزانیوە کامیان زووتر تەمار بکەن.
ژیانی زیرەک پڕ بووە لە هە ژاری و بەکەسی و دەربەدەری و ئاوارەیی وهە ڵاتن و بەندیخانەو غەدرلێکردن و لەدان و ژن هێنان و گەرانی گوتن ! خۆی دۆڵە: خودا ئاگادارە زەر جار لەاندەاوم ؛ خۆشم نازانم لە سەر چی بووە !؟ زیرەک زەر جار کە فرستی بە هە ڵکەوتووە باسی ئەوەی کردووە کە لێیانداوە!! هە ر لە بەرگی دووەمی کتێبەکەی (میرزاکەریم خۆشناو) چەندین چیرەکی لەدان هە یەو چەندان جار زیرەک خۆی باسی ئەو لێدانە دەکات ! جگە لەوەی هە موو جارە بە خۆایی و بەبێ گوناە لێیانداوە ، ئەگەر بەوردی سەرنج بدەین زەربەی جارەکانیس هە ردەستی دەوڵەتی تێدابووە. جارەکیان میرزاکەریم هەی شۆڕو لێدانەکان لە زیرەک دەپرسێ ، زیرەک لەوەڵام دا دۆڵە:(پێم نەگووتی وەزعی من (مەعمولی) نیەوناوەرم دەردی دڵی خۆم لای هە موو کەس باس بکەم بەڵام ڕۆژەک دادێت پێ بەدەم هاواربکەم وخۆکیش حاڵی بکەمکەوە بەچی ناڵێن لە هیچ شوێنەک- جگیر ببم و- هە روەختەکیش ئارەزوویان لە بێت ئەوە بەهانەیەکم بە دەدەزنەووەو تەروپێتەم هە ڵدەدەن و دۆڵەنەوە!!)(بەسەرهات. ب٢،ل٩٦،٩٧)
ئەگەر سەرنج بدەین ، ئەم وەڵامەی زیرەک هە موو حەقیقەتەکە دەخاتە

ووو..ئەوەی کە زیرەک ناوەرە دەردی دڵی خۆی بکات ! لە هەزەک دەترسە ، ئەو هەزەش .. دەڵێت و لە دوڕتیش دەزگا بەدناوەکەی (ساواک) زیاتر کەیە؟؟ ئەوە ساواکە بەدوای زیرەکەوەیە و لێناگەڕێ لە هیچ جێگایەک جێگربەڵ وکاسبیەک بکات و هەر رناوناوەش هەنجەتێکی پێ دەگرن و تیروپڵی تێ هەدەدەن و دەڵێنەوە!! هەر بەیە زیرەک بە هیوایە کە ڕۆژی بێت و بتوانێ بەدەنگی بەرز هاوار بکات ئاستیەکان بە خۆک باس بکات ، کە ئەوە چ لایەنێکە بە بەرنامە لەزیرەک دەدەن و بڕچی لەشی دەدەن ! دوا جار زیرەک ئەمە بە (حسەن)ی برای باس دەکات و دەڵێ:(تەماشایەکی ئەولاو ئەم لای خۆی کردوبەدەنگی نزم گووتی : حوسەن(زدی اطلاعات) ئەزیەتم دەدات وئەڵێی ئەبی بچیتە ئەودیو ئیشمان بە بکەی! جەن دەڵێم باوکم ئەمن هی ئەو شتانە نیم و(سەوادیشم) نیەئەوە چەن ئیستیفادە لە من دەکەن ؟ ئەڵێن ئەتە بە ماڵەوە بچە عیراق ئەمە پارەیەکی زەرت دەخەینە ئیختیاروخۆشمان خۆکت بەدەنەرین تەش هە رچی مەعلومات هە یەپێیان بڵێ وئەوانیش بە ئەمەی دەهەننەوە! هە ڕبەت خۆشت ئەزانی ئەم جارە شتانە بە من ناکرەت وئەگەر پێشم بکرە نایکەم با سالی دوو سە جارتەم هەدەن و بە فەقیریش ئەژیم وبڵێم(ئەو کانی یەی ئاوم لە ی خواردووتەوە هیچ کاتێک بەردی تە ناخەم وخیانەت بە خاکەکەی عەراقیش ناکەم) لە ناو خۆکیش سەربەرز ئەژیم، لە دوایی دابە شخیەوە پێکەنی وگووتی بەتەنیا بەر بەرەکانی دەوڕتەش ئەکەم)(بەسەرهات. ب٢،ل٩٢،٩٣) ئەستا بە ووونی دەرکەوت ئەوە دەوڕتەو لە نەو دەوڕتیش ساواکی بەدناوە لەزیرەک دەدات و بە دوایەوەیە ناهەڕێ لە هیچ جێگایەک کوچاگری ڕێش بێت و نانێک پەیدا بکات! ئەوە زیرەکیشە ئامادە نیە(ساواک) ی بکات و ئامادە یە سالی دوو سە جاریشی لە بدەن !!
زیرەک هونەرمەندێکی ڕەسەن و داهێنەری کورد بوو ، زیرەک هونەرمەندێکی سەرکردەی هونەری کوردایەتی بوو، کوردایەتی پاک ، هونەری زیرەک هونەرێکی داهێنان و بەرگری بوو،بەرگری لە ژیان و لە کوردبوون ، دەوڕت دەیویست ئەم هونەرمەندە مەزنەو ئەم هونەرە بەرزە بخاتە خزمەت خۆی ! بەڵام، زیرەک پیاوی ئەوکارە نەبوو، ئەو لەوانە نەبوو شانازی بە ساواک بوونەوە بکات!!

سەرەتایەکی دەزخی..

زیرەک هە رکە لەدایک دەبێت لە بەکان و لەوماڵەی کە بەم دواییە (حوسەین) ی برای لە ڤیدیەیەکی تەمارکراودا بە لەقە لەق وگریانەوە دەڵێ:(لە بەکان و لەو کەسان ولەوماڵە کاکم زیرەک لەدایک بووە.)(

بەرنامەی ک ٢٤) لەدایک بوونی زیرەک دەکەوێتە سەروبەندی کۆتایی هاتنی شەڕی یەکەمی جیهانی ،کە لەکۆتەکانی چوارساڵی شەڕ تەواوی ناوچەکەی داچەقاند بوو! زیرەک لە دایک و باوکێکی کوردو لە نێو خانوادەیەکی هەژاری ئاوەڕۆی کوردستان چاو بە سەر جیهانەک دادەکاتەوە کەدەستە گەرمەکانی شەڕو ناهامەتیەکان وێرانیان کردبوو ..بەڵام؛ هیچ دەستەک دیارنە بوو یارمەتی بخاتەوە !
زیرەک هەر زوو و بە منداڵیەوە بەر شەقی(قەدەرو زەمانە) دەکەوێ و ئەو شەقی قەدەرو زەمانەیە بەدوایەوە دەبێت و ژیانی لە دەکات بەدەزەخ ، تا بە ژەهر کوژتنەوە دەیخەنە گۆڕ!! ئیتر زیرەک چاو دەکاتەوەو ناکاتەوە و هەست بە ژیان دەکات و نایکات .. شەکی دەروون هەژێن یەک بە دوای یەکەوە ژیانی زیرەک پڕ دەکەن لە ئازاری دەزەخی ! هەر زوو باوکی دەمرێ..زیرەک لە ژیاننامەکەی خۆی کە بە شیعر لە (چریکە،١٩٦٦) دا بەاوی کردووتەوە ئاوای باسی ژیانی خۆی دەکات :
دەستی قودرەت بوو ، بابم کەچی کرد
دایکم مەردیکرد ، زوو بەدەست وبرد(٣) بەو جەرگە ماڵی ئەمەی بە قوە گرت بزنی دەفرۆشت، دەیگوت مانگا مرد خوشک و برامی وادەر بەدەرکرد خەڵکی بەکانی لەمان خەبەرکرد بناغەی ماڵی لە بن دەرهێنا سەبارەت بە میرد، گشتمانی دەرکرد هەشت نە ساڵە بووم، بووم بە عەمەلە لەکارکردنا زەر ئەم کرد پڕلە ئیتر..زیرەک لە بە باوکی و بە دایکی و بە ماڵی و بە سەر پەرشتی وهەژاری دا بەو تەمەنی منداڵیەوە دەکەوێتە کارکردن و .. تا یازدە ساڵە ئاوا کارم کرد مانگە شەش تمەن، من بگەرم کرد لە نێو ئەم ژیانە پڕ زەحمەتەش دا بۆ گەورەکەی ژنەک هەڵدگرێ .. برام گەورە بوو، کچەکی ماند ئەمنیشی تارکرد، هەردە و شارم کرد ئیتر لیرەوە زیرەک سەرە ڕای هەژاری وکرێکاری و بە ماڵی.. پڕی هەناتنیشی دەکرێتەوە و دڵیەو دە و شارەو شار وماتەو وەات دەکات و ناحەستەوەو ناگیرسێتەوەو شەقی زەمانەو قەدەر هەر بەدوایەوە دەبێت . لە دوازدە ساڵە دا دەبێتە قاوچی و لە سێزدە ساڵی دا ، وەک خۆی دەنووسێ : لە ١٣ ساڵە پێیام کردبوو نێو نەم دەویست کەس من بکا بە خەو وەک باس دەکەن زیرەک هەر زوو بەهرەی دەنگخۆشیەکەی دەردەکەوە و لە کۆڵو کەبوونەوەو شایی دا گۆرانی دەڵێ و سەرنجی خەڵک بە خۆی ڕادەکێشی وئەمەش دەبێتە هۆی ناو پێیداکردن و هەست بە خەکردن ! هەر ربەیە زیرەک بە خۆ دێتەوەو بیر لە کۆسایەتی خۆی دەکاتەوە کە تا ئێستا چەن ژیاوە !! ئیتر بەیاردەدات خۆی خاوەنی خۆی بێت و کەس ئەو بە خەو نەکات. ڕاستە هەر زوو بەمنداڵی کاری زەر وگرانی کردووە ؛ بەڵام ، کارکردنەکان تا ئێستا شاگردی و گاوانی و ناو ماڵی ئەم و ئەو بووە

، کە ئەم جۆرە کارکردنە بە ئەو ڕێژگارە جۆرێک بووە لە خۆامی و بەندایەتی ! ئێستا کە ناوبانگی پەیدا کردووە ، بەوە ڕازی نابە خاوەنی هەبێت و بە خۆی بکات ! لە چواردە ساڵی داسڕلیو بەردەکاتەوە سەرکێشی و ئاوارەیی زۆرتر دەربەدەری بەردەوام وهەر ڕێژەی لە دەیەک و لە شارێک و جەمەک تیرو دوو جەم برسی .. لە ١٥ ساڵێ فکرم هاتە سەر خەم ڕازاندەوە ، جلم کردە بەر بەم جل لە بەرکردن و فکر هاتنەوە سەرە زیرەک دەکەوێت بیری خوشک وبراو کەس و کاری لە بیکان و دە پە هیوا دەگێڕتەوە ! هەموم دیتنەوە ، یەک یەک و دوو دوو بە خراپیان زانیم ، لەم یان نەگرت خوو کە کەس و کاری ووی نادەنە جارێکی تر بەدەی شکاوە ئاوارەیی و دەربەدەری و بێکەسی باوەشی بە دەکاتەوە.. کە بە بە گوورە، کە بڕڕێابە وەک منی لە دە ، زەحمەتە چابە بێێ گێژەنی ژیانی نەو کەمێێگای بە سەرو بەر زیرەک دەگەیەنێتە ئەو حیکمەتەو هەی ئەم کارانەی خەی ووون دەکاتەوە .. لە شازدە ساڵێ، چەند دەرکەم تێقاند چەندەکارم کرد ، چەند سەرم شکاند لە چەند کەسم دا، چەندم زامدارکرد چەند باەم بەی ، گوە سوانەم ووخاند برسیەتی سەری پە هە ەدەگرە ولە مەرا غە دەبەتە توتنچی و دەچێتە تەورەزو دەس بە قاچاغچیەتی دەکات و دەگەرە.. شەوێک کە گیرام، مردن لای وی چە تاێێژ لی یاندام، بەدارو قامچی ئەو گیرانە کە گیراوە بەریان نەداوە تا تەمەنی بووە بە بیست ساڵ، کە بەردەبە دیسان ژیانی هە ژاری و کرێکاری ودەربەدەری ووی تەدەکاتەوە ، لەو ماویەدا هەرچی ناخۆشی هە یە جارێکی تر دەیچێژتەوە ! چەندە پەندم دە ،بووم بە بیست وچوار باش بە عەقڵ بووم ،بە شەرم و بە عار بەم حاە و بەم بە کەسی و بە کاریە ووەکاتە تاران وخوزستان ومەسجید سولیمان و خوێمشەهرو شاری ئابادان..بەداخەوە.. هە رچەند گێام، کارم دەست نەکەوت نە لە کارخانەو نە لە شیرکەی نەوت بەناچاری ووو دەکاتە بەسرا لە عیراق و لەوەش بە سەرو بەریکی زەر دەبەت وکاری دەس ناکەوە وبە برسیەتی و لە ترسان ووو لە مەجیدخان دەکات و بەو هیوایەی ئەمجارە براو براژن و برازا ووێکی خۆشی بدەنە ! لەودەمەدا براکانی حاەیان باش بووە ، هە رچەنی بەت .. بووم نەکەریان، بوو بووم کاردار بەشەو ئێشکچی ، بێێژ باروکار سەرە ەای کاری زەرو مانوو بوونی بەردەوام لچ ولیوی لە هە ەدەقرچینن و حەقەکەی نادەنە ، بەشێێو ناخۆشی پاش گیران و بەندیخانە بە هەی (وەنس خان) ئاغای دە بەردەبە و حەقەکەی دەدرەتە، دێێواو لە سەقز دەبەتە شاگردی حاجیەکی تەماحکار وشەوو ێێژکاردەکەن وبەڵەری حاجی دار دەنن بە شار ، شەش حەوت مانگی پە دەچە ، لەری خراپ و باری گران زیرەکی نەشارەزا لە هاڕووتنی لەری ..لەری بە ناگێێتەوەو

دەیکەشی بە دیوارێک و وەردەگەڕێ و ئاگردەگرێ ، کوڵەکی گەنج بە ناوی (مستەفا) و دەزگیراندار گیان لەدەست دەدات ،زیرەک دانووس .. مستەفا چ گەنج،چ شیرین لاوە گیردەی گەردوون خستیە ئەم داوە زیرەک خەی بە هەکاری مردنی مستەفانازانی وەوداوەکە وەک هەککەوت باس دەکات و دەڵێ: خەتام تیا نەبوو، بە کەلام و هەا خودالە ی خەش بە، یەزدان ئیشاەا زیرەک کە ئەو گەنجە دەمرێ (لەسالی ١٣٢٠ی هە تاوی هەکەوتی١٩٤١)(بەسەرهات،ب٢ل٢٢) لەترسی ئەوەی بە و گەرمیە کەس و کاری کوڵە دەستی لە بوە شەنن خەی دەکات بەمردوو ، خەک دەوریان دەدەن و چاندارم دەن و سایەق و زیرەک و نەفەرەکان دەگرن ! زیرەک لە جاندارمری فرستی دەس دەکەوە و هە هەدە ، هە رچەندە جاندار بەدوای دادەگەڕەن و هەگای لە دەگرن ؛ چەن شارەزای ناوچەکە دەبە و بە زەحمەتی زەر خەی دەرباز دەکات، چەند کەندو جەم دەبەە و لە دوورەوە کەپرەک دەبینە و دەچەتە لایان ، پەرەک و کەنجەک دەبەن ..سەرەتا دەیانەە زیرەک دەسگەر بکەن ! بەەام، زیرەک هە رزووهە ست پە دەکات و چەقە دەردەنە و گەنجە بەرزەفت دەکا..پیرە دەکەوەتە پاەانەوە گەنجەش تکای لە دەکات و هە ردووکیان دەلەن: کە کوڵەم واگرت ،پیر کەوتە هاورار وتی ئینساف کە، ئەی برای هەبوار جەهە پاەاوە و داوەنی بادام سەری دانەواند جوان خەی لە لادام وتی بە خەر بەی ئەی کاکی میوان مە بە عەقە بووین ، ببوورە ئامان ! لە جەواب دا ووتم براو بابە کەم منیش دەر حەقتان جارە چادەکەم بەرە بەیانی زوو پەرە بانگی دەکاو نانی دەداتە و دەڵێ: زوو خەت دەربازکە ، هە رچەنە بە دگاتە تەورەزو لەوە دەبیسە کە بە دوایەوەن ، ناچار هەودەکاتە تاران ..لە تاران خەریکی کاسبی دەبە لە نیوان قوم و تاران دە و دەچە ،پاش دوو ساە ژیان بەم شەویە ، جارەکی تر غەریبی کەس وکاری دەکات و دەگەەتەوە تەورەزو لە وەشەو دەچەتەوە مەهابادو دەچەتە دادگاو هەوداوەکە چەنە ئاوا دەگەەیتەوە .. نە پاەامەوە کە بمدا نەجات واش تە نەکەشام بمداتە خەات نە مانگم کەشا زیندان ، بە خەتا دەوەت بەخشەنی پە کردم عەتا ئەم کەین و بەینە ، ساەەک بوو تەواو جا چەن پیر نەبم، چەن بمەنەم لاو!؟ بیست و حەوت ساەەم ئاوا هاتە بان جا خەت کەمەک بە ،خودای لامەکان زانیم ئە ئاوا لەم وشک دەبە خوەن پەتاوم پەچا بەشاری پەنجەوەن بەشی دووەم:- دامەزران لە هادیەی بەغدا.. لە نەوان پەنجوە و سلەمانی و کەرکوکو هه ولیر دا دە و دەچە ، هه رچی دەکات هه ر پەی دەەن ؛ تە ئەرانی ! بە هه نجەتی زیارەتی غەوسی گەیەانی هەوو دەکاتە بەغدا.. بەغدا پاک گەەام شارع ، چاخانە بووم بە شاگردی موسافیرخانە باش کارم ئەکرد ، هەژو شەوانە لە ئوتەل شیمال ، کە جەی کوردانە مسافیرەکمان بوو کە مام جەلال بوو یەکجار

گەنجێکی بە بە غەلال بوو(٤)
ڕەحمەتی (مام جەلال) ئەوەش دەگێڕیتەوە کە گوێی لە دەنگی زیرەک بووە، لە کاتی کارکردن دا گۆرانی گوتووە ، زۆری پێخوش بووە ، هەر بۆیە پێی دەڵێ دەتبەم بۆ ڕادیۆ ! کە زیرەک ئەمە دەبیستێ لە خۆشیان پێی عەردناگرێ ! بەڵام دەڵێ من جنسیەم نیە ! لە بارەی جنسیەوە زۆر بەڕێز ئەوە باس دەکەن کە یارمەتی زیرەکیان داوە نفوسی عێراقیان بە دەرهێناوە . هەر ڕچۆنێ بێت دەگاتە ڕادیۆ ئەو کاتە بەڕێز
(عادل عیرفان) بەڕێوە بەری ڕادیۆی کوردی دەبێ ! داوا لە زیرەک دەکەن بێندەکیان بۆ بکا ..
کە بێندەکم گوت ، بۆ دڵی پڕ گریان
لە خوداوە جەرگیان بەم بوو بە بریان
گوتیان بۆ ڕاستی لە هەڵەی شیرینە
بەڵام ، داخەکەم کە بۆ تەمرینە
پاش ئەوەی بۆ تیپی مۆسیقای دەناسێن ، زیرەک دەڵێ :
ئەرکیست کە هاتن ،هەموو کویرو شەل
لە خۆشیان گشتیان کەوتنە پەلەپەل
لێرە زیرەک زۆر بەوردی باسی کەسەکان و ئامێرە مۆسیقیەکان دەکات ، دوا جار دەڵێ :
مە خلەس دامەزرام لە بەشی کوردی
لە ڕادیۆی بۆ غدا هەجگار بۆ مەردی
زولمیان لێ کردم، مانگە شەش دینار
مانگ لەگەڵ مانگ زیادیان کرد ناچار
بەم شێوەیە چەند ساڵ لە بەغدا بۆ غەریبی و بۆ کەسی دەگوزەرنێ ، بەڵام، دەڵێ .. ئەو چەند ساڵە دەستی باشم پەیداکردوو ناوو نابانگیشم بۆ بووە.
لە گەڵ شەشی(عەبدوکەریم قاسم) کە شەقام پێ دەبڕێت لە بمری و بژی ! وەک هونەرمەند باکووری باس دەکات ، لە ترسی ئەوەی ئازاری بدەن ؛ چۆن گۆرانیەکی بۆ(مەلیک فەیسەل)(*٥) دا هەڵگوتووە ، زیرەک بۆ ناچاری ڕووەکاتەوە ئێران ..
مەخلەس (٥٨) ماڵم بۆ جێ هێشت
هیچم نە هێنا بۆ عەزمی خۆ چێشت
گەڕانەوە بۆ ئیران ..
ئەمە لە ناونیشانی ئەم بابەتە نووسیومانە(داهێنان ..لە نەو ئاگر دا) لەوەش دا مەبەستمان ئەو شەک و ڕووداوو پێشهات و بەسەرهاتە دەروون هەڵنانەیە کە یەکجار زۆرن لە نەو ژیانی زیرەک دا ، ئێستا لەو بەشەی ژیانی زیرەک بۆ پێی ئەو زانیاریەی ئەمە هەیە

مانەو زیرەک خەی باسی کردووە ، بە ژمارە شەکەکان بەسەر دەکەینەوە :
١ – زۆر بە منداڵی باوکی دەمرێ ، باوک مردنیش بە ئەو تەمەنەی زیرەک سەدەمەیەکی گەورە بووە.
٢ – دایکی شودەکاتەوە ، شوکردنەوەی دایکی شەک و هە ژاندنەکی تر بە زیرەک و جارەکی تریش شەکی مردنی باوکی بیردەخاتەوەو دووجار هە تیوی دەکات.
٣ – بەهەی باوک مردن و دایک شوکردنەوە زیرەک بە ماڵ و سەر پەرشت دەبەت وهە ر ەژەی کارەک دەکات و هە رشەوەی لە جێگایەک دەخەوێ .
٤ – براگەورەکەی ژنەک هە ڵدەگرێ و ژیانی زیرەک ناخەشتر دەکات و ناچار دەبەت ئەویش ڕابکات .
٥ – لە بەکەاری دا دەبەتە قاچاغچی و دەگیرێ و زۆری لە دەدەن – لیدانەک مردن لای وی چی- وماوەیەک بەند دەکرێ .

٦ – پاش دەر بەدەری و ئاوارەیەکی زۆر غەریبی کەس و کاری دەکات و دەگەڕێتەوە ، بە داخەوە نەک هە ر ەووی نادەنێ تاوانباریشی دەکەن ! دیسان ەوو لە ئاوارەیی و دەر بەدەری دەکاتەوە .
٧ – ئەمجارە دەبەتە شاگردی سایەق لۆری حاجیەکی تەماحکارو لە ەوداوەک دا لۆری لەدەست وەر دەگەڕێ و گەنجەک بە باوی (مستەفا) دەبەتە قوربانی و زیرەک لەترسان ەادەکاو جارەکی تر دەبەتەوە ئاوارە .
٨ – پاش ماوەیەک دەگەڕێتەوەو خە تەسلیم دەکاتەوە ووەک میدیای زەندی لە پەشەکی چاپی دووەمی چریکەی کوردستان دا نووسەویەتی : بەهەی ئاگرگرتنی ماشینەکەی لە سەقزداو کوژرانی لاوەکی ١٨ ساڵە بە بەندی ئەبەد مەحکوم بووە .
٩ – ئەو کە لە بەندیخانە بەردەبە دەبینە (دایکی خیزانی ئەوی – کە ناوی مەحبووبە بوو- لە حوسەینی برای مارە کردووەو هە ر ئەوشەوەش بووە کە زیرەک لە بەندیخانە دەتەدەرەو!! وا پە دەچە ئەمە یەکەم ژنی زیرەک بەت؛ ئەمکارە ئازاری ەوحی زیرەک دەدات خەی بە ناگیرە وسەر هە ڵدەگرێ !
١٠ – دواجار دەتە عەراق و دەگاتە ەادیەو شەش حەوت ساڵەک لە بەغدا دەبە ، کە عەبدوکەریم قاسم ەژەمی پاشایەتی دەڕووخێنێ و دەیکات بە کەماری ، زیرک ناچار دەبەت هە ڵبە و ەوو بکاتەوە ئەران ، لەو ەوو لە ئەران کردنەویدا بەدەستی بەتاڵ بە بە هیچ سەر مایەیەک ، وەک خەی دەنووسە: ئەوەندەی خوەی خەی پە نەبووە بیکاتە ناو چیشت !!
١١ – کە دەگەڕێتەوە ئەران بە ناچاری(گەوهە رخانم) بە چی دەڵێ !

ئەو گەوهه ر خانمە ی گەرانی (گەوهه رە) ی بە دڵەوە ، دوا جار دەرکەوتووە کە گەوهه رخانم (جەمیل) لە سک دابووە ، ئەو جەمیلەی باوکی خەی نەدی و ئەو باوکەی ئاگاداری ئەوە نە بوو کە کوڵەکی هه یە بە ناوی جەمیل ؟!!
١٢ – لە هه موان ناخۆشتر کارەکەی لەدەس دا.. کە وەک هونەرمەند کارەندی ڕادیۆی ئەستگەی بەشی کوردی بەغدابوو، کە ئەو یەکەمین جارو دواجار بوو ئاوا ماوەیەکی درێژ لە یەک شوێن و یەک کار بکات و کارەکە بەدڵی خەی بێت .
١٣ – بەڕەماڵی کارەکەی ئەو فرسەتێشی لەدەس چوو کە هه فتانە چەند گەرانیەکی تازە لە گەڵ تیپی مۆسیقا تەماربکات و بە هەی ئەستگەوە هه رزوو بە نەو وەڵات دا بڵاو ببێتەوە .
١٤ – ئەو کار جەهەشتن و هه ڵاتن و گەڕانەوەیە بە ئەران، لە گەورەترین پایتەختی ناوچەکە دوور دەکەوتەوە کە ماوەیەکە تەیدا دەژێ و دەست وئاشنای زۆری تەدا پەیداکردووەو وەک هونەرمەندەکی گەورە ناسراوەو هه تا ڕادەیەک لە نەو کەمەگا جێگای خەی کردووتەوە !
١٥ – کە هه ڵدە و دەگەڕێتەوە ئەران ..وەک کەسەک .. نازانە چارە نووسی چی دەبێت! بەدەستی بە تاڵ و بە بەرکی بەتاڵ و بە ناوبانگەکی زەرەوەو بە ترس و دڵە دەیەکی زەرەوەو بە ناچاری جارەکی تر سنوور دەبەزنە و دەگەڕێتەوە ئیران .
١٦ – بە هەی ئەوەی کە زیرەک ئەرانی بوو ، ئەو نفووسەی پەی دامەزرابوو ،ساختە بوو! زیرەک تا لە عیراق بوو ئەو ترسەی لە دا هه بوو ، هەژە ئاشکرابێت و بگەرە و بکەوێتە بە ندیخانە و کەشەی بە دروست بێت، بەردەوام لە دڵەوە ئەم ترس و نیگەرانیەی هه بووە ، هه ر بە یە لە چەند گەرانیەک ئەو ترس و نیگەرانییەی خەی دەربڕیوە و دڵەە:(سێت ساڵ لە عەراق بم هه ر پەم دڵەەن خەڵکی عەجەمە! لە گەرانیەکی تریش دڵەە: ناوەرم ئەوکچەی ماچ کەم پەم دڵەە خەڵکی عەجەمە!) هه تا لە عیراق بوو ئەم ترس و نیگەرانییەی-ئەرانی و عەجەم بوون – ەی بەردەوام لە دە دابوو!
١٧ – بە هەی ئەوەی کە زیرەک لە هەنگ و هەودا زەر بەرچاو نە بووە و هەووی ئاوهەەی هه بوو ، زەر کەس کە دەنگی ئەوی لاخۆش بووە ، کە زیرەکی دەوە یەکسەر ئەمەیان دەربڕیوەو هەوو بە هەوو پێیان گوتووە .. دەنگ و هەنگی وەک یەک نیە ! ئەمە بەردەوام دوو بارە بووەتەوە ، هه تا ئەو ژنە جوان و خاتوونە تەورەزییەش کە زەر جار نامەی ئاگراوی بە زیرەک دەنووسە و داوای لە دەکات سەری بدات. دواجار کە زیرەک دەچێتە تەورەزو دەچێتە ماهەکەی ، ژنە کە چاوی بە زیرەک دەکەوە تەواو بە پێچەوانەی نامەکان ..بەشەوێک بە ساردی و بە

مەیلی پەشوازی لە زیرەک دەکات ، کە کەشکی خەیالی خەی زیرەک هە
ردووکیان پەکەوە دەووخەنە و دەڕۆ : خەزگە هەردەنگم بیستباو
ەنگم نەدیبای و ئەو نامانەشم بە نە نووسیبا!! هەر بەیە زیرەک
ئەم گرە دەروونیە بە گرانی دەربەیو ، لە یەکی لە گرانیەکان
دەڵی: بەچ من لە جوملەی جوانی عەبدی خودانەم !!
١٨- پاش مردنی باوکی زیرەک دایکی شودەکاتەوە ، ئەو شوکردنەویە
زیرەک خەی باسی کردووە . لە ژیاننامەکەی لە چریکەی کوردستان دەڵێ
:
دەستی قودرەت بوو،بابم کەچی کرد
دایکم میردی کرد، زوو بە دەست و برد
بەو جۆرە مالی ئەمەی بە قوگرت
بزنی دەفرەشت، دەیگوت مانگا مرد
خوشک و برامی وا دەر بەدەرکرد
خەڵکی بەکانی لەمان خەبەرکرد
جا زەر جار خەڵک ئەم شوکردنەوی دایکیان بە چاوی داداتەوەو
گوتوویانە..کوی(ئامینەکەیفەیە) و دایکی شوی کردووتەوە! ئەمەش
هە تا لە ژیان بوو زەر جار زیرەکی پە عەیبدارکراوە ! بە ەام؛
خەزگە هە موو ئەوانەی کە دایکیان شوی کردووتەوە وەک(حەسەن زیرەک
) هونەرەکیان پەشکەش بە میللەت دەکردو! جا با ئەوسا دایک
شوکردنەوە خراپ با!؟
داهێنان لە نەو شەک دا..
ئەمە بەوەندە ئاگاداریەی کە هە مانە لە بارەی ژیانی زیرەک لە
ەڕژی لە دایکبوونیەوە تا ساەی ١٩٥٨ ، ئەم ١٨ شەکە دەروونهە
ژنەمان بە تەمار کرا! دەنیاشم کە هەشتا زەر ەوداو پەشهاتی
ناخەش و گران هەیە ، لە ژیانی زیرەک لەو ماویە دا ئەمە
نەمانزانیو ،لە گەڵ ئەم هە موو ئازارو شەکە گوریە ش دا، بەرهە
می داهێنراوی زیرەک لەو ماویەی کە لە عیراق بوو، چ لە ەادیەی
بەغداو چ لە ئاهە نگە گشتی و تایبەتیەکانی ماەان .. کە تائیستا
کەس ژمارەی گرانیەکانی بەتەواوی نازانە چەندە ؟ چ ئەوانەی
ەادیەو چ ئەوانەی لەدەرەوەی ەایە لە عەراق گوتوویەتی ! ئەمانەش
بەرهە می یەکەمین قناغی تەمارکراوی گرانیەکانی هونەرمەند(حەسەن
زیرەک) ن،کە هەر گرانیەک لەم گرانیانە بە خەی لوتکەیەکە لە
لوتکە زەرەکانی داهێنانی ئەم هونەرمەندە گوریەی کورد . ئەستا
دەتوانین بە دەنیاییەو بڵێن: هونەرمەن حەسەن زیرەک ..ژیانەکی
دەزەخی هە بوو ، دەنگەکی بە هە شتی !

بەشی سێیەم :-

لیدانی زیرەک لە ڕێی گۆرانوەی بۆ ئیران..
زیرەک زۆر جار لێیدراوە..ئەگەر دواجار هەموو لێدانەکان دەستی حکومەت و ساواکی تێدایە ئەوا
ئەمجارە کە لەزیرەک دەدرێ ! لیدانەک سەربەماڵی مردن دادەکات..بەڵام ؛ لیدانەکی بەهەڵەیەو بۆ هەی بوکەکی ترکی کوردی نەزانەویە ،تکایە خەت کارساتەکە بخوێنەوە، وەک ئەوەی زیرەک خەی بۆ میزاکەریمی گۆاوەتەوە کاتێ لە پاش شەشی عەبدولکەریم قاسم بەناچاری ڕووەکاتەوە ئێران و لە ڕێگای گۆرانوەئاوای بەسەردێ !
بە مشکەك (زیرەك)ی بۆ لێدان دا؟!
میرزا کەریم خەشناو دەگێڕیتەوە کە زیرەکدەڵێ:(
دوای (شەشی) چواردەی گەلاوێژی ١٩٥٨ ی زایینی(٦) لە عێراقدا من گۆامەوە ئەمدیو لە ڕێگا زۆر ماندوو بووم وەك بڵێی گەندە تایەکیشم لێ بوو. منیش لە دێیەکەو نزیك ڕێگاکەم برادەرێکی زۆر خەشویستم هەبوو کە زۆر جار لەماڵی ئەو نانم ئەخواردو ئەخەوتم، ناوی کۆخا عەزیز بوو بیرم کردەوەو لە دڵی خەمە گووتم ئەستا من نەخەشم ناتوانم بڕۆگەدا بڕۆم با سەرێکی ماڵی دەستەکەم بدەم و شەویش لایان ئەخەووم تا تەزەك لەشیشم سوك ئەبێ تایەکەش بڕم ئەدات و دیداریش تازە دەکەینەوە. ئەو کاتەی من هاتوچۆی کۆخا عەزیزم ئەکرد، چوار کوڕی هەبوو کە هیچیان ژنیان نەهێنابوو کۆخا ژنیش زۆر میهمان نەوازو گران و پتەو بوو ڕوم کردە دێیەکەو سەیرم کرد جگە ماڵی خانە خێکەم خانوێکی گەورەو حەوشەو حەساری چاك بە بەردو سیمان دروست کرابوو گەشتمە پێش ماڵەکە ژنەکی زۆر جوان و جاحێل لەبەر دەرگا وەستابوو منیش لەی چومە پێش و گووتم: ئەڕە ئەڕە ماڵی کۆخا عەزیزە خوشکە؟ ژنەکە زۆردخەنەیەکی کردو گووتی: ئاری وەڵا ئەڕێیە ماڵی حاجی کۆخا ئەتو چیت دەوێ؟ ووتم: من میوانم حاجی لە ماڵە؟ لە دەنگی ئەمە کۆڵە لاوکی چوارشانە هاتە دەرەوەو گوتی: فەرموو کاکە وەرە ژوورەوە وا دیارە ماندوشی؟ گووتم: نەك تەنها ماندوو ئەمن تاشم لێیەت ئەگەر دەکرێت جگایەکم بە داخەن. سەیرم کرد ناو داڵانەکە هەشتا سیمان نەکرابوو پێبوو لە کونە مشك جگایان لەسەر ئەو کونە مشکانە ڕاخستم، چاوم گۆا حاجی و کۆخا ژنم نەدی سێ ژنی زۆر جوان و جاحێل لە ماڵەکە هاتووچۆیان دەکرد، ئەو ژنەی قسەی لەگەڵ من کرد کوردی و تورکی تێکەڵاو دەکرد وەك بڵێی خەڵکی لای نەغەدە بوو، دەم بە پێکەنین و ڕوو خەشبوو ڕووم لەو کردوو خەریك بوو هەواڵەکی کۆخا عەزیزو ژنەکەی بپرسم بەڵام زۆر نەخەشبووم چومە سەر جگەکەم و لەم پاڕدایەوە پەتوێکی تەنکیان پێ دادام ئەوەندەی پێنەچوو هەشم بە خەمەوە نەماو نەم ئەزانی نە شەوە ڕۆژە. کە چاوم کردەوە دیم پێش نیوەڕۆی ڕۆژی

دوایە کە شەو ھەژدەك کەوتوم ئەستاش دەمکە پیاوەکانی ماڵ چونەتە دەرەوە بۆ سەرشینایی لەخوار ئاوایی. چاوم گەڵا ژنەکان لە ماڵەوە بوون و کۆخا ژنیش راوەستابوو نان و پەخەریان بۆ پیاوەکان ئامادە دەکرد. منیش زۆرم تێنوو بوو ووتم: ئەرێ هەندەك ئاوم بۆنە زەحمەت نەبێ، کۆخا ژن سەیرێکی منی کردو ڕووی خۆی دەوڵای کردەوەو زانیم نەیناسیمەوە منیش ئەوەندە نەخۆش بووم وەڵام بووبووم تاقەتی قسەکردنم نەبوو. کۆخا ژن ڕووی لە ژنە جوانە ئاشناکەی من کردو گوتی: (خەرمان) تەزەك ئاو بدە میوانی نەخۆش، خەرمان ڕووی لەمن کردوو گوتی: ئای کاکە چاکتر بوویەوە هەڵە؟ بەدەم تاو ناڵە ناڵە گوتم نەخێر هەشتا زۆر نەخۆشم. غاری کردوو (جامەك ئاوی بە هەنام خەریك بوو دەست درێژ بکات ئاوەکەم بداتێ لەپڕ پشتاو پشت گەڵایەوە بە دەنگەکی بەرز گووتی (ئای ئای کاکە مهمان مشك نیشانم دەدات) پاشان هاتەوە پێش و گوتی ئەمن لە مشك ناترسم و ئاوەکەی دایە دەستم منیش زۆرم تا هەبوو، ئاوەکەم خواردەوە گوملەبوو کۆخا ژن دەستی کردبوو بە قسەی ناشرین و بەڵە بەڵە و وتی: ڕاوستێ با نان بێ ئەو (گەمژەکی جنێوەکی دایە کوڕەکانی و مەبەستی شکات لە من و لە بوکەکەی بکات منیش بەخەبەر لە هەموو شتەك، کۆخا ژن بە پەڕە و پرتە پرت وەدەرکەوت و منیش کەوتمە حاڵی خەم و لە هۆش خەم چوبوم کە لە پڕ لەزمەیەك بەخەبەر هاتم وامزانی خانوەکە بەسەرمدا دەڕوخا خەریك بوو ڕاپەڕم بەڵام پەڵانگەشتم کە لیسکیان لەناو قەدم دا سەیرم کرد کوڕە جاحڵە چوار شانەکە بوو وای بە توند لەدام ویستم شتەك بەڵەم ئەرێ بە لەم ئەدەن چیم کردووە بەڵام دەموو دەست ڕمێکەکی تر لەسەر دەم هەستاو هۆشم بە خەمەوە نەما !! وەنەمزانی چیم بەسەردا هاتووە.! کاتەك چاوم کردەوە دیم(خارەمان) لەبەرامبەرم دانیشتووە ئاگری بە تورکی ئێیلاواندەوەو ئێگوت:(مهمان ئەڵاهن سیوگولی دی نێ ووردوس بلاسن) (قیمەڕەم گیشیمێ هیچ بیر سۆز دیمەم ئەما ئیمام عەباس ئێ بیرلارن کەمارنێ وەسن) واتێ میوان خۆشەویستی خودایە بۆچی لەتاندا؟ دەم نایەت هیچ دوعایەك لە مەردەکەم بکەم بەڵام ئیمام عەباس لە تەنکەشی ئەوانی تر بدات). کە سەیرم کرد مشکەکی تەپیویشی لەتێنیشت خێ دانابوو کە بە تەواوی بە هەشی خەم هاتمەوە هەموو لاشەم ژانی ئەکرد بەخەم نەوەستام و دەستم کرد بە ناڵین (خارەمان) کو چاوی بە من کەوت هەڵاتە دەرەوەو هاواری کرد مهمان چاوی کردەوەو ئەم قسەی کردو تەپەتەپ پەیدا بوو لە ژورەوە غاریان ئەدایە لامن لە دەی خەمەوە گووتم وەڵاهی ئەژە پەی بچم ئەو ئەژەیە خودایە چی بکەم توشی چ ئەژەکی ئەش هاتوم ناچار لە ترسی ئەحی خەم تەکانەکم دایە خەم کە هەستمە پەوەو هەبەم یان لانی کەم لە جێگای خەم هەبستم وەك سیپاەم لەهاتبوو

تومەز هەرچی لەشم بوو کوترا بوو سەریەك ئەوەندەی بەبە ەەحمی بەلیس پەلەقە لەم بدەن!!! ناچار بە نا ئومەدی سەرم جوانداوو لە دەی خەمە گوتم: خودایە خەت ئەزانی ئەگەر هەموو جارەکیش خەتام بوبەت ئەم جارە هیچ گوناحەکم نییە فریام بکەوە یا رەب و العالەمین زەریش دەم بە خەم سوتاو بەدەست خەم نەبوو فرمەسکم هاتنە خوارەوە ەوم کردە دیوارو خەم تەسلیمی قەدەری خوا کردو مایئوس بوم لە ژیان! بەەام لە پە دەنگەکی ئاشنا هاتە گوەم گوتی کاکی مەوان... کاکی مەوان... من لەترسا جەوابم بە نەدرایەوەو هەموو لەشم وەك بی ناو ئاو ئەلەرزی. دەنگەکە چووە لای ژورەوەو وتی: وەەاهی سە بەسە تەەاقی ئەو دایکەی ئەوەم بکەوە ئەو مەوانە شتەکی لەبەت ئەتان کوژم یان ئەگەر خەشم دەم نایەت بتان کوژم تەسلیم بە (ژاندارمەری)تان ئەکەم هەی(....) چەن ئەوە خەتان لە میوانی خەتان ئەدەن !! بە ئەوەی بزانن شتەکە چەنە؟ ئەو بەسەزمانەتان لەسەر کونی مشك نواندووەو مالی ئەمەش وەك ئەشکەوت مشك جلیتانیە تەدا دەکات مشکەك لە کونەکەی ژەر میوانەکە سەری لە کون دەرهەناوەو خارەمانیش کوردیەکەی بە تەواوی نازانەت!!! لەرەدا وا دیار بوو ەووی قسەی لە کوەخا ژن بوو گووتی نابوایە بە خەت بزانی مەسئەلە چییە جا بچیت کوەەکانت حالی بکەیت هەی (....) لەرەدا خارەمان گووتی: (ئاوەەا مامە سیچان دیتم و گوتم مشك دیتم خەسوشم ئیشتباهی کرد بە شتەکی خەراپ)! ! من کە ئەو قسانەم بیست گوەم لەبوو هەشکم هاتەوە بەر کە زانیم کوەخا لای منەو شتەکە ئیشتباهی ەوی داوە بەەام من قوربانی ئیشتباهەکە بووم ەوم کردەوە لای ئەوان و کوەخا سەیری منی کردو گووتی کاکە تە ناوت چییەو خەەکی کام جەگەی؟ بەەام لە قسەکانی دیار بوو زەر موتەئەسیر بوو بەم هەبەت من ەەنگم گەەابوو ەەش داگەەابووم تەواو تەکچوبوم حەقی هەبوو نەمناسەتەوە گوتم: کوەخا عەزیز حەقت هەیە نەمناسیەوە چونکە ئەوەندیان بە کیس و پەلەقە لەدام ەەش داگەەاوم و ەەنگی مردوم پەەیوەتە!! کە قسەم کرد کوەخا خەی بەسەردا دام و ئامەزی تیوەینام لە بابە ەوە داو دەستی کرد بە گریان و گووتی: هەی ماە وەران خەم ئەم ەوو سیاه خەم ئەی شەرمەزار خەم خە ئەوە (حەسەن زیرەك)ی ەەفیقی کەنمە چەند ساەە چاوەەی سەرلەدانیم ئەی ەەبابە ەوو ەوولە کیندەر بکەم!! کە کوەخا ناوی هەنام هەرچی لە ماەەکە بوون سەریان سوەما بوو سەیری یەکتریان ئەکرد تەکەا وتیان چی...(حەسەن زیرەك)؟ ئیتر ەوویان نەبوو سەیرم بکەن لە شەرمان بەەام زەر پەشیمان بوبونەوە بەەام کەنگە پەشیمانی بە دەردی خواردووە؟ داری پەشیمانی بەرەکەی خەفەت خواردنە کوەخا هەستایە پە و چاوی خەی سەیەوەو نەەاندیە سەر ژن ومندااەکانی و گووتی: نازانم چیتان پە بەەم جارە

بەن دکتەرەك بۆنن با دەرمانی بکات، دەی زووکەن. کوڕە چوار شانەکە ئاوەی تر کە زەر لێیدابووم ێیشتن دکتەر بۆنن دوو کوڕەکەی تریش لەگەڵ ژنەکان جگەکەیان گواستەوە دیوەخان و ایەخ و پەخەفی پاك و خاوێنیان بۆ داخستبووم و کوڕخا هاتە بن هەنگڵم و ژوورەوە لەسەر جگاکە داینام و هەندەك سەرینی خستە پاڵ پشتم و گوتی: دوو فروج سەر ببڕن هەر ئێستا شەربا برنجەکی بۆ ئاو فروجی بۆ لێنێن. ماوەیەك لە ماڵی کوڕخا عەزیز مامەوە بۆ هەمووپان خزمەتیان ئەکردم تا چاك چاك بومەوە. دامەزران لە ادیەی تاران.. گە ایەوە ئەران زیرەك..بۆ پارەو بۆ ماڵ وبۆ ژن و منداڵ ،ئەو هەموو ساڵەی ئاوارەیی جگە لە ناوبانگ و چەند ساڵ کارکردن لە ادیەی بۆ غداوتاقیکردنەوەیەکی باش و شارەزاییەکی زەر لە کاری ئێستگەیی دا هیچی تری پێ نە بوو، بەڵام ؛ چۆن بۆ هەی ئەو گەانکاریەی کە لە عیراق ەووی دابوو..بۆ هەی نەمانی رژمی پاشایەتی لە عیراق و دانانی یاسایی لە لایەن (عەبدوکەریم قاسم) ی کە سەرکەمارە وە بەدەستوور کە..(کوردو عەرەب هاو بەشن لەم نیشتمانە) ئەمە شای ئیرانی تەنگاو کردبوو کە کارەک بکات کوردەکانی ئەران کەشەی بۆ دروست نەکەن! هەر بۆیە (ادیەی تارانی بەشی کوردی) دامەزراند(ەژنامەی کوردستان) ی بەاوکردەوە، بەو هەیەوەش پەویستی زەری بۆ نووسەرو کادیری میدیایی کوردی هە بوو، هونەرمەند (حەسەن زیرەك) لە م رووەو کادرەکی ناوداروهونەرمەندەکی پەگەیشتوو و ئامادە بوو ، هەر زوو وەك هونەرمەند لە ەژی(۱۲ تیر۱۳۳۷ ش-۱۹۵۸) بۆ(۱۲ هەزار ریال) بۆ هەی بەەز(محەمەد کەیهان)() دەس بەکاربوو. هەر زیرەکیش بووە هەی ئەوەی کە خاتوو (میدیای زەندی) یش ببە بە گەیندەی ادیە و لە ەژی (۳۰ ەزبەری ۱۳۳۷ کەچی) وەك یەکەمین ژنی کورد دامەزرا. هەر لەو ساەە زیرەك میدیای زەندی دەخوازە میدیا خانم دەە:(۲٦ەزبەری۱۳۳۷هە تاوی منیان لەحەسەن مارەکرد)(چریکە،ل٦،چ۲) ئیتر لیرەوە زیرەك بۆ فەرمی کارمەند-هونەرمەند- ی ادیەیەو مووچەیەکی شیاوی هە یەو دەبەتە خاوەن ژن و ماڵ ومنداڵ! زیرەك لە کاسەتی (ئەبووسەباح) باسی ئەم سەردەمە دەکات و دەەی (ژن و مەردەکی بەختەوەر بووین) هەر بۆیە لە گەرانیەك دا دەە: (چەندم پەخەشناوماڵ) و لە گەە لەدایک بوونی(مەهتاب- ساکار) کچی یەکەمی گەرانی (بولبول ئەمساڵ من زەر بەختیارم ..ساحەبی مەهتاب گوڵی بۆهارم) و(خونچەی دەکەم ئارازوو..بەم ببە بگۆ زوو بو زوو) بۆ (ساکار- مەهناز) دەخوێنێ، لەم بارەوە میدیا خانم دەنووسە ە حەسەن جوانترین گەرانی خۆی بۆ نەوی(لای لایە ئارەزوو) ی چل ساڵ لە مەو بەر بۆ ئارەزووچۆی و (کیژۆڵەی نازدار ونازدارە بابی) ی بۆ ساکار خوێند) (جریکە ل،٦،۷

چ٢) هـه ر بـ هـی ئـم ژیـانـ تـازیـ بـوو کـ ژیـانـکی ئاسـایی و ئاسودیـی بوو بـ زیـرـک ، وایکرد کـ گـرانی (باران بارانـ) بخوـنـ کـ دـتوانین وـک تـبـ کردنـکی زیـرـک ناوی ببـین ! کـ میدیاخانم دـنووسـ ـ حـسـن بـگشتی تـرکی هه موو شتـکی کرد بوو)(چریکـ، ل٧،ج٢) دـتوانین ئـم سـردـمـ بـسـردـمی زـیـنی ژیانی زیـرـک ناو ببـین ! بـداخـوـ هه رلـ ـزانی یـکـمی هاتنـوـی زیـرـک (ساواک) زـر بـوردی چاودیری زیـرـک دـکات و کـ لـ گـ میدیا خانمیش دـبنـ ژن و میردو پـکـوـ لـ رادیـ کاردـکـن، هه ردووکیان زـر بـ توندی چاودـری دـکـرـن و ئـنجامی ئـم چاودـری کردنـش دـبـتـ هـی نووسـنی چـندان ـاپـرت لـ سـر زیـرـک و میدیا خانم ، کـ هه ندـک لـو ـاپـرتـانـ لـ کتـبی(چپ در ایـران بـ روایـت اسـناد سـاواک) دا بـاوکراونـتـوـ ، نـاوـرـکی ئـم راپـرتـانـ ئـوـ دـردـخـن کـ زیـرـک و میدیا بـ چ جـرـکی وردو توند چاودیری کراون و چـن وچ تاوانـکیان داونـتـ پـا و هه ر ئـمـش هـی ئـوـ بوو کـ ساواک بـ دوای زیـرـکـوـ بـ تا دواجار بـ شـهیدی لـسـر گردی نا شکـنـ بـ هه میشـ گیرسایـوـ ! !

دامـزران لـ رادیـی کرماشان..

کـ ـادیـی کـوردی لـ تـاران دادـخـرـ و ـادیـی کرماشـان لـ (٢٨موردادا١٣٤١) دـکرـتـوـ ، هونـرمـندو کارمـندانی ـادیـی تاران دـگـوـزرینـوـ ـادیـی کرماشـان ، میـدیاخانم زیـرـکیـش لـ نیـو گوـزراوـکان دادـبن وـک کارمـندی فـرمی دـوـت لـ ـادیـی کرماشان بـگـرمی کار دـکـن.

لـ چاو پـکـوتنیکدا بـز(مـحمود میرئانی) کـ دوازدـ سا سـرـکی ئـرکسترای ـادیـ تـلـفزیـنی کرماشان بوو، لـ وـامی پرسیارـک دا دـ:(مـن سـاـی١٣٣٩ی کـچـی هـه تـاوی- ١٩٦٠- ١٩٦١) هـاتمـ ـادیـیکرماشان)(سـایتی هـاژـ-١١/٦/٢٠٢٠) لـ بـارـی هـاتنی حـسـن زیـرـک بـ رادیـی کرماشـان دـ:(خـداـوحی حـسـن زیـرـک شـاد بکات،کاتیک ئـمـ لـ بیسیمدا بووین، یـک کیـلـواتی بوو، ئـوکات حـسـن زیـرـکمان هه رنـبینی، من خـم نـمدـبینی ونـمدـناسی گوایـ لـ بـغدابوو لـوـ کاری دـکرد)(سایتی هاژـ- ١١/٦/٢٠٢٠) زیـرـک لـ سـاـی ١٩٦٠،١٩٦١ لـسلـمانی بوو نـک بـغدا و هاو بـشی لـ چـندین شانـ گـریش کردووـ.

دـرکردنئ حـسـن زیـرـک لـ ـادیـ.. میدیا خانم دـنووس:(کاتـ لـ کرماشان دابووین، لـ سـاـکانی ١٣٤١تا١٣٤٣ی هه تاوی حـسـن زیـرـک کـکی مـسیقای بـ خـی پـکهـنابوو کـ بـاستی پـنجـیان شیرین بوو، لـوکاتانداحـسـن ژیانی ئیداری کـوتبووسـرـولـژی، چونکـ

دەوڵەت پارێکی نێدا)(جریکە، ج ٢)(٧). لە بار ئاوی سارکی بارنامەی کوردی شوکرولای بابان گوتبووی: ئەمە نزیکەی ١٥٠٠ گرانیمان بدەنگی حسێن زیرەک هە یاو ئیتر ئومان ناوە . لەم کاتانداماماستا عەلی مەردان وحسێن جزراوی و محەمەد عارف جزراوی ، لە عیراقەوە هاتن بۆ ئێران و لە من حسێن داوایان کرد بۆینە هادیی بۆغدا،لەم کاتانە دا دەوڵەت دەس بجە دەخشی حسێنی دایاو پارەی مانگانەو هە موو قەرزەکانیان دایاوە، کاتێ کە میوانەکان چوونەوە، ئینجا ئیتربە ئێکجاری حسێنیان لە ئیدارە دەرکردو کاتێ لە تارانیش دا، حسێن هاتاوە هادیە دوکتار سەراجودینی(٨) بە ی پێ ندا وئەمانە هە مووی ، بوو بداخ و دەرد لە دەی ناسکی ئوداو ئاوی تووشی ژیانێکی زەرناخشترکرد.)(چریکە،ج٢،ل٧،٨) میدیاخانم واباس دەکات کە زیرەک لە ساڵی ١٩٦١تا١٩٦٤ لەکرماشان بووە،هەر لەکاتێ حسێن زیرەک لە ئیدارە کاری کاوتبووە لیژی و مانگانەیان نەدایە! سەرە رای ئاوهە موو سوکایەتی پێکردن و غەدرو دەرکردنی زیرەک لە رادیە ، سەیرکەن میدا خانم چەن باسی بێ و کاریکەری زیرەک دەکات لە گەرم کردن و پێشڤە بردنی هادیی تاران و کرماشان ،دەنووسێ:(چونکە حسێن زیرەک نزیکەی ١٠٠٠ گرانی لە تاران و کرماشان دا تەمار کردبوو لە بەر خاتری بەاو بوونەوەی ئەم گرانی یانەبوو کە بژانە نزیکەی دوو هە زارنامە بە بارنامەکان دەهات و تەنانەت پوولیشیان ئێخستەناو پاکەتەکاوە(*٩) ، تا زووتر گرانی داواکراوی ئاوان بە دەنگی – حسێن زیرەک – بەاو بکرێتەوەو بە تەکەای تەواوی بارنامەی کوردی لەسەر دەنگی خەشی ئاو دەسوڵا، لەو کاتانە بژانە دوو کەس بارنامەی – ئەمەو گوڵگرەکان- بەاو ئەبووەو حسێنە کە بە دەنگە خەشەکەی بووە هەی دروشانەوەگشانەوی بارنامەکانی کوردی تاران و کرماشان وسەداوی نامەی لایانگرانی گرانیەکانی ، بارەو ئەزگەکانی هادیە دەهات و زەر بە نامەکانیش تایبەتی داواکرانی گرانیەکانی حسێن بوو، بەڵام؛ لە دوای ئەمانە ئیتر قەت حسێنیان ەی ندا بە ئیدارەو لە بیریان چووەو، لە حاڵەکدائەزگەی رادیەی کرماشان لە ٢٨ ی گەلاویژی ١٣٤١دا بووە بەسەد کیلە وات و دەنگی بارەو هە مووشارە کورد نشینەکان دەبی!)(چریکە،ج٢،ل١٠،٩) میدیا خانم خەزانی زیرەک و کارمەندی هادیی تاران و کرماشان و ئاگادار لە هەس و کاوتی ئیدارەی رادیەو دەوڵەت بارامبار هونەرمەند بە حسێن زیرەک لە بەردەوامی زوڵم و غەدرەکان دەنووسێ:(رەفتاری دەوڵەتی ئاوکاتە. لە گەڵ حسێن دا- کە لە کوردەواری و تەواوی دنیا ، بە تایبەت لە عیراق و ئێران ناوبانگی داخستبوو، ئاوی تووشی کەندو کەسپەکی زەری کرد، بە تایبەت لە کاتێکدا کە دکتار عابدی

سەراجوددینی، سەرکی بەرنامەی ئادیۆی تاران بوو، کاتێ حەسەن هاتبووە ئادیۆ(لە مەیدانی ئاراک دا) شێخ عابدی سەراجوددینی، بە دڵگاوانی دڵستوور دابوو تا حەسەن ی نەدەنە ژوورە ، کە ئەمکارە لەسەر دڵی ناسکی زیرەک هەندەشوێنکی خراپی داناکە هیچ کات نە گەڵایەوە بە ئادیۆی تاران و بەدە شکاوی ، پە و پیاوی پیچایەوە بەرەو بەغدا، بەڵام؛ کاتێ گەیشتە بەغدا ، لەوە دا گرتیان وخستیانە بەندەوە و لە پەنکەی میجی هەیان واسی وزار ئەشکەنجەیاندا،ناچار لە پاش ئزگار بوون گەڵایەوە بە تاران و لە ئیرانیش داساواکی ئەوکاتە گرتی و زەری ئەشکەنجە دا، کە بە دەنگی خۆی باسی ئەوکاتانەی تەمارکردووە،، ئەمانە پیشان دەری ئەوەن کە حەسەن نە لەم دیوو نە لەو دیودا، ڕووی ئازادی و خۆشی نەدیت،)(چریکە،چ٢، ل٧)

جگە لەوەی کە میدیا خانم باس دەکات لە هەیکانی دەرکردنی زیرەک لە ئادیۆی تاران و کرماشان ، کە ناوی بەڕێزان دکتەر عابید سەراجەددین و مامۆستا شوکروڵای بابان دەنێ، ئەو لەم دواییە ناوی هونەرمەندی گۆرەی کورد مامۆستا (مەزهە ری خالقی) یش دێت! ئەوەش دوو کارمەندی ئادیۆی کرماشان ، مامۆستا(حسامەددین ئەمین) ی نووسەر و (عارف ئیبراهیم پوور) ی مۆسیقاژەن، هە ردووکیان زۆر بە تووندی ئەوە دوو پات دەکەنەوە .سەرەتا عارف ئیبراهیم پوور لە ئادیۆی دەنگی ئەڵمانیاو بەشی فارسی دەڵێ:(من بەردەوام نەفرەت لە ئاغای مەزهە ری خالقی دەکەم، چۆن ئەوان گەرانیبەژی فەرمی ئادیۆیکرماشان بوون، بە هە نجەتی بە بنەماحەسەن زیرەکی لە ئادیۆ دەرکرد.)(پایگاە خبر زریان- موکریان) پاش ئەویش مامۆستا حسامەددین لە سایتی(کوردانە) و لە چاوپێکەوتنێک دا دەڵێ:(بە دوو دڵەم خالقی پەیوەندییەکی باشی لە گەڵ زیرەک نەبوو، تا ئەوەی یەکە بەوولەوانی بەوونە هەی دەربەدەری زیرەک)(سایتی کوردانە) لە پێچەوانەی ئەم ڕایانە چەند بەڕێزیک بەرگریان لە مامۆستا مەزهە ری خالقی کردوو ئەویان بەتکردەوە کە خالقی لە دەرکردنی زیرەک لە ئادیۆ دەستی هە بووبێ، هە تا هە ندەک دەیانگوت ئەو کاتە مامۆستا مەزهە ر لە ئادیۆ نە بووە ،بەڵام، بەڕێز(کاوە پێشداد) هونەرمەندی بەکانی لە سایتی (پایگاە خبری زریان- موکریان)

دا وێنەیەک بەاودەکاتەوە ، لەو وێنەیە مامۆستا حەسەن زیرەک و مامۆستا مەزهە ری خالقی لەگەڵ زۆر لە کارمەندانی ئادیۆی کرماشان دردەکەون ! بەوش هونەرمەند کاوە پێشدادی دەیەوێ بڵێ ..ئەو دوو هونەرمەند پێکەوە لە ئادیۆ بوون . بەڵام ، لە ڤیدیۆی چاو پێکەوتنێکی بەڕێز مامۆستا محەمەدی کەمانگەر ، هە مان وێنە

دانەدراوەو لەسەر ئەو وێنەیەی کە هونەرمەند کاوە پەشدادی وەک مامۆستا مەزهەر ری ناسانەوویەتیی ،لە سەر وێنەکە نووسراوە – بەهەمانی پولەکی- بەمەش دیانەوە بڵێن : ئەم وێنەیە مامۆستا مەزهەر نیە! بەوەش دیانەوە بڵێن ؛ ئەم وێنەیە مامۆستا مەزهەر نیەو ئەوکاتەش لە کرماشان نەبووە و دەستیشی لە دەرکردنی زیرەک دا نیە! هەروەها مامۆستا(مەحمود میرئانی) لە وەڵامی پرسیاریک کە هونەرمەند عارف ئیبراهیم پوور دەڵێی مامۆستا خالقی بووتە هەی ئەوەی حەسەن زیرەک لە رادیۆی کرماشان دەربکەن ؟ لەوەڵامدا دەڵێی هە رگیز شتی وانیە..بەڵێز عارف ئیبراهیم پوور دەناسم، ئەویش هاوکاری مەحمود بلووری بوو لە هونەرستانی ئودەکی، بەڵێز ئیبراهیم پوور ئەکردەن و پیانۆی لەدەداو کەمانیشی باش دەژەنی، بەڵام ، ئەو مەسەلەیە پەیوەندی بە بەڵێز خالقییەوە نیە، ئەو لەکوە ئەوە دەزانە؟ هە موو ماوەی کارکردنی مامۆستا خالقی من لە خزمەتیابووم، ئەوکات حەسەن زیرەک لەوە نەبوو تادەریبکەن.)(پایگاە هاژە- ١١/٦/٢٠٢٠) کەچی لە جام کورد دا هاتووە؛(لە گەڵاوێژی ١٣٤١ی هە تاوی بەرنامەکانی رادیۆ دەنگی کوردی تاران داخران، حەسەن زیرەک لە گەڵ هاوسەرەکەی و هاوکارەکانی تر بە کرماسان گواستراندەوە درێژیان بە جالاکییە هونەریەکانیان دا)(جام کورد، ١١/٦/٢٠٢٩) هە روەها دەنووسە : (حەسەن زیرەک ٣ ساڵ لە کرماسان نیشتە جی بوو.) کەواتە حەسەن زیرەک هە تا ساڵی ١٣٤٤ لە رادیۆی کرماشان بووە ، هە روەها لە بیۆگرافیای مامۆستا مەزهەر ری خاڵقی دا هاتووە :(مەزهەر ری خالقی لە سالی ١٣٤٢تا ساڵی ١٣٤٧لە رادیۆی کرماشان کاری دەکرد)(بیۆگرافیای استاد مەزهەر ری خالقی) وا پیدەچی ساڵیک دوای گواستنەوەی کارمەندان لە تارانەوە بە کرماشان مامۆستا مەزهەر ری خالقی چووبێتە کرماشان! ئەو ساڵەش مامۆستا حەسەن زیرەک لەوی بووە ، تا ساڵی ١٣٤٤ کە زیرەک دەردەکرێ ، ئەوەتا میدیا خانم دەنووسە :(لە ساڵەکانی ٤١ تا ٤٣ی هە تاوی ، حەسەن زیرەک کڵکی مۆسیقای بە خۆی پێکهێنابوو،کە بڕیاستی پەنجەیان شیرین بوو،لەو کاتانەدا حەسەن ژیانی ئیداری کەوتبووسەرو لیژی چونکە دەوڵەت پارەکەی نەئەدا لە بڕئەوەی سەرکەی بەرنامەکانی کوردی شوکروڵای بابان گوتبووی ئەمە نزیکەی ١٥٠٠ گەرانیمان بەدەنگی حەسەن زیرەک هە یە و ئیتر ئەومان ناوە !)(چریکە،چ٢،ل٧،٨) مامۆستا حسامەددین باسی ئەوە دەکات کە مامۆستا مەزهەر ر بەرپرسیاریەتی ئیداری وەرگرت و بووە سەرکی بەشی کوردی ، مامۆستا مەزهەر ر خۆشی لە چاوپێکەوتنێکی تەلەڤزیۆنیدا ، باسی ئەوە دەکات :- کە مەرحومی حەسەن زیرەک و موجتەبای میرزادە هە ردەم پێکەوە بوون و سوحبەت و زارگەمیان لە نەوان دا هە بوو ! ئەمانەش ئەمە دەردەخەن کە لە کاتیکدا مامۆستا

مەزهە ر بەرپرسی بەشی کوردی کرماشان بووە ، هونەرمەند حەسەن زیرەکەش بە قسەی عارف ئیبراهیم پوور کارەندی فەرمی رادیۆ بووە ! ئاگەر سەرنجیش بدەین میدیا خانم لەو بابەتە ناوی هونەرمەند مامەستا مەزهە ری خالقی ناهێنێ! بەڵام؛ لە چاوپیکەوتنیکی مامەستای نووسەرو وەرگێڕی ناسراوی کورد(محەمەدی ڕەمەزانی) لە گەڵ میدا خانم ، میدیاخانم لەوڵامی ئەم پرسیارەی محەمەدی ڕەمەزانی دا دەڵێ :(میدیا خانم زەمانە کە مامەستا لە ژیان بووە، لە ڕواڵەتی ئیداری دا، لاپەڕەی ناخۆش هەیە، با تەوجوە بۆی کە دەڵێنکوردان خۆخۆرن !حەسەدەت و ناپیاوی هەیە لە گەڵیدا، ئاگەر شتێک دەزانی لەمبارەوە پەمخۆشە پەردەی لە لادەی ؟لەوڕاستام دا میدیاخانم دەڵێ؛ ئۆوکاتەی کە حەسەن هاتە تاران ئاغای سوکروڵای بابان بەرنامەکانی ئیجرادەکرد،لەواقیعدا دەبووە ڕاڤیسی بەرنامەی کوردی ،وە سەید ئیبراهیمی ستودە و ئاغای شێخ سراجەدینی لە هەمووان پتر ئاغای شیخ سراجەدینی کەم موحیبەتی لە گەڵ کرد، وە ئاغا بابانیش هەروەها! حەسەن زەر حەساس بوو، نەوەک ئۆوەی بەخیل بێ ، ئاغا بابان هەرجۆرگیایەک بەرنامە هەبوایە زەرتر هەر خالقی وەپێش دەخست، خالقی ئۆوکاتی نەوجەوان بوو، قیافەیەکی جوانیشی هەبوو،سەوادی هەبوو،ئۆوانە دەبووە هۆی ئۆوە کەم لوتفی لەگەڵ حەسەن بکەن !بەتایبەت ئۆوکاتەی لە رادیۆی کرماشان بوون.)(سایتی ڕاژهەڵات- بەکان) ئەو قسانەی میدیا خانم ئۆوە دەسەلمێنی کە زیرەک و خالقی هەردووکیان پیکەوەبوون ، چ لە ڕادیۆی تاران چ لە کرماشان ، هەروەها مامەستا (محەمەدی کەمانگەر) بەرگری لە مامەستا مەزهە ردەکات وئەو بە هۆی دەرکردنی زیرەک نازانێ ، بەڵکو هۆی نەمانی زیرەک بە ئۆوە دەگەڕێتەوە کە زیرەک بە موچەکەی ڕازی نە بووەو بە کەمی زانیوە ، دەڵێ:(حەسەن زیرەک ساڵی ١٣٤٤ لەبەر ڕادەست هەبگرێ لە کاری ڕادیۆ ئۆویش بەو بیانووە دەیگوت حقوقم کەم، با ئۆوەش بەڵێم زیرەک خۆی و میدیاخانمی خەزانی یانی ئەم دوو نەفەرە پێکەوە نزیکەی ١٨٠٠ تومەن حقوقیان هەبوو)(قیدیەیەکی بەردەست) بەڵام، وەک میدیا خانم باس دەکات هەرزوو مانگانەی زیرەک رادەگرن و نایدەنێ لە کاتێکدا ڕاژانە دەوام دەکات ، تا هونەرمەندان (عەلی مەردان و محەمەد عارف جەزراوی) دەچنە ئەران و ئۆوکاتە داوادەکەن زیرەک و میدیا لە گەڵ ئۆوان بێنە عەراق ، کاربەدەستان کە ئەم دەزانن موچەکان و قەردەکانی زیرەک دەدەنەوە ، پاش گەڕانەوی هونەرمەندان بۆ عیراق جارێکی ترو بۆ هەمیشە لە ڕادیۆ دەری دەکەن ، دیارە ئەم لە رادیۆی تاران بووە ، کە لە کرماشانیس دەری دەکەن و دەچێتەوە ڕادیۆی تاران ، هەر لە دەرگاوە ناهێڵن بچێتە نەو دایرەی ڕادیۆ!! وەک میدیاخانم دەنووسێ ئیتر زیرەک بە دڵشکاوی و

بۆ هەمیشە پشت لە رادیۆ دەکات و دەکوێتە دڕ بەدڕی وبۆ خانوبۆ ماڵ !!
دڕکردنی زیرەک لە ڕادیۆ هەرچەندە باسی زۆر هەڵدەکەن و ناوی زۆر کەس دەنن ..کە ئەڵیان هەبوو لەم دڕکردنە ! بەڵام؛ من بۆ دڵنیایی دەیڵێم : ئەمە لە بنەڕەتدا خواستی ساواک بووە ؛ بەڵام؛ ئەم خواستە بۆ هەی بۆرپرسانی ڕادیۆو کارمەندانوە جێ بەجێکراوە ، ئەگەر سەرنج بدەین هەر لەسەرەتای گەڵانوەی زیرەک لەیی بۆگومان بوون و بۆ دوایوە بوون ، کە دەچێتە ماڵی کە و سەردانی چ کەسێک دەکات ! بۆرهە می ئەم چاودێری کردنە ڕاپۆرت نووسینکی زۆرە لەسەر زیرەک و میدیا خانمی خەزانی ،کە ژمارەیەک لەم ڕاپۆرتە نووسراوانە دواجار بۆاوکرانوە . بۆ نموونە ئەم ڕاپۆرتە بخوێنوە کە لەتاران و بەدژی حەسەن زیرەک نووسراوە:(حەسەن زیرەک، لە ماڵی موزەفەر حەبیبی پرسیارگەلێکی لەبارەی خەباتویستی ئالیا حەزرەت هەمایەنی و دەساتی پارتی دەموکراتی کردستانی ئیران و باوەی خەڵک خستووەتە ڕوو لە تەکەل بوون بە ئەو پەویستە ئاگادارو بە پارەزبن، تەکەا کارەکانی ئەو لە تاران پەویستە بخرێتە ژێر چاودێری چونکە لەوانیە هاتوو چێ ماڵی دکتۆر شیرازی بکات .)(چپ در ایران .ل؟)
ئەمەش ڕاپۆرتێکی تر کە ڕاپۆتنووسە ساواکیەکان ، زۆر دوژمنانە بە دژی زیرەک و میدیاخانم نووسیویانە و لە خاڵی دووەم دا هاتووە ؛
٢- لەم دواییە فاطمە زەندی کە ناوە ڕاستیەکەی (هاجەر) ە یەکێکە لە ئەندامانی حزبی هەوشاوەی تودەیە لە کوردستان لە ڕێگای ترکیا هاتووەتەوە ئێران ناوبراو برایەکی هەیە لە وەزارتی دارایی ناوی حەمید زەندیەولەوازارەتی دارایی کاردەکات هەروەها خوشکەکەی بەناوی مەهدیە – میدیە- زەندی کە وەژێری ڕادیۆیە لە بەرنامەکانی بەشی کوردی ئیران کاردەکات مەردەکەی مەهدیە ناوی حەسەن زیرەکە و گەرانیبەژی بەرنامەکانی ڕادیۆی کوردی ئیرانە ئەو کەسە ماڵی لە شەقامی ئاریاناو چواریانی گلی یە کەسانی گومان لێکراو لە ماڵی ئەو دەبیندرێن حەمید زەندی باوکی هەر ئێستا لە تاران بەکاری نمایندەیی دادگاوە خەریکە.)(چپ در ایران ،ل٦٧)
لە ڕاپۆرتیکی تری ساواک ولە خاڵی هەشتەم دا ڕاپۆرتنووس دەنووسێ بەرنامەی کوردی ڕادیۆی تاران ئامرازی پەیوەندی کردنە بە کوردانی عەراق هەربۆیە بەژی چوار شەممەی ڕابردوولە ژێر ناوی ئەمەو گوێگرکان پەیامی حەسەن زیرەک بە هەی خەزانکەی مەهدی زیرەک زەندی بە کەسکی عەراقی دانیشتووی شاری کەرکوک ڕەوانە کراوە حەسەن زیرەک خەی لەم دواییە لە ناوچەی کوردستان و وبەکان و مهاباد گەڕاوەتەوە لەو سەفەرە چاوی بە کەسانی گومان لێکراوی

عێراقی کۆتووە ناو براو هە رچەندە کارەندی ئادیی کوردی تارانە چونکە پێش کودەتای عێراق لە پێخشی ئادیی بەغداد مووچەی هە بووە ئێستاش هە مان مووچە وەردەگرێ خوشکی ئەو خەزانی کەسکە کە لە هاوکارانی نمرە یەکی قازی محەمەد بووە ئێستا لە شورەوی دەژین لە سەرەتای ساڵی ١٣٤٠ بە هەی سەفارەتی شورەوی هاتووەتە ترکیا هە روەها مەهدیە زەندی زیرەک وەژیری ئادیی ناوبراو زەربەی شەوان بەناوی خزم وکەسکانی پەیام بە کوردستان دەنێر) (چپ در ایران ،ل٦٤)

سەرنج بدە برای خوەندەوار.. بزانە ساواک و ئاپەرتنووسکانی چ بە وردی و بەردەوامی چاویان بەسەر زیرەکەوە بووە و لە هە موو هە ڵسو کەوتێکی بە گومان بوونە ، بزانە چ تاوانێکی گەورەو ترسناک و زەریان داوەتە پاڵ زیرەک و میدیا خانم ، کە ئەم تاوانانە ئەوە ئەژە لە ئەران تاوانێک بووون بە نرخی سەر ، لەرە ئەوە بەدەر دەکەوە ئەوەی بەدوای زیرەکەوەیەو ژیانی لە تاڵ کردووەو دژایەتی دەکات ، خودی دەوڵەت و دەزگای ناوبەدی ساواک ! بەڵام؛ هە رجارەی کاسانێک بە کاردەنە و تاوانێکی بە دروست دەکات.

دەنگت بەکەڵکی ئادیە نایە ..

کە ساڵی شە ست و شەش چریکەی کوردستان چاپ دەکات ، ساواک فەرمانی گرتنی دەردەکات و زیرەک دەتە عیراق و دواجار دەچەتە بە غداو بەو هیوایەی جارێکی تر لە ئادیی بە غداوێک هونەرمەندەکەی جاران وەک کەو بخوەنە ! بە ڵام ؛ جارێکی تر دەنگی تاقی دەکەنەوەو لە ئەنجام دەڵێن .. دەنگت بە کەڵکی رادیە نایە !! پاش ئەوەش دەیگرن و شەش مانگ لە بەندی دەزگای ئەمنی عیراق لە ژێر ئەشکەنجە دا دەبەت و ئازاری زۆری دەدەن، وەک خەی باس دەکات دەیانەوە بتەی پە هە ڵبگرن !؟!؟ پاش ئەوەی ئاودیوی ئیرانی دەکەنەوە لەوەش ساوک دەیگرە و بە پانکەوە هە ڵیدەواسن وئازارێکی زۆری دەدەن!!

وەک میدیا خانم باس دەکات هە ردوو ئادیی تاران و کرماشان لە سەر دەنگی زیرەک دەسوڕا، ڵەژانە نزیکەی دوو هە زار نامە بە ئادیە دەهات و هە ندەک پارێیان دەخستە ناو نامەکانیان و داوایان دەکرد بە زووییی گەرانیە داوکراوەکانی زیرەکیان بوبەاو بکەنەوە ، هە روەها وەک و باس دەکەن زیرەک هاو بەشی زۆر لە بەرنامەکانی دەکردو خەشتری دەکردن ، وەک و بەرنامەی – ئەمە و گوەکرەکان – کە میدیا خان پەشکەشی دەکرد..جگە لە گەرانیەکانی زیرەک خەشی هاوکاری بەرنامەکەی دەکرد ، هە روەها لە بەرنامەی – چیرەکی شەو – و بەرنامە شیعرو مەسیقا.. بە کورتی زیرەک ئامادەییەکی بەردەوامی هە بوو لە زەربەی بەر نامەکانی هە ردوو ئادیە و میدیا خانم گوتەنی ..هە ردوو ئادیە لەسەر دەنگی ئەو دەسوڕا ! سەرە ڵای هە موو

ئەمانەش سەیرکەن بە چ بێزی و سوکایەتی پێکردنکەوە دەری دەکەنە دەرەوەو دەرگای هادیی بە ڕووداددەخەن و مانگانەکانی نادەنە !؟

ئەم مووچە بڕین و دەرگا بە ڕووداخستن و دەرکردنە هە مووی بە خواستی – ساواک – بوو! هە ر بۆیە ساوک وازی لێناهێنێ وبەدوایەوە دەبێت و هەموکارێکی لە تێکدەدەن و لێناگەڕێن کاسبی بکات وبحەسێتەوە و جەمە نانێک بە ئاسودەیی بخوات ، لە پایتەختەوە سەرەو خواری دەکەنەوە تا لە نیوان دوو کۆی (کانی مەلا ئەحمەد) و سەر سنوور چایخانەیەکی عەجایب دادانێ و دەیەوێ کاسبی تێدا بکات ، بەڵام، هە رناوە ناوە سێ چوار چەقەکێش و شەقاوی بە دەنەرن و تەرو پەی لە دەدەن و سەروچاوی لە خویندا سوور دەکەن ؛ ئەژێک لە ژاندارمری پاش ئەوەی شکات دەکات .. لە جیاتی پاراستن و حەق وەرگرتن بە زیرەک ، ڕوو بە ڕوو پەی دەڕەن : لەو شوێنە بڵێ ئەژێک دەشتکوژن !؟!؟ لە ئەژێکی ئاوا دەبیت زیرەک زەر بە بەزاری و خەمباریەوە سەر هە ڵدەبڕێ و ڕوو لە ئاسمان دەکات و دەڵێ..خودایە ئەم جارە بە کوێ هە لبەم ؟! وەک لە کاسیتەکەی ئەبووسەباح دا دەڵێی : جەم نە بووەوو لە ئیران ولە عیراق جەم نە بووەوە !!

شەک و پێشهاتە ناخ هە ژێنەکان ..

ئەم قەناخە کە لە پاش گەڕانەوی بە ئێران لە ساڵی ١٩٥٨ دەست پێدەکات و تا دوجار دەرکردنی ل هادیی کرماشان لە ساڵی(١٣٤٣ هە تاوی) لەم ماوەیەس دا سەرە های ئازارو شەکی زەر بە زەری گەرانی و داهێنانی زەرتر دەتوانین ئەم سەردەمە لە تەمارکردنی هونەریانەی گەرانیەکانی ، سەردەمی زەرینیەتی ، کە لە گەڵ چەندان مەسیقاری مەزن کاری کردووەو گەرانیەکانی تەمار کردووە.

جارێکی تر گەڕانەوە بە ئێران..

لە عیراق بەبەتاوانی ڕەیشتن بە میسرو جاسوسی بۆئێران دەیگرێ و ئازاری دەدەن وپاش ماوێکی زەربە بەندکراوی لە (مەرزی خەسرەوی و لە ڕەژی ٤/٧/١٣٤٦)(چپ در ایران،ل٢٢) دەیداتەوە ئێران و ئێرانیش بە تاوانی جاسوسی بە عیراق دەیخاتەوە بە ندیخانەو ئازاری زەری دەدات ، مامەستامحەمەدی کەمانگەر دەڵێی:(کەزانیمان زیرەک لە کرماشان لە بەندیخانەیە چووین سەرماندا، زیرەک زەر بە تاقەت و لاواز بوو دەلەرزی، دیاربوو زەریان ئازار دابوو) دواتر بە هەی بەهەزەک زیرەک بە کەفالەت بەردەبە ! بەردەبە و بەکار دەسوڕێتەوە . میرزا کەریم دەڵێ:(زیرەک لەسەقز مسافرخانەیەکی سە ئێستیرەی هە بوو) لەوە یەکەمین جار ساڵی ١٩٦٦ زیرەکم بینی ! ئەمە لە باسی ئەم

مسافرخانەیە بەداخەوە زۆر نازانین، هەرچەندە وەک میرزاکەریم خۆشناو باس دەکات مسافرخانەکە ڕەواجی هەبوە ، کە زیرەک جار جار ئاهەنگی تێدا گێراوە ، بەڵام دیار نیە چۆن ئەوەی بە جەهەشتووە! هەرچەندە بەڕێز (خالید قادری)کە خەڵکی شاری سەقزەو گوتی: لەو وەختەی زیرەک میوانخانەی سێ ئەستێرەی هەبوو لە سقز ، باوکم دکانی جگەرە فرۆشی هەبوو، تێنیش دەفرۆشت ،زیرەک یەکی بووە لەوانەی جگەرەی لەباوکم کڕیوە ، من لە باوکم بیستووە ئەو وەختەش زۆرجار ساواکی وشقاوە شەیان پی فرۆشتووەو لێیان داوە .)(١٠ من وەک و خۆم بە ئەوە دەچم هەر هەی ئەم بەردەوام لەدان و شەڵەفرۆشتن و کار لێتیکدانە ئەوەشی بە جەهەشتبە! لە پاش بە جێهێشتنی مسافرخانەی سێ ئەستێرەی سەقز لە (١٩٦٣ قەسات) لەگەڵ کەسیکی دی چایخانەیەک دادەنێن، وەک دیارە لەوەش زۆر نامێنتەوە ، دواجار بەهەی میرزا کەریم خۆشناو (کانی مەلا ئەحمەد) ی دەس دەکەوە و لەوە دەس بە کاسبی کردن دەکا ! شەکەکانی ئەم قەناخە بە ژمارە.. ١ – لە ڕێی گەرانەوە بە ئێران بە نەخۆشی ڕوو لەماڵی دەستکی کانی دکات بە هەوای حەسانەوەو نوێ کردنەوەی دیدار..کەچی بە هەڵەدانەک لەی دەدرێ شەوو ڕۆژێک لە خەدێچە و بە خەنایەتەوە. ٢– ماوەیەک مانگانەکەی دەبێن و نایدەنێ تا هاتنی هونەرمەندان عەلی مەردان و هاوەکانی داوای لە دەکەن لە گەیان بچیتە عیراق ، دووەت ئەمە دەزانێ مانگانەکەی بە سەرف دەکەن و قەردەکەشی دەدەنەوە، هەر هونەرمەندان دەگەڕێنەوە عێراق ئەم جارە بە یەکجاری لە رادیۆی تاران دەری دەکەن! ٣- کەمانگانەکەی نادەنێ بە هەی ئەودەبیت کە شوکرووڵای بابان دەڵێ: ١٥٠٠ گەرانی زیرەکمان هەیە چیتر پۆیستیمان بە زیرەک نیە! ٤– کەدەیەوە بچیتە ڕادیۆی تاران – کە ماوەیکی زۆر کارەندو هونەرمەندی گەورەی ئەوە بووە – کەچی پۆلیسەکان لەسەر قسەی دکتەر عابید بەرپرسی ڕادیۆ پۆلیسی دەرگا لەناگەڕێن بچێتە ژوورە! ٥– وەک بەڕێزان هەردوو کارەندانی ڕادیۆی کرماشان عارف ئیبراهیم پووری مۆسیقارو حسامەددین ئەمینی نووسەر دەڵێن ..مامۆستای هونەرمەند مەزهەر ی خالقی کە بەرپرسی ڕادیۆ بووە ، هەیەک بووە لە دەرکردنی زیرەک لە ڕادیۆ لەکاتێک دا زیرەک کارەندی فەرمی دەوڵەت بووە ! ٦– کە لە رادیۆ دەری دەکەن لەگەڵ میدیای زەندیش لەک جیادەبنەوەولە منداڵی کان دور دەکەوێتەوەو ماڵی لێتک دەچێ ! ٧– کە چریکەی کوردستان چاپ دکات ، ساواک فەرمانی گرتنی بە دردکات وزیرەک ڕوو لە عیراق دکات. ٨– لە عێراق دەچێتەوە ڕادیۆ بە نیازی جارەکی تر لەوە دابەزرێتەوە! کەچی دەنگی تاقی دەکەنەوەو پەی دەڵێن ..دەنگت بە کەلکی ڕادیۆ ناهێ! ٩– کە لە ڕادیۆ وەری ناگرنەوە لە عیراق بەتاوانی سنوور

بەزاندن بە چوونە میسرو جاسوسی بۆ ئیران هە ژدەماڵ دێخانە بەندیخانە! ١٠- لە بەندیخانە سەرە ەای تاوانکردنی بە بنەما شەش مانگ لە ئەمنی عیراق ئازارێکی زۆری دەدەن ودەگاتە ئەوەی هە وڵی ئەوە دەدەن بتەی پێ هە ەبگرن !؟!؟ ١١- کە بەبەندکراوی لە عێراق تەسلیمی ئێرانی دەکەنەوە ، ئێران بۆتاوانی جاسوسی بۆ عیراق دێخانە بەندیخانەو ساواک ئازارێکی زۆری دەدات وبۆ پانکەوە هە ەیدەواسن ! ١٢- کە بەردەبۆ لە کاردەرکراوەوبۆ ماڵ و دوور لە منداڵ کانیەتی وبۆ سەر مایە و بۆ کار دەسوڕێتەوە ! پاش ئەوەی یەکانە هونەرمەندی کوردی عیراق و ئێران بوو، لە پایتەختکانی عێراق و ئێران کەچی ئەوەتە جارێکی تر هاتووتەوە سەر سفر!! ١٣- ئێستا ئەو هونەرمەندەی پاش ساڵانێکی زۆری ئاوارەیی ودەربەدەری گەڵایەوە ئێران و لە ئیستگە دامەزراو بووە خاوەن ژن و منداڵ گەیشتە ئەوی بڵێ : چەندم پێخۆش ناوماڵ ! ئەو ماڵیان لە تەک دا کە پەی خۆش بوو! کە گووتی .. بولبول ئەمسا من زەر بەختیارم ! لەنەگڵان ئەو بە ختیاریە بەردەوام بێت ! کە چاوە بوو ساکار کچەکەی پەی بڵێ بابە ! لەنەگڵان وشەی – بابە – لە کچەکەی ببەسە ! کە چاوەڵێ بوو ، کچە خونچەکەی بەی ببە بگۆ ! لەنەگڵان ئەمە بە چاوی خەی بڵێ! کە گووتی ژن و مەردێکی بە ختئاربووین ، ئەو بەختیاریەیان وا لە تەک دا کە هە تا مابوو نە یبینیەوە. بەشی چواتەم :- بەڕەو کانی مەلا ئەحمەد.. دەتوانین ژیانی زیرەک لە سەرەتاوە تاکەتایی بکەین بە جوار قۆناخ بگشتی: قوناخی یەکەم : لە دایکبوونەوە تا ەادیەی بە غدا- ١٩٢١ تا ١٩٥٣ قۆناخی دووەم : لە دامەزرانەوە لە ەادیەی بە غداتاگڵانەوە بە ئێران – ١٩٥٣ تا ١٩٥٨ . قۆناخی سێیەم: دامەزران لە ەادیەی تاران تا دەرکردنی لە ەادیەی کرماشان – ١٩٥٨ تا ١٩٦٦ قۆناخی چوارەم : لە دەرکردنەوە لە ەادیەی کرماشان تا ەەژی مەرگی ١٩٦٦ تا ١٩٧٢. دەزخی گەرم.. ئەمە قۆناخی چوارەمو دوا قۆناخی ژیانی زیرەکە ، دەزخی ترین قۆناخیەتی لە هە موو ژیانی دا. پاش ئەوەی لە عێراق بە تاوانی جاسوسی بۆ ئێران بەندی دەکەن و ئازاری زۆری دەدن ، دواجار بە گەراوی لە سنووری خەسرەوی تەسلیمی ئێرانی دەکەنەوە ! لە ئێران بە تاوانی جاسوسی بۆ عیراق دێخانەوە بەندیخانەو ئەوانیش زۆری ئازار دەدەن ، کە بەردەبێت ..هە موو شتێکی لەدەست داوەو جارێکی تر کەوتووەتەوە سەر دەستکی خاڵی ، ماوەیەک لە سەقز میوانخانەیەکی سە ئەستێرەی دەبێت و وای بۆ دەچم هە ر لەو کاتە(ەابیعەخانم) ی خواستبێ ، میرزا کەریم خۆشناو کە باسی ئەو میوانخانەیەی زیرەک دەکات بۆ خاوەن و بۆ هە ەمەنی باس دەکات ، گوایە هە ندێ جار زیرەک هە رلەو میوانخانەیە ئاهە نگی گڵاوە . بەڵام ، دیار نیە

ماوەی چەند لەو میوانخانە ماوەتەوەو کاری کردووەو هەی چی بووە بۆجێهێشتووە ؟ لەم ڕۆژانە برای بە ڕێز (خالید قادری) لە دایک بووی سەقزو کە سەکۆ هە واداری زیرەکە گوتی:(لەو کاتەی زیرەک لە زسەقز میوانخانەی سە ئێستێرەی هە بووە ، باوکم دکانی جگەرە فرۆشتن و توتن فرۆشی هە بووە ، زیرەک جگەرەو پاکەتی لە باوکم کێیوە.. باوکم زۆر جار دەیگوت : پیاوانی ساواک و جەقوکێش و شەقاوە زۆر جار شوێیان بە زیرەک دەفرۆشت و لێیان دەدا)(خالید قادری٨/٦/٢٠٢٠)(١١) · دیسان ئەوە دەردەکەوێ کە هەی بە جێهێشتن و ڕەیشتنی لەرێش هە ر ساواک وشەقاوەکانی بوون.
پاش ئەو لە گەڵ کەسێک گازینەیەک لە (قومار) دادەنێن ، زۆر ناخایەنێ ئەوێش بۆجێ دەڕوا ؛ زیرەک هە ربەمندالی چاوی لەناوکارو کاسبی کردووتەوە ، وەک باس دەکرێ لە کاسبی کردن دا سەرکەوتوو بووە ،هەروەها بە هەی کەسایەتی خەی و دەنگ خۆش ووخۆش و هونەرمەندییەکەی کە زۆر جار گۆرانیشی گوتووە ، خەڵک زۆر ڕویان کردووتە میوانخانەکەی . بەڵام ؛ ساواک بە دوایەوە بووە و هە موو کارێکی لێتیکداوە ! ..چۆن لە کانی مەڵا ئەحمەد ساواک بە دوایەوە بوو ، تا لەوێش دەری کردوو بۆکارو کاسبی کرد ، ئەوانیش هە رساواک لەی تێکدابێت! چونکە هە ر ساواکیش بوو هەی سەرکی دەرکردنی لە ئادیەی تاران و کرماشان و جیا بوونەوەی لە میدیای زەندیو لە منداڵکانی دوور کەوتەوە! .
خوەندەواری خۆشویست ..زیرەک هونەرمەندێکی دنیاگەڕاوو گەورەو خۆشویست و ناسراوبوو، هە ر بۆ هەیەوە خەڵکی زۆری دەناسی لە ئێران و عیراق ، زۆر کەس سەردانی دەکردوو هاتوو چۆی دەکردو ئەویش سەردانی دەستانی دەکرد ، ئەم پەیوەندیە گەرم و زۆرو بەردەوامەی زیرەک بووەتە هەی ئەوەی کە زیرەک بچێتە هە ر ماڵێک ، ساواک ئەو ماڵە بە گومانلیکراو ناو ببات و هە رکەسێک زیرەک ببینێ و بچیتە ماڵی ئەوا ئەوانیش گومانلێکراوبن ! هە ر بۆیە ساوک خەی لە ئاپەرتەکانی داوادەکات بەوردی و پارێزەوە بەردوام چاودێری بکرێ ! ئەگەر ئاپەرتەکان هی سەردەمی ئادیەی تاران و کرماشانن، ئەی پاش ئەوەی لە(کانی مەلائەحمەد) لە دڕەوەی شارو لە سەر سنوور دەبێتە مەبەندی کەبوونەوی هونەرمەندو ڕۆشنبیرو دەست و هە وادارانی زیرەک و لە هە موو ئێران و عیراقەوە کوردو فارس و ترک ..لە هە موو چین و دین و ئایدۆلۆژیاو ئاستەکەوە ووی تەدەکەن ! ساواکیەکان چ ئاپەرتیکیان لەسەر نووسیبێ و ج تاوانێکیان دابێتە پاڵ ؟! بەداخەو ئەو ئاپەرتانە هەشتا لە بەردەست نین ، بەڵا، کاریگەری ئەو بەردوامی و بەدگومانی و ئاپەرتانە لە ئەنجام دا بەدەر دەکەوێ ؛ ئەویش ئەم هە موو لەدان و شۆپە فرۆشتن وکۆشێ بە

دروستکردن و دواجار لەو ژەهر پەدانە دەردەکەوە ! بە کورتی دەنگی زیرەک دەنگەکی هەسەن و خەش و پر داهێنانی نیو کلتوری کوردەواری بوو، دەنگیک بوو بە هونەر خاەی کەکردنەوەی کوردوگۆرانەوەی بوو بە هونەری هەسەنی کورد، دەنگەک بوو سەرکردایەتی کەمەگای کوردەواری دەکرد..سەرکردەی هونەری ، چەن هونەی زیرەک شیلەی جوانیەکانی کلتورو سروشت وهیواو ئاواتی میللەت بوو، هەر بۆیە هێژ بە رۆژ زیرەک زەرترو فراوانترو چاکتر دەچووە نیو خەلک ، ئەمە جیگای مەترسی دەوەتی شاهە نشاهی بوو، هەویاندا لە ێگای ساواکەوە بە ترس و تەماع کەمەی بکەن ، بۆیان نەکرا ! ئیتر بۆیاری نامرۆڤانەی خۆیان دا ..ئەوەش(کوشتن!!) یەتی قەناغ بە قەناغ ، هەر بۆیە ئەو دەرکردنەی زیرەک لە رادیۆی تاران و کرماشان دەرکرا ..بەردانەوەی زیرەک بوو لە لوتکەی کەوکەوە بە بنی دەە ..بەو بەردانەوەو پاە پەوە نانە زیرەک نەیتوانی جارەکی تر خەی بگرەتەوە تابنی دەە و لە وەوە بە سەر ناەە شکەنە !

ئەوەی کە زانیاریەکی زەرمان پیەدات لەم قەناخە یەکە لە سەرچاوەکان..دوو بەرگی کتەبە کەی (میرزاکەریم خەشناو) ە کە بەناوی (حەسەن زیرەک و هەندەک لە بەسەرهاتەکانی) یەتی. میرزا کەریم نزیک بە چوار ساە لە گەە زیرەک ماە بە ماە بووە و زەر یارمەتی زیرەکی داوە ، زیرەک لە کاستی ئەبوو سەباح دەە : لەرە ژیانئ من لە سایەی میرزاکەریمە ! خەزگە زیرەک لە هەموو قەناخەکانی ژیانی دا کەسەکی دەسەزو نووسەرەکی وەک میرزاکەریم خەشناوی لەگەە دادەبوو، ئەوتە بەرهە می ئەو هاوەە دەسەزەی دوو کتەب و چەندین کاستە ! ئەو تەکەەی و بروا پەککردن و پەکەوەییەی میرزاکەریم و زیرەک ، وای کردووە نووسینەکانی جەگای بەوا بن و یەکەک لەسەرچاوە ەاست ودروستەکان بن بە زانینی بەسەرهاتەکانی زیرەک پاش(چریکەی کوردستان) کە زیرەک خەی نووسیویەتی ! هەروەها هەردوو خەزانی زیرەک(میدیای زەندی و ەابیعەخانم)(*۱۲) ..کە لە چاو پیکەوتنەکانیان بە دەزگاکانی ەاگەیاندن زەر ەاستی ژیانی زیرەک ئاشکرا دەکەن.

لەم قەناخەی ژیانی زیرەک ، وەک بەدەردەکەوە ساواک پە بە پە بە دواوەیەتی و لەناگەە لەهیچ کارەک سەر بکەوە و لە هیچ جەگایەک بسەتەوە ، ئەوە تە لەسەقز میوانخانەی سە ئەستەرەی لەدەست دەچە و ەوو دەکاتە قەاتە ەش و لە وە لەگەە کەسەکی تر پەکەوە گازینەیەک دادەنەن، هەرچەندە جەگای گازینەکە زەر خەش دەبەت خەەک زەر رووی تیدەکەن ، بەەام ؛ ئەویش زەر ناخایەنی و لەدەستی دەدات ! بە هاوکاری میرزا کەریم خەشناو لە (کانی مەلا ئەحمەد) چایخانەیەک

دەکاتەوە لە سەر سنوورو دەرەوەی شار و بە هیوایەی کاسبی تێدا بکات ، زیرک بەخۆی وەک هونەرمەندێک خاڵی کەکردنەوەی خەڵک بووە ، بەتایبەت کە زۆر جار لەو چایخانەیە گەرانی گوتووە و هونەرمەندانی کوردو ئێرانی سەریان داوە وکەبوونەتەوە ، ئەو شوێنە وا ناوبانگی پەیدا کردووە ، خەڵک لە عێراق و ئێران بەتایبەت چوونەتە ئەوە ، ساواک چێن بە بەردەوامی چاودێری کردووەو هە موو چرکەیەکی ژیانی خستووەتە ژێر گومان ! ئەو کەبوونەوە زۆرو هەمە جۆرو هەمە خەڵکەی پێ هە زم نەکراوە ،کەوتووە تە کۆشە دروستکردن بۆی !
بۆشکی زۆر لە چیڕۆک و بەسەرهاتکانی زیرەک لە بۆشی دووەمی بەسەرهاتکان کە میرزاکەریم دیانگێڕتەوە، بەناونیشانی – بە لە حەسەن زیرەکیان دا ؟!- (ب،ب٢ل٦٧) میرزا کەریم یەک یەک دیانگێڕیتەوەو دەنووسە :(ڕۆژێک لە گەڕە گەزنگی بیانی دا لە دەرگەی ماڵی ئەمیان داودەنگە زەنگ و تاقە تاقی دەرگەی حەوشەی ماڵەوەمان لە خەو رای پەڕاندم کە هە ساین هەشتا هە ر تاریک بوولە دڵی خەم دا ووتم:- لەوانیە دراوسێیەک نەخۆشی هە بە یان ئیشی بە ماشینەکەی من هە بە بەدەم بیرکردنەوە دەرگەم کردەوە کە بینیم زیرەک و ڕابیعەخانم و شاگردەکیان خەیان کرد بە ژوورەوەو سەڵاویان کردو ڕابیعەخانم ووتی:- کاکە ببەخشێ ئا لەم وەختە موزاحیمت بووین!
ووتم:- ئەتە لەم قسانە بگەڕێ بە بزانم چیتان بەسەر هاتووە و لە کوێوە دێن و چی ڕووی داوە؟؟
(ڕابیعەخانم) ووتی :- ئەمشەو شەیان لەگەل کردووین هە ندەکیشیان لە زیرەک دا هە ڵبەت ئەویش دەستی کردەوە و خوا هە ناگرێ شەیکی چاکی کرد، بەیام ، تا لایان کردەوە کوێی کوێی (بانە)ی ی لیان وەدەست هاتن و سەروگویلاکی هە موویان بە خوێن داهەنا هە ی ڕەبی خوا بمکات بەقوربانی دەستەکانیان هە زار جار.
ڕابیعەخانم دڵی ئەو کوێ بانەیانە ئەمیان بردە ژاندارمری و شکاتیان پێکردین وشایەتیان بە داین، ژاندرمریش بەقسەی خەش دەیان داینەوەو ئەمیان بەیە کرد!
میرزا کەریم بە تووڕەیی دەپرسێ:- باشە ئەمانە کەن کە شەیان لەگەڵ کردوون؟ ووتی : وەڵا جا بڵیم چی کاکە هە ندیکیان جلی خاکیان لە بەر بوو هە نەدەکیشیان (کەت وشەوال) و بە فارسی قسەیان دەکردبەیام بە خوا وابزانم یان (ئیتلاعات= ئیستیخبارات) ی یان (زدی ئیتلاعات= مخابرات)بوون ! شەویان زۆر لە(جینایەتکار= مجرم) ئەچوو..
پاش نانخواردن لە گەڕە زیرەک دەچنە کانی مەلائەحمەد، لە ێگا میرزا بە دڵی پە ژان و پەکەنینەوە لە زیرەک دەپرسێ :- زۆریان لە داوی

یان نۆ؟
زیرەک پیکەنی ووتی:- وەڵا زوو فریام کەوتن بەڵام منیش چاک لێیان وە دەست هاتم، کاکە تۆرە زینەکم هە یەدەستم دابوویە بەدەوری خۆما ئەمسوەاندکە ئەممای بە ناوشانی هە ر یەکەکیان وەک گا ئەیبەڵاند ئەمما وەختێ دەوریان لی دام وتەورزنەکەیان لەدەست گرتم پەکم کەوت وشاگردەکەم هاواری کردووتی :- کوێنەوەرن(زیرەک) یان کوشت؟!
هە ندەک دەردێ دڵمان کردوو من ئەیشتم، عەسر هاتمەوە لای زیرەک دەستمان بەقسان کردو زیرەک دەردێ دڵی خۆی دەکردو بەسەرهاتێکی تری گێرایەوەو ووتی:- جارێکیان لە- تۆرەز- زیندانی) بووم هە ڵبەت زۆربەی زۆری زیندانیەکان تورک بوون منیش تورکی چاک ئەزانم و قسەی پێ ئەکەم.
ژاندارمەیەکی بە ڕەحمی پیسەکەی(عەجەم) بوو دەستی پێم فڕ بوبوو شەو بەری لی نەدەکردم هە موشەو بە هانەیەکی پێ دەگرتم و تەری لی ئەدام. کاتی ئەو هاتبوو بە سەر ئاومان بڕن و لێ حەوشێ هە وایەک بگەڕین، ئیزیان کردین یەک بە دوای یەک هاتینەدەرەوەو من لێ ئیگا کەکیم کابرای ژاندارم ئاوەی دایەوەو غاری دامێ بە تورکی لی گووتم: (ولان ئەی…)ئەی من پێم نۆ گوتی بە کوردی قسێ نەکەی ؟!!
زندانیەکان ئاوەیان لێ من دایەوە ،منیش زانیم بە هانەیەو ئەیەوێ لێم بدات، لێ دڵی خۆم دا گووتم : با بە دڵی ئەوان قسێ بکەم بەکو چیدی لێم نەدەن وهە ندەک دڵیان پێم بسوتێ و منیش بیدەمێ لای بەعاری و ووتم: کوامن قسەم کردووە ؟

ووتی: ئەی بە بەکوردی ئەکەکی؟
منیش دەنگم هە ڵ هەناوەووم کردێ (زندانیان)و زندانیەکان و بە زەردەخەنەوە ووتم: کوا من کەی بەکوردی کێ کیوم؟!! ئەگەر بە کوردی کەکیبام ئەستا تێ حاڵی نەدەبووی !!!
کەوام گووت هە موویان دەستیان کرد بە قاقای پێکەنین بە تایبەت زندانیان پاشان هەوویان دێ کابرای کردو پێیان گووت؛ (ئاغای شەرئاڵی) سەنە ڵەا دهاورمێ بلاسنەکێ کە(هەسەن) یاخچی ئەغلاندێ.واتێ کاک(شەر عەلی) تو خوا چی دیکێ لێی مەدە(حسەن)کوەی چاکێ . جا کاکە ئەگەر بڕەم بە گوناح لێ یان داوم و نەوەی عومریشم هە ر بە تێ هە ڵدان بردووتێ سەر لەوانیە باوەڕ نەکەی؟!!
بڕەم باوەڕ بکێ لەبەختی من هە زار ئەوەندەی تێ ابینێ.
زیرک زەر نهەنی هە بوو کێ نەیدەوێرا بیدرکێنێ.
پیاوانی (زدی ئیتلاعات)ی لەو ساکەوە ڵاویان نابوو وەک خەی ئەڵی لێ هیچ جیگایەک نەیان دەهەشت جگای ببێتەوەو بە ئاسودەیی لێ بژێ!

ئازاریان ئەدا ھەژدەک هەندک گرانی بە گووتم و منیش تەمارم کرد.لە دوای گرانیەکەی هەستم پی کردکە زیرەک زۆر بە ئومید بووە خزمەتگوزاری لەدەست چەرخی زەمانەو وەک پالەوانێکی گرانیەکەی ئەگووت؛ وەک باسی لە جیهانەکەی تروە کەوتووەتە بەردەستی دوژمنە بە بزەییەکانی و لە هەمان کاتیش دا باسی بەدیارئەخست کە هیچ گوناهەکی نیە تەنانەت ئەوە نابەت کە کوردەکی بە غەم وغەشە وەک خەی ئەسی سەنگی مەحەکم بە چیە ھەقیب لەم گەڕە بە ویژدان کوردی بە بە غەم و غەشم .گەشەیی تەنهاییە کەم هەر ئەژنەکەمە بیە وا مەحکەم خستووەتە(کریم)نەو باوەشم ، ئیرانەم و شاە پەرستم (کوردم) بەچی دایمە کونجی زیندانە بەشم، نایەسی ھەقیب پەی بەرە ئەی یار ئەی یار بەڕەنگە زەردەکەم تامردن مەممنوونی فرمەسکی گەشم . لە شەوەی گرانیەکەی وا دەر ئەکەوت کە زەر کاری لە کراوە زەر بە زاربووە)(ب ،ب۲ل۹۸تا۹۱)
میرزاکەریم وەک برایەکی دەسەز بەدواویە تا بەتەواوی بزانە ئەوانە کێن لە هونەرمەند حەسەن زیرەک دەدەن و بەدوا دادەچە و دەپرسە ؟! ئەی کە یە لە (حەسەن زیرک) ی دا؟
لیدانی (حەسەن زیرەک) لە دەمدا بوو بە گرە زەر پەوە ناەحەت بووم تا دوای مردنی چاوم بە کاک (حوسەن زیرەک) کەوت پاش هەندک دوان دەربارەی زیرەک و لە دوایی دا لەم پرسی و گووتم:- ئەرە کاکە خە (حسەن زیرەک) ی خوا لە خەش بوو خەراپەی کەسی نەبوو حەزیشی لە شەو گەچەڵ نەبوو بەچی تا لە بانە بوودوو سە جار شەی کرد؟
گووتی:- ئەمە چەند جار پەمان گووت کاکە ئەتە تەنها خەت و براژنە(ابیعە) ی ژنتە وئارەزوو وساکاریش لای دایکیانن ئەمە زەر چاک دەتوانین بەخوتان بکەین، یان وەرە لەرە کاسبی بکە و ئەمەس یارمەتیت ئەدەین و چاویشمان لەت ئەبە و کەسەش ناتوانە بە خود شەت پە بفرەشەت..
پەکەنی و گووتی: – باوکم خە منیش ئەوەی تە دەیەی ئەیزانم و زەریشم بەناوە چاکە بەنام ئەوە شتەک ئەزانن و منیش زەر شت .
من بەناتان لە وە دوور دەخەمەوە !
منیش گووتم :- بەنای چی کاکە ئەو هەموو مودەتە ئەمە ئاگامان لە مردن و ژینی یەکتر نیە ! ئەو بەلای بە تە دەتە خوارەوە با ئەمەش شەریکی غەم هەگرتنت بین و غەمەکت بخەین!
تەمەشایەکی ئەو لاو ئەم لای خەی کردووبە دەنگەکی نزم گووتی :- حوسەن (زدی ئیتلاعات) ئەزیەتم دەدات و ئەسی ئەبە بچیتە ئەو دیو ئیشمان بە بکەی ! چەندی دەەم باوکم ئەمن هی ئەو جارە شتانە نیم و(سەوادیشم) نیە ئەوە چەن ئیستیفادە لەمن ئەکەن؟
ئەەن ئەتە بە ماەوە بەە بەعەراق ئەمە پارەیەکی زەرت دەخینە

ئیختیارو خۆشمان خۆکت بێ دڵنەرین تۆش هەر رچی مەعلوماتت هەیە پێان بڵێی و ئەوانیش بێ ئەمەی دەهێنن وە! هەبێت خۆشت دڵزانی ئەم جارە شتانە بەمن ناکرێت و ئەگەر پێشم بکرێت نایکەم با ساڵی دوو سێ جارتەم هەبێن وبێ فەقیریش ئەژیم وبێام (ئەو کانی یەی ئاوم لێ ی خواردووتەوە هیچ کاتێک بەردی تێناخەم و خیانەت بێ خاکەکەی عەراقیش ناکەم) لێ ناو خۆکیش سەر بەرز ئەژیم.
لێ دواییدا بێ شۆخی و پێکەنینی و گووتی: بەتەنیا بەربەرەکانی دەوڵەتیش دەکەم ...!
زۆر سوپاسی کاک (حوسێن) مکردکێ ئەم قسەیەی بێ گەرامووەهە هەبێت شتێ کێ ئاشکرایێ بێ هەموومان ، بێ ؟..کێ ؟ لێ (حەسێن زیرک)ی خاوەن دڵی مەردانەی دەدا؟
خۆزیا زۆر کەس سەرنجیکی وردیان ئەدایێ کردەوەی ئەو پیاوە بێ جۆرگێ چێن بێ ئەو هەموو پارەو تەماعێ سەری خۆی شۆڕ نەکردو بێ وەفایی لەگەڵ ویژدانی خۆی نەکرد)(ب،ب2ل٩٢،٩١)
لیرێ بێ تەواوی ئەوێ بەدەر دەکەوێ کێ دەوڵەتی شاهەنشاهی و دۆزگای ساواک بچی هێندێ بەبەردەوامی و بێ نا مرۆڤانە بەدوای زیرەکەوێن و لیناگۆڕێن ئەم هونەرمەندێ گەورەیێ بێ ئاسودەیی بژیت !
هەی دڵیشتنی زیرەك لێ بانێ..
ماوەیەك بەسەر لێدانی (حەسێن زیرەك) تێپەڕبوو بوو ئازار و ناڕەحەتیەکانی لێبیرچووبێوە دەستی کردبوو بێ کاسبی و ئەمەیش هاتوچۆمان ئەکرد هەر وەك جاران.
ڕۆژەك بەیانی ڕابیعێ خانم هات بێ ماڵی ئەمێ و گوتی: کاکێ ئەمێ لێرێ نامێنین لەگەڵ قسێ کردنیشی دەستی کرد بێ گریان!!
منیش زۆرم پێ سەیر بوو گوتم: بێ لێرێ نامێنن چی ڕووداوێ ڕابیعێ خانم؟ فرمێسکەکانی سەیرەوێ و گوتی: کاکێ وابزانم ئەگەر چیتر لێرێ بمێنینەوێ لەوانەیێ شەوەك هەر بشمان کوژن!!
گوتم: ئاخر چی بووێ و چی ڕووداوێ با منیش بزانم؟
ڕابیعێ خانم گوتی: ئەم شەو ئەوەندەیان بێ لولێ تفەنگ لێ (زیرەك) داوێ و هەرچی پوڵی ، هەشمان بوو هەموویان لێ ستاندووێ و هیچمان نەماوێ ! منیش زۆرم پێ سەیربوو دیسان بێ لێ زیرەکیان داوێ ئێبێ هەی چی بێت هەڵسام بێ پێلێ جلم گۆڕی و سواری ماشێنەکەم بووم و چووم بێ کانی (مەلا ئەحمەد) دیم (زیرەك) لەسەر کورسی دانیشتووێ کێ چاوی پێم کەوت زانی زۆر ناڕەحەتم و بێ پەرۆشم بێ هەڵسایەوێ زۆردەخەنەیەکی کرد و گوتی: ئەمێ بێ هاوارمەوێ هاتووی؟
گوتم: ئەمێ چیت بەسەرهاتووێ؟
دەستی بێ کراسەکەی برد و هێدایەوێ و گوتی سەیرکێ، کاکێ بزانێ

چیان بەسەر هەناوم! کە سەیری سینە و پشتیم کرد بەڵاستی موچەکە بە بڕی پەمدا هات و لە تاقی سەرم هاتە دەرەوە، جگای هەر لولە تفەنگی لەیان دابوو وەك بەڵ ی بە بەیی شین ژمارە پێنج لەسەر سنگ و پشتی نوسرابە وابوو جگای قەنداغی تفەنگ بە پانی و درێژی قەنداغەکە پشتی زیرەکی شین و مەر کردبوو.
گوتم: زیرەك ئەتو ئەوانەت ناسی؟
گوتی: نە بەخوا نەمناسین بەڵام کوڕە جحێکی باباڕزیان تیابوو زۆر لایەنگری لەوە کردم بەڵاستی ئەگەر ئەو نەبوایە شپرزەیان ئەکردم. زۆر تریش هەتیوەکی خرکەڵە چوار شانەی شووەی تەدابوو زۆر… بەبە وجدانی لەیدام ئەو هەتیوە پیسە هەر هاتوو غاریدایە ژوورەوە و شوشەیەکی ویسکی کوپەیی هەڵبچنی و نای بەسەریەوە لاسایی عەسابەکانی سینەمای ئەکردەوە خەی بە من تاقی دەکردەوە دەم نادەم فەڵکی لە ویسکیەکەی ئەدا و پشتی لەوی خەی دەستیەوە ئەهات لولە تفەنگەکی سینگی من دەکوتی و شوشە ویسکیەکەی دەلەقاند و فەڵکی تری لە ئەدایەوە سەیرەکی منیشی دەکرد و قسەیەکی زۆر ناخۆشی پێ دەگوتم!! منیش زۆرم پێ ناخۆشبوو ئەو هەموو لەدانی ئەوانی تر و پوڵ بردن و قسەی ناشیرن بەڵاك دیمەنی ئەو (ناپیاوە) بە هەمووی هەبوو حرس گرتبوومی و خەم بە ئانگیراو گوتم: ئاخر هەی (ناپیاوی نا ئینسان) ئەتە دزی یان ویسکی خەری؟ ئەگەر مەشروب خەری بە لەم ئەدەی وەرە دانیشە با خەراکیشت بە بنەم و زۆریشت خزمەت بکەم زۆریش بخەرەوە وەك پیاو. کاکە هەر ئەوەندەم گوت و شوشەکەی داناو گوتی (هەی پیرە دایکەت…) ئەوە دیارە ئەمنت بە پیاو دانەناوە!! ئەوجارە بەهەردوو دەست تەم بەربوو ئەگەر ئەو کوڕە باباڕزە نەبوایە بەخوا شەی ئەکردم گوتم: هاتونەتە سەرت هەموو لەشیان شکاندووی و سەرەای ئەو هەموو لەدانەشت مەتحیان ئەکەی!!
گوتی: ڕاستە ئەو نەوعە کەسانە هی مەتح کردنە نین بەڵام دەگوترێ ئەویان لە ئەوەی تر چاکترە بەڵام چاکیان تەدا نیە گوتم: شکاتت نەکردووە؟
گوتی: لە پەش تە (ژاندارم) ە کان لەربوون و (بازجویان) لە ئەکردم بەڵام خە ناشوەرم بەم وەك مەسەلەکەیە کابراش دەکوژن و لەگەڵ جنازەکەشی ئەون!! گوتم: (زیرەك) ئەتە ئەزانی بەچی لەت ئەدەن بەچی بە من ناڵێیت؟ بە دەکی پێ باوەڕ سەیری منی کرد و گوتی: ناوەرم دەردی خەم بە کەس بەم! بەڵام؛ هەبەت شت لە تە ناشارمەوە ئەگەر تەزەك سەبر بگری و عەجەلەم لە نەکەی تا وەختی خەی دەت!!
گوتم: یەعنی چی کاکە گیان قسە کردنیش سەبری ئەوە؟
گوتی: پەم نەگوتی وەزعی من وەزعەکی (معمولی) نیە و ناوەرم دەردی

دەی خەم لای هەموو کەس بکەم بەڵام هێزێك دادەت پێ بە دەم هاوار بکەم و خەکیش حاڵی بکەم کە بچی ناڵێن لە هیچ شونێك جگیر ببمو و هەر وەختەکیش ئارەزوویان لە بەت ئەوە بەهانەیەکم بۆ دەدەزنەوە و تۆ و پەم تەم هەدەدەن و دەڵێنەوە!!
سەرم لە وەزعی (زیرەك) سوماببوو هیچی لە حاڵی نەبوم و ناچار هیچی تر لەم نەکەیەوە.
دوو سێ هێز هاتوچۆیان پێ کردە ژاندارمەری کە گوایە تۆ بە تاوانکارەکان وەردەگرنەوە!!
پاشی ئەو هەموو بازجویە و هاتوچۆیی کردنە پێیان گوت: کاکە ئەتۆ چ دەکەی لەو چۆڵ و دوورەی شـــارە؟ بە قســـەی ئەمە دەکەی بۆ بە جێگایەکی تر بۆ خۆت کاسبی بکە باشترە.. هەتاکو شوێك نەشیان کوشتووی!!!
ئاگەر سەرنج بدەین ئەوا لەم قۆناخە ژیانی زیرەك لە نیوان لەدانی بە خەرایی وبە کردەوە و گۆفی کوشتن و شێی دەروونی بەردەوام دا کارلێتەکدان و ئاونان دەسوێتەوە !!
لەدانی زیرەك بە هەی گەرانیەکەوە..
میرزا کەریم دەنووسە ..من بە هەی تەکچوونی ماشینەکەم چووم شاریکی ترو درەنگ گەڕامەوە برایەك گوتی: (حەسەن زیرەك) ئێشت و هەرچی هەشیبوو فرێشتوویەتی.
گوتم: کاکە نەیگوت بۆ کوێ دەچن لەگەڵ رابیعە خانم؟
گوتی: جا من چ کارم هەیە بپرسم ئاگەر بشم پرسیبایە پێی نەدەگوتم.
وادیاربوو زۆر ناڕەحەت بوو ئەو (حەسەن زیرەك) ی جاران کە خەڵك حەزی ئەکرد قسەی لەگەڵ بکات هەمیشە دەم بە پێکەنین و ڕووخۆش و شەخی باز بوو بەڵام ئەم ماوەیە هەروەك بێ ی (حەسەن زیرەك)ی جارانیش نەبوو نازانم بۆ وابوو؟!!
زیرەك لە بانە ئێشتبوو دواجار چووبووە سابلاغ ، منیش بەدوای دادگەڕام ،لەوێ مالێکیان نیشاندام و چووم و
لە دەرگای ماڵەکەمان داو گوتمان ئەڕێیە ماڵی کاك سمایل؟ گوتی! بەڵێ ئەوە کێن؟ ئەم برادەرەی لەگەڵمدا بوو منی بە کاك سمایل ناساند گوتی بە ئیجازەتان ئەمن کارم هەیە ناتوانم لەگەڵتان دانیشم خودا حافیز ئەو ئێشت و کاکی خاوەن ماڵە بە فەرموو بردمیە ژوورەوە زۆری پێــز لە گرتــم کە چــاویشم ئاگەڵا نە (ڕابە) و نە (زیرەك) دیار نەبون منیش گوتم ئەڕە برا کوا کاك (زیرەك) و قسەکەی بەیم و گوتی: برا ئەتۆ جارێ وەڕە ژوورەوە تەزەك دانیشە تاکو بەسەرهاتی (زیرەك)ت بۆ دەگێڕمەوە.
گوتم: چی؟ بەسەرهاتی چی (زیرەك) چی لە قەوماوە بێ تو خوا زوکە بزانم لەو کاتەدا ژنەی هاتە ژوورەوە و پاش بۆخەرهاتن کردنم گوتی:

ئەم برا کێیە؟ مەردەکەی پێی گوت: ئەو دەستی زیرەکە ناوی (میرزا کەریم)ە گوتی: یادت بەخێر ئاغای زیرەك پێش ١٥ یشتنی لەرە زەر باسی تەی ئەکرد گوتم: بە لەرە ١٥ یشتووون؟ ووی لە مەردەکەی کرد و گوتی: بە پێت نەگوتوو سمایل؟
گوتی: ئاخر بە تە هەشتت قسەم تەواوی بکەم، پاشان ووی کردە من و گوتی: کە هاتنە ئەرە من لە ماڵی خەم ئەو دیوەم بە بەتاە کردن لەم کاتەدا دەستی بە دیوەکەی بەرامبەر درێژ ئەکرد، خەی و ابیعەی ژنی و هەندە کەلوپەلی پێویستی نەوماە.
ئەوارێیەك لەگەە هەندەك برادەر چونە دەرەوە بە (١٥ستەران) ی (ئیپەیم) برادەران داوای گەرانی لە دەکەن پاش تەزەك سەرگەرم بوون ئەویش خان باجی بە ئەگوتن بە ئەوە دەی برادەرانی نەشکەت کەەکەشیان تەزەك گەرم و خەش بکات، هەر دانیشتوان گوێیان لە دەنگی (حەسەن زیرەك) بوو دەستیان کرد بە چەپەە و فیکە لەدان و هاتو هاوار و سەماکردن و قون بادان بە جەرەك دەنگیان ئەگەیشتە سەر (خیابان) و لەناو خیابانیش پەل پەل ئەهاتنە بەر دەرگای ١ستەرانەکەو دەستیان ئەکرد بە چەپەە لەدان (سابەاغ)یش هەمیشە لەژەر چاودێری دابوو لە (ئیختەناق)دا ئەژیان لەلایەن دەوەتی ئەرانەوە ئەم شتەش هەمیشە گی بوو نەیان دەهەا خەکی زەر پەکەوە کەبنەوە.
ئەفسەرەکی (شهربانی) هەمیشە لە گەان دابوو لەگەە چەند پاسەبانەکی چەکدار کە ئەگەنە نەزیك ١ستورانی ئیپریم ئەم هەموو (شلوقیە) ئەبینن یەك سەر ووویان کردە ئەوە و پاسەبانەکان لە ماشەن دابەزین غاریان دایە سەر خەکەکە و
دەستیان کرد بە دەرکردن و بەاوکردن و پاەدانی خەك بەام خەك ١اهاتبوون، لەولا پاە ئەدران لەو سەر خەیان پەدا ئەکردەوە...
ناچار ئەفسەرەکە چووە ژوورەوە کە دی جەگای دانیشتن نەبوو زەری بە پەوە ١اوستاوە و چەپەە لە ئەدات و گەرانیەکە ئەگەنەوە....
ئەفسەرەکە ووی کردە زیرەك و هاواری کرد لەسەرخەبن ئەمە چیە ئەم جەگایەتان شلوق کردووە؟ کەس گوێی نەدایە ئەفسەرەکە و زیرەکیش گوێی نەدایە تاکو گەرانیەکەی تەواو کرد و گوتی: جەناب (سەروان) گەرانی گوتن قەدەغە نیە ئەتە بەچی هاتووی زەوقی ئەمە دەشکەنی؟
ئەفسەرەکە گوتی: ئەم شلوقیە قەدەغەیە ئەم شەوە گەرانیانە کە بەتە هەی کەبوونەوەی خەك ئەمە قەدەغەیە زیرەك گوتی: کاکە بەچی لای ئەوە گەرانی ئەەن ١قسیشی بەدەمەوە ئەکەن لەسەر ١خی خیابان یان لەناو (پارکەك) زەر لەرە شلەقترە بەچی بە ئەوان قەدەغە نی یە بە ئەمە کە لەناو چوار دیواری ئەم (١یستەران)ە تەنها یەك دەرگای هەیە بە پەنجەرە بە گەرانی دەردی دەی خەم بەبا بەدەم بە دەبە

مانعتان هەبۆ؟
قسەیەك لە ئەفسەرەكە و قسەیەك لە (زیرەك) ئەفسەرەكە یەك زلەی لە بن گوێ زیرەك دا!! زیرەكیش نەیكردە نامەردی هەستا پێوە تا تینی تیابوو زلەیەكی لە بن گوێی ئەفسەرەكە دایەوە و پشتاوپشت بەری دایەوە خەكی دەورو پشتی دایان پەرسینە سەریەك بو بە شەڕەك لە هەموو ئەرانت نەیان توانیە ئاوا لە ئەفسەر و پاسەبان بدەن وایان لە كردبوون خەیان بەسەر پێوە ئاگیر نەدەكرا یەكەك لە پاسەبانەكان هەڵاتبوو ئاگاداری (شەهربانی) كردبوو كە لە ڕیستورانی ئیپرم خەریكی لەدانی ئەفسەرەك و پاسەبانەكانن فورا بگەنە فریامان.
ئەوندەی پێ نەچوو دوو ماشین پڕ لە پاسەبانی چەكدار لەبەردەمی ڕیستورانە خەیان فەدایە خوارەوە غاریان دایە ژوورەوە و دەستیان كرد بە لەدانی ئەو خەكەی ئەو جارە بوە بای پاسەبانەكان و تەڕەی ئەوانی تریان لە كردنەوە و هەموویانیان خستنە ناو ماشین بە پاڕەسوو تەهەدان بەتایبەت ئەفسەرەكە زۆری لە زیرەك دا و دەستی لە دواوە بەست و لەبەر چاوی خەڵك دایە بەر شەق و سوار ماشینی كرد بەڵام هەرچی لەشی ئەفسەرەكە بوو خوێنی پیا ئەهاتە خوارەوە و شەڕەكە كەتایی پێ هات و هەموویان بردن بە (شەهربانی) خەڵك زۆر هەوێیان دا بە بەردانی (زیرەك) بەڵام ئەفسەرەكە خەكی تری هەموو بەردا و تەنها (زیرەك)ی هەشتەوە ئەویش هەردووك دەستی لە پشتەوە بەستبوو خستبویە ناو حەوزی حەوشەی (شەهربانی) دەم نادەمیش لەی هەڵدەستاو تەی بەردەبوو بە شەق و زلە تا ماندوو ئەبوو ئا بەم شەویە (زیرەك) ئەو شەوی بە شكنجە و ئازار بردە سەر تا وەختی بەیانی لەسەر خوە چوو خەریك بوو بمرە هەوانەی بیمارستانیان كرد ئاغا (محیەدین ی دەستالی) بوو بە كەفیلی لە شارەبانی و زەریشی هەڕەشەی لە ئەفسەرەكە كرد كە چەنت وا لە خانندەیەكی كورد كردوە بە لەتداوە بە نەتداوە بە دادگا، بە چ حەقەك شەو تا بەیانی لەی ئەدەی؟ خە بەخوا ئەگەر شتەكی لەبەت تا (پایتەخت) هاناوەستم و هەموو كاربەدەستانی دەوڵەت تە بگەینم كە چ زوەم و زەڕەك لەڕە سەر ئەچێت بە ئەوەی كەس بتوانە قسەیەك بكات!
(زیرەك) لەگەڵ خەی بردە ماڵەوە لە هەگا زەریشی نەسیحەت كرد (زیرەك) زۆری سوپاس كرد و لە ماڵەوە كەوت لەناو جەگایدا هەژەك گوتی كاكە من ئەموە لەڕە بەم منیش پەم گوت: ئاخر برام بە دەڕەی و تاكەی دەبە ماڵی تە هەر بەسەر پشتی وەاغەوە بەت با لەناو ئەمەدا تەزەك ئوقرە بگری و بحەسیتەوە سەیری منی كرد و گوتی: ئەمن تازە هووم نیە لەڕە بەمنمەوە پەنج و دوو هەژەكم ماوە ئەچم بە شارەكی گچكە و نانكیش هەر ئەبە من و هابە سكمانی پێ تەر بكەین: لە قسەكانی دیاربوو كە زۆر دەشكاو بوو.

لە وەڵامکی میرزا کەریم خۆشناو زیرەک جارێکیان دەڵێ:
جا برام ئەمن زۆرم تەحەمدان دیوە بە ئاوەی بزانم بۆچی لەم ئادەن لەم دنیایە خۆشیم نادی ئومەدەوارم لە جیهانەکەی تردا خودا تەڕەیم بە بکاتەوە لای کەم لەوەش هەر تەحەمدان نابە بەشم باشە، بەڵاستی من کەوتبومە جیهانەکی تر هەستم لە قسەکانی زیرەک ڕاگرتبوو هەموو ئاو دیمەنانە ئەهاتە بەر چاو کە چەندیان بابە بۆزەیی لەداوە زۆر بە پۆرەش بووم لە پە (حەسەن زیرەک) دەسماڵی لە گیرفان دەرهێنا و چاوی منی پەسیلەوە وتی: گوە بگرە کاکە گوە بگرە. دەستی دایە دەفەکەی زۆر بە غەریبی ئەم گۆرانییەی گوت:
قەت لە دونیادا نابو بەجگە لە ناخۆشی بەشم
ئەی خودا چەند بە کەس و بەدبەخت و چەند چارە ڕەشم
مودەتەک ئاوارە بووم و سەردەمکیش دەربەدەر
قەت نەمدی ڕووی ئاسودەگی هەر تووشی گۆڕو قڕەشم
حەریف شەش دەری ئومەدی لە گرتوم
هەر موڕە هەڵداوەم و بە هودە بەتەمای دووشەشم
زۆر سوپاسم کرد بە گۆرانییەکەی و گووتی: کاکە عادزی پە ناوە بە خودا تا سەر ما بە لەش تە هەدانی هەر ئابە!... هەردوکمان دەستمان کرد بە پێکەنین.
حەسەن زیرەک و گۆرانی بێژکی لوستانی
هەرچی خاوەن دەنگی زیندوبو و کەی ئاوازو گۆرانی پە خەش بوایە ڕوی ئەکردە گازیندەی (حەسەن زیرەک) زۆرجار گۆرانی بێژی کوردو تورک و فارس سەردانی (زیرەک) یان ئەکردو کەی ئاواز و گۆرانیان ئابەست و لەگەڵ یەکتر گۆرانیان ئەوت و بە یەکتریشیان ئەگەڵایەوە، (١٣) هەڵبەت هەرکەس بە زمانی خەی گۆرانی ئەگوت گۆرانی بێژە کوردەکان بەتایبەت زیرەک بە فارسی و تورکی و کوردی گۆرانی ئەگوت و هەر کەس بە زمانی خۆشی بێ ئەگەڵایەوە. تورکەکان بە تورکی و فارسیش گۆرانیان ئەگوت. بەڵام فارسەکان تەنها بە فارسی ئەیانتوانی گۆرانی بڵێن و بس. هەندەک جاریش (حەسەن زیرەک) گۆرانی نادەگوت تەنها (پێزڕایی) لە ئەکردن. جا هەرکاتەک خەکی (بانە) هەستیان بکردایە کە گۆرانی بێژکی لایدە هاتەتە لای زیرەک ئەوە ئەیانزانی کەی بەزم و ئاوازو گۆرانی خەش ئابە و ڕویان ئەکردە کانی (مەلا ئەحمەد) و خەیان لە (زیرەک) و مەوانەکانی نزیک ئەکردەوو لە دەوریان دائەنیشتن تا لە نزیکەوە گوە بگرنە گۆرانی بێژکان بە تایبەت کە نۆرەی (زیرەک) ئەهات هەر وەک نۆرەکەو ئەیقاچپاند بەسەریانداء ئەوەندەش بەسەز و لە ناخی دەرونیەوە دەستی بە گۆرانی گوتن ئەکرد کە مرۆڤ موی هەموو لەشی زیک وەک نیشتەر ئەوەستا.(١٤)

ڕۆژێك گەرانی بژێكی (لوی) هاتە سەردانی زیرەك لەگەڵ مەسیقا ژەنەك، خەڵكی بانەش زەربەی هۆیان كردە لای زیرەك بۆ بەشدار بون لەو ئاهەنگە خۆشی كوردی سەرانی و كوردی لوستانی.
هەروەك جاران لە دەوری (حەسەن) و گەرانی بژی لوی دانیشتین مەسیقا ژەن دەستی لە (ڤیلیەن) كەی بزاندو ئاوازێكی لوی خۆشی بۆاوكردەوە وەك پێشكێك لە دوایدا گەرانی بژ دەستی كرد بە گەرانی وتن بەڵام لە ڕاستیدا دەنگی زەر خۆشبوو هەندەك گەرانی تازەو مودی ڕۆژی پێشكێشكردو (حەسەن) یش هەر سەری خۆی بە ئەڵقاندو گوێی لە گەرانیەكان گرتبوو.
كاتە كە گەرانیبژی لوی دەستی بە گەرانی گووتن كرد، دایە وەختی چەنگە قیتاركە باڵا سەرم پریش فشنگە، چەند جوانێكی بانەیی گەرانیەكیان بە ئۆگۆایەوە بەڵام لە دڵدا زەر ناڕەحەت بوون كە (زیرەك) بۆچی گەرانی ناڵێت و وەڵامی ئەم گەرانی بژێ نادا تەوە؟
خەڵكەكی لە لەكدانەوەی هەی بە دەنگیەكەی بوون كە لە پێ دەستی پێكردو گووتی:
لایە لایەت بە دەكەم بەڵكو خۆو بتباتەوە
دەست خەمە نەو مەمكەڵانت شۆو تا ڕۆژ بەلاتەوە
ئای خۆخاڵبم بە پاتەوە
بەهەمان ئاوازو كێشكەی (دایە دایە).
ئەم گەرانیەش بە یەكەم جار لەم كۆڕدا گوتی جا لە دوایدا لە جێگای تر گووتیەوە ئەوەندەش بە خۆشی و هەڵكوپێكی گووت كە دانیشتوانی كۆڕكە مات و مەبهوت سەیری دەمی (زیرەك) یان ئەكردو لە كەیفان وەك سەرخۆشیان لێهاتبوو كردیان بە چەپڵە لێدان و هاتوو هاوارەك و هەندەكیان هەڵسابونەوە پەوەو سمایەكی زەر جوانیان دەكرد لەگەڵ ئاوازی مەسیقاو گەرانیەكە هەك و جوان ئەگونجا هەبەت ئەستا ئەو شریتەی باسی ئەكەین من هەمە و وا لە ماڵەوەیە.
كردیانە نەرە هەر گەرانیەك گەرانی بژی لوی ئەیگوت گەرانیەكیش (زیرەك) لەسەر هەمان كێش و ئاواز لێدوای پە هاتنی ئەم كۆڕە دە چەسپە بە حەسەن وترا ئا ئەو گەرانیە وەڵامی گەرانیە لوەیەكە نەبوو وایە (زیرەك)؟
گووتی: بەڵێ وایە گەرانیەكەی ئەو هەڵقوڵاوی جەنگەكەی (قەدەم خەری بیرانەوەند) ە خۆشم ئەزانم جوابی بدەمەوە بەڵام ناوەرم چونكە ئەوەنیان لێداوم هەرجارەی بە بۆهانەیەك ئەی بە ناڕەن دەمكە كاكی مەوان گەرانی ئێڕەت و منیش گوێم بە شل كردووە ئەزانی جوابەكێشم حازر كردبوو ئەمەش گوتمان توخوا زیرەك با بزانین چیت حازر كردبوو گووتی دەمگووت:
لای لایەت بە دەكەم با غیرەت بتباتەوە

دەست کەیتە تفەنگی بەنو شەو تا ڕۆژ بە یاڕەوە
جا کەوش ئەبم بە پاتەوە
بڕیام بە ڕاستی گەر شتەکم بگووتیایە چ لە شەو زووتر نەبوو سەد
جووت شەقیان تەم هەڵ ئەدا بەهانەیەکی چاکیشیان بە ئەدەزیمەوە،

چاوپێکەوتن لەگەڵ موحەمەد (ماملێ)
میرزا کەریم خەشناودەڵێ: ماوەیەك دوای مردنی خوالێخۆشبوو (حەسەن زیرەك) قاو بەاوبەوە کە گوایە (موحەمەدی ماملی) وردە ئاسنی بە خستوەتە ناو برنج و پێی نەخۆش کەوتوە و بوەیتە هەی مردنی!! ئەو هونەرمەندە ئەویش (حەسەن زیرەك) ە دەستەکم لە شارەکەی (موحەمەدی ماملی) هەبو بەناوی (ئیسماعیل پرسیاری) چوم بە سەردانی و بەهەی ئەو توانیم کاك (موحەممەدی مامێی و مەلا حوسەن عەبدوڵا زادە) ببینم لە چایخانەی ناو بازاڕی سەوزە فرۆشان کە بەناوبانگ بو بە چایی چاکی عەراق و نەرگەلە کە لەوە پێی ئەڵێن (قلیان).
هەبەت هاوڕێکەم منی بە ئەوان ناساند و ئەوانیشی بە من ناساند لەبەر هەڵسان و زۆر ڕێزیشیان لە گرتم کە ناوی منیان بیست و ئەیانزانی دەستەکی خوالێخۆشبوو (حەسەن زیرەك)م.
پاش هەندەك گفتوگەکردن ڕووم لە (موحەمەدی مامێی) کرد و گوتم: ئاغای مامێی ئەزانی هەندە کەس وا ئەزانن کە تە دەستت هەیە لە مردنی خوالێخۆشبوو (حەسەن زیرەك) یان ڕاستر بڵێم ئەڵێن گوایە جەنابت وردە ئاسنت بەی خستوەتە ناو چێشتی برنج و بوەیە هەی نەخۆشی و مردنی؟! هەبەت کە ئەو پرسیارەم عەرزکرد و گوتی: کاکە زۆر سوپاست ئەکەم کە ئەتە بە شەوەیەك ئەو پرسیارەت لە کردم کە هەستم بریندار نەبەت بڵێام هەندەك کەس بە پارەز و پێشکی و بە ئەوە ریعایەتی دەی من بکەن ئەڵێن ئەڕە (موحەمەدی مامێی) ئەتە بڵچی حەسەن زیرەکت کوشت؟! ڕووی کردە من و گوتی: ئەگەر تە لە باتی من بیت چ جوابی ئەو جەڕە کەسانە ئەدەیتەوە؟
کاکە هەندەك کەس ئا ئەوها لەخوا نەترسن هەر لە هیچی نەبوی شت بە خەڵك دروست ئەکەن و تەوشی هەزاران دەردە سەری و کەسپیش بکەن بەلایانەوە هیچ نیە! دەنا ئەمن (زیرەك) ی خوالێخۆشبووم خەش ئەویست جگە لەمەش لە چ زەمانەك بیستوتە هونەرمەندەك ئەویتر بکوژە لەسەر بڕبڕکانی هونەری؟!
جا ئەمن لایەنگری خەم زەرن کە گەرانیەکانی منیان پە خەشە و هەروەها (حەسەن زیرەك)یش لایەنگری زەڕە و هەشە هەردووکمانی ئەوە و گەرانی ئەو گەرانی منیشی پە خەشە هەر کەس بەپێی زەوق و سەلیقەی خەی کەواتە ئەمە هیچ مونافەسێیکمان لە بینا نیە بڵێام هەندەك کەس پێیان خەشە تفەنگ بە تاریکی یەوە بنێن! خەشت ئەزانی

هونەرمەندی ڕاستەقینە دەی لە پێناوی گەل خاوێنتر و بەگەردتر لە دەی نایەت مەرووارییەك ئازار بدات چۆن ئەتوانێ ئینسانێك بکوژێ!؟ لەبەردا (مەلا حوسێن ی عەبدوڵا زادە) گوتی: کاکە ئیمە (حەسەن زیرەکی) خوا لێخۆشبووەمان بە مامۆستای خۆمان دانابوو بە نموونە لە شنۆ پێکەوە ئیشمان دەکرد وابزانم کەس نیە لەو جیهانەدا (حەسەن زیرەك) بناسێ و خۆشی نەویستبێت.
ئەودەنگ گایە کە میرزاکەریم لەدیوی ئەرانی و ئەو ڕۆژە بیستوویەتی ، هەمان دەنگگۆ گێشتە دیوە عەراقیش! کە گوایە وەک میزا کەریمیش پرسیاری لە هونەرمەندی گەورەی کوردمامۆستا(محەمەدی ماملێ) کردووە ، کە گوایە هەی مردنی حەسەن زیرەك ئەویەکە وردە ئاسن کراوەتە خواردنەکەی و بووەتە هەی مردنی !
من وەک ئەوەی کە لەکەینەوەم لەوەدا کردووە ، کە هەی مردنی حەسەن زیرەك بدەزمەوە ، گێشتووەتە ئەو بەوایە کە ..ساواك کەتنی خەی دەکات ؛ دەیەوێ بە بەردەك چەلەکەیەك بکوژێ! چۆن ئەگەر سەرنج بدەین ئەو هەموو ئاپەرت نووسینەی ساواکیان و ئەو هەموو تاوان بە هەبەستنەوە وبەردەوامی بەدوا بوونەوە ..لەدەرکردنی لەئادیەوە و ئاونانی وەک میرزاکەریم باس دەکات و دەڵێ : ئەودەم ساواك ئاوی حەسەن زیرەکی نابوو نە یەدهەشت لە هیچ جێگایەك کاسبی بکاو بگیرسێتەوە ! ئەی ئەو هەموو زدی ئیتلاعات و چەقەکێش و شەقاوە چی بوون هەر ناوە ناوە شەیان پێ فرێشتووەو لەیانداوە ! ئەی ئەوە کە بوو داوای لە زیرەك کرد بچێتە عیراق و کاریان بە بکات؟ ئەی چی بوو کە زیرەك پاش ئەوەی پیاوانی ساواك تەروپیان لی ئەدا ! کەچی لە ژاندارمری لە جیاتی پاراستن و حەق وەرگرتنەوەی پێیان دەگوت: کاکە تۆ چی دەکەی لەم دەشت وسەر سنوورە بچەرە جێگایەکی تر کاسبی بکە با ڕۆژە نەشت کوژن!؟ ئەو(کوژتن) ی زیرەك خەی و ئابلەغە خانمی خەزانیشی هەستیان پێکردووە . سەیرکە ئابە خان پێنا بە میرزا کەریم دەبات و بە گریانەوە دەڵێ ؛ ئەگەر لەرە بمنینەوە ڕۆژە دەشمان کوژن! هەروا زیرەك لەوەڵامی میرزا کەریم دا دەڵێ : وەک ئەوە وایە دەشە کوژن و لە دوای جەنازەکەشی دەڵێن ! کە زیرەك لە شایەك دا لە خەدەچە و دەیبەنە نەخۆشخانە، پاش ئەوەی لە نانخواردنی نەوە ڕەدا ژنەك خواردن بە زیرەك دەنێ و دەڵێ : من ئەو شەرباو قەنداخەم بە ئاغای زیرەك هەناوە ! زیرەك پاش ئەوەی بە خۆ دەتەوەو لە ماڵەوە بە ئابیعەخانمی خەزانی دەگەڕێتەوە دەڵێ : لە شەرباکە دوو کەوچکم خواردو قەنداخەکەم خواردەوە ، کە چووینەوە ناوشایی سەرم سوڕاو کە وتم ! کە ئابە خانم دەچێتە نەخۆشخانە ژنەکی کارەمەند ئابیعەخانم دەباتە ژەرزەمین و پێی دەڵێ : زیرەك هونەرمەندەکی گەورەیە، بە ئەوەی خوێنەکەی بزر نەبێت ، دکتۆرەکان

ڕاستیتان پێ ناڵێن ! زیرەک ژەهر خواردوو کراوە !(١٥) پاش ئەم قسەیە ئابیعەخانم شکات لە هونەرمەندو مۆسیقارەکان دەکات و هەموویان دەگیرێن ! بەڵام ، کە زیرەک بە خۆ دەتوانێو ئەمە دەزانێ ..سەندە لە جێستەی خۆی دەکاتەوە بە نەخشی دەچێتە ژاندارمری و هەموویان ئازاد دەکات و دەڵێ : کەس دوژمنی من نیە ! ئەم کارەی زیرەک ئەوە دەردەخات..کە زیرەک خۆی زانیویەتی و تەواو گەیشتووەتە قەناعەت کە ئەوە ساواکە دوژمنی ئەو نەک کەسێکی تر ! بۆیە بوونەوەی ئەو پرۆپاگەندەو دەنگدانەوە دژی هونەرمەندی گەورەی کورد مامۆستا محەمەدی مەلە ، دروستکردنی فینتەنەی کۆمەڵایەتی یەو پێکانی دووچەکەیە بەبەردەک . چۆن مامۆستا مەلەش بەو ناوو دەنگ و کاریگەرییەی کە هەیبووە لەسەر کۆمەڵانی خەڵک ، لای دەوڵەت خۆشویست نەبووە ، ژیانی مەلە خۆی و خانوادە بەڵزکەشی ئەمە پشت ڕاست دەکاتەوە . ئەگەربە وردی لە ژیانی زیرەک وردبینەوە پاش دەرکردنی لە تارانی پایتەخت و ڕادیۆلە کرماشان ..ئەوادەردەکەوە بەردەوام لە ژێر چاودیری تۆندی ساواک بووە و بە دوایەوە بون و هەموو کارێکیان لە تەک دەداو بەردەوامیش لێیان داوە وڕاویان ناوە تادواجار ژەهرخواردوویان کردووە ! ئەوەش بە هۆی ئەوە بووە کە زیرەک نەچووەتە ژێربارو ئامادە بووە ئازار بچێژە و هەتا وەک خۆی گوتوویەت ..با ساڵێ دوو جاریشم لێبدەن ! بەڵام ؛ ساواک هەر بەوە وازی نە هێناوە کە ساڵی دوو جارە لێیبدات ! بەڵکو کارەکەی گەیاندووتە ئەنجام و ژەهرخواردووی کردووە ! هەر ئەو ژەهردەرخوارد دانەش بوو کە بووەتە هۆی (شەرپەنجەی جگەر!؟) چوونکە ئابیعەخانم لە وەڵامی پرسیارێکی ئەمەدا ..کە پرسیمان زیرەک پێش ئەوەی بچێتە شایێکە هیچ نەخشیکی هەبوو؟ لەوەڵامدا گوتی:زیرەک هیچ نەخشیکی نەبوو،لەگەڵ ئەوکارساتەوە زیرک کەوت و هەنستایەوەوهە رچی عەمەلی بە کرا، هەرچی شاران هەیە بردمان جاک نەبوویەوە ،لە ناوکیەوە تا سەرسنگی و هەردوو لا کەلەکەی هەڵدابوو، دکتەرەکان شاردیانەوە ، گوتیان سەرەتانی ئیئیەتی ،وانەبوو، ڕاستیەکەیان نەدەگوت .)(ساواک بەچی..ل١٢٤) هەواڵەکانی سەردەمی نەخشی زیرەک و خۆتن و نشتەرگەری کردنەکەی ، ئەوە دەردەخات کە ساواک پاش ژەهر پێدانەکەی دەورەی زیرەکی داوەو ڕەگری لە چارەسەریەکانی کردووە ، لەسەرەتا پێی دەڵێن : تەختی بەتاڵ نیە بە خۆتنی زیرەک ! لە کاتێک دا دوای دەرکەوت تەخت هەبووە ! دکتەر بە چاوبەستە نشتەرگەریەکی بە دەکات و بەقەددنکە نەکەک جەرگی ڕەشی زیرەک بە کەس و کارەکەی پیشان دەداو دەڵێ زیرەک لای ئەوە میوانە! جگە لەمانە میدیا خانم کە دەچە و زیرەک دەبینە دێیەوە بیباتە تاران بە چارەسەری ،دنووسە:کاتە

چـــــاوم بـ حـســـــن کـوت، بـم دـرکـوت زـر نـخـشـ، زـرم لـ کاربـدـستانی ئـوکاتـ تکاکردکـ کارـک بکـن، بـ ـام هیچ کامیان تـنانـت ئـمبوولانسـکیان نـدا بـ من تا حـسـن ببـم بـ دکتـر، تا ئـوی لـســاـی ۱۳۵۱ی هــه تــاوی ، حـســن ـــژ لـگـ رـژحــاـی خراپترئـبوو، کـس گوـی بـ قسـی من نـئـدا، بـــکو یارمـتی چکـلـ بـ من بدـن ولای کـمی ئـمبولانسـ بدـن تاکو حـسـن بهـنم بـ تاران)(چریکـ، ج۲، ل۸،۹) زیرـک هونـرمـندـکی گـورـبوو، هی ئـوـ نـبوو لـ شارـکی چکـــی سـر سنوور نـشتـرگـری بـدرـنگـوـ بـ بکرـ و بـم جـرـ چارـ سـر بکرـ ؟ بـــام ، ساواک بـ دـوریـوـ بـ ، نـ یدـهـشت بـ چارـسـری بـ هیچ جیگایـک ببرـ نـوـک ژـهر پـدانـ کـ لـ پشکنین دا دـربکـوـ ! ئـو ـاستیـش کوردانی ـــژهه ـات دـیزانن، هه ر بـیـ وـک نا ـــزاییـک هه ر لـ ـــژی ناشتنی زیرـک ـــگـیان نـ دا دـزگای ـادیـ لـ نـاشتن دا بـشـدار بـت و زوو ناشتیـان. جـا ناوهـنـانی کـسانی تر لـسـرو بـندی مـرگی زیرـک پلانی ساواکـ بـ تـبزرکردنی خـیان بـلا ـــ بردنی خـــک وبزرکردنی سـرـداوـکـ و ناوهـنانی ساواک ! هـه روـهـا دروستکردنی کـشـی کـمـــایـتی وپـکـانی زیـاتر لـ چـلـکـیـک بـ یـک بـرد ..وـک کـوردـکـی خـمـان دـــ !! دوور نیـ زیرـک زـر جار هه وـدرابـ ژـهرخواردوو بکرـ ..ئـوـتـ نووسـری بـرـز (ئارارات ئـحمـد ئـحمـد)(قـــادزـ و سندـان کووجـیـکی تاریک لـ ژیانی حـسـن زیرـک) ـووداوـکی سـانی پـنجاکان دـگـــیتـوـ کـ زیرـک لـ قـــادزـ توشی هاتوـئـو بـــزـ دـنووسـ ؛(گومانی تـدا نیـ کـ کـسـکی گـورـی وـک حـسـن زیرـک ، خـلک زـر هه بوون کـ حـزیان کردووـ تـکـــی ببن و ئاشنایـتی لـگـ دابکـن. جا لـم نیـوـندـ کـسانی نـیارو ناحـزیش ویستویانـ لـی نزیک ببـنـوـو نیـتی خراپی خـیانی بـسـردا قلپ بکـنـوـ ، یـکـک لـ مـــکانی قـــادزـ ، مـــکی کوردستانی ئیران بوون، ـــژـک بـ نانی ئـوارـ حـسـن زیرـکیان داوـت کردووـ ، ئـویش دـچـ ، وـختی نووستنان هه ـدـستـ ، دـچیتـوـ مـــ حـسـن جـلالی ، دـــ : حـسـن زـرم برسیـ! حـسـن جـلالیش دـــ : بـ حـسـن ئـدی ئـو مـــ نانیان نـداویـ؟! ئـویش دـــ : بـا نانیـان هـنـا ، بـــام ـاستی نـوـرام بیخـم، هـه ستمکردژـهریان دـخواردنـکـی من کردووـ و دـیانویست بمکوژن !) ئـگـر ئـم ـووداوـ شیبکـینـوـ دـگـینـ یـوـی کـ ئـمـش هـــه وـــک بووـ بـ کوشتنی زیرـک ، دیارـ قـــادزـ سـر سنوورـو هه میشـ سـر سنوور دـکرـ کـسانی سـر بـ هه ردوو دـســاـتی ئـودیوو ئـم دیووی تـدا هه بـت ، بـ تایبـت ئـو مـــ – مـــکی کوردستانی ئیران بوون – کـ گومانی زـر هه یـ ئـو مـــ بـکاری جاسوسی کردن بـ ئیران هاتبنـ ئـودیو، کـ زیرـکیش لـدـرـوـی دـســاـتی ئیران و بـ قاچاغی

هاتووەتە ناو چەکەو ناوو ناو بانگی پەیداکردووەو هونەرمەندی ئادیەی بەغدایە و لە نەو خەلک ناسراوو خۆویستە، دوور نیە دەوڵەت ئەو مافیان ئاسپاردبە کە زیرەک ژەهرخواردوو بکات ! بەڵام ؛ زیرەک پیاوەکی هوشیارو بە هەست بووە ، هەر رزوو هەستی کردووە کە ئەم خواردنە ژەهری تەکراوەو نایخواوردووە و شەو درەنگ چووەتەوە ماڵە حەسەن جەلال. زیرەک زۆر جارلە ژیانی خەی پێشبینی زۆر شتی کردووەو دواجار ئاست دەرچووە . سەیرکەن زیرەک داوەت کراوە بە نانخواردن ! کەچی نانەکەی نە خواردووە ..بەڵام ؛ خاوەن ماڵ هەستی بەوە کردووە کە زیرەک زانیویەتی ژەهریان بە تەکردووەبەیە نانەکە ناخوا ، هەربۆیە نایان پرسیوە زیرەک بە نان ناخەی ؟! نەشیانگوتووە ؛ ئەگەر ئەم خواردنەت بەدە نیە با خواردنەکی ترت بە ئامادە بکەین ! خەیان بە دەنگ کردووەو زیرەکیش ئەوەی بە کراوە نانەکە نەخواو شەو درەنگ بچێتەوە ماڵە ئەو دەستەی کە بەوای پەدەکات و داوابکات بەم شەوە درەنگە خواردنی بە ئامادەبکەن . پەیوەندی نەوان هونەرمەندان.. لە ژیانی هونەرمەندو نووسەرو میدیاکارو فەیلەسوفان هەمیشە جەرەک لە ململانێ و ناکەکی هەبووە ، ئەمە لە میژووەو لە نیو هەموو میللەتان چیرەکی خەی هەیە ، کوردیش لەم چیرەکانەی هەیە، لە پەیوەندی زیرەک و هەندەک لە هونەرمەندان ، بەتایبەت مامۆستایانی هونەرمەند.. هونەرمەندی گەورە بەڕاستی مەزهەری خالقی و محەمەدی ماملە! من بە خەم لەم باسەدا جە دەست و دەمی ساواک دەبینم ! چ دژ بە بەڕاستز بەڕاستز محەمەدی ماملە ،چ مامۆستا مەزهەری خالقی هەر یەکەکیان بە شیوەیەک . بەرنامەو ئامانجی ساواک بە زیرەک ! پێشتر باسی ئەوەمان کرد کە ساواک هەر لە سەرەتاوە ، زۆر بە وردی و گومانەوە چاودێری زیرەکیان کردووە ، بەگەئ ئەوەش ئەو ئاپەرتانەن کە ساواکیەکان لسەر زیرکیان نووسیوەو کەوتوونەتە بەردەست .(١٦) کە مەترسیەکی زۆریان لەی هەبووەو بۆرە بۆرە تاوانی جیا جیایان بە هەبەستووە ، وەک ئەوەی هەشتا مانگانەکەی لە بە غداوە بە دەت وجاسوسی عەراق ! یان دەچێتە مالی کەنە دیموکراتیەکان و یان ئەوەتە سەر بە چەپەکانە ، ئەویش بە هەی ئەو پەیوەندیە فراوانەوە بووە کە زیرەک لە نەو خەکدا هەیبووە .. لە نەو خەلک دا کەسانی سادەو کاسب و سەرشەقامی دەست بووە تادەگاتە پیاوی ئایینی و سەرەک هەزو گەورە ؤشنبیرو هونەرمەندانی هەردوو دیوی ئیران و عیراق ، ئەگەر چی ئەوە بە هەی گەانی زۆرو دەربەدەری و ئاوارەیی و دەنگخۆشی و دەستچاکی زیرەکەوە بووە ، بەڵام ؛ ساواک ئەمەی بە جەرەکی تر خۆندووتەوە و مانای سیاسی و موخابەراتی داوەتە ! دیارە – کورد بوون – ی زیرەک و هەستە پە لە کوردپەرستی و بە غەشە

کوردبوونەکەی خۆشی .. یارمەتی دەری گومانە کانی ساواک بووە تا ڕادەیەک بە ڕەژەی پتر و وردتر بەدوای زیرەکەوە بن ! سەیرکە یەکێ لەو بە ڕەزانەی کە لە تاران لە نەوەمالی زیرەک بووەوخزم دەستی کانی زیرەکە و ناوی (مام عەلی یاسەمەنی) دەگێڕتەوە کە زیرەک لە تاران چەن یارمەتی خەڵکی داوە ، دەڵێ ئەو شوانە کار لە رادیۆیان تەلەفزیۆن درەنگ تاو دەبوو،کە دەیشتینەوە، دەیگوت نەخێر جارە بابچین سەریک لە موسافیرخانەی حەقیقەت هەبینین و بزانین برادەری کوردی لێیە ! کوردەی ناسیاو نە ناسیاوی لیبایە غەیرمومکین بوو حسابەکەی دەبستو دەیبردەوە ماڵ، ئاغای مودیرەکەی دیگوت ئاغا پوڵی داوە کرێی مانزلی داوە ، دەیگوت هە رچیەکە بە عەدەی خەم، ئەمن دەیبەمەوە، ئەوە میوانی من! …جگە لە یارمەتی دان نوخۆش و گیراو وکەسانی پەویست..)(چاوپێکەوتن لە گەڵ مام عەلی یاسەمەنی-سایتی ڕۆژهەڵات/بەکان) ئەگەر بوردی ئەمە لەکبدینەوە ئەوی کە زیرەک لە تاران کردوویەتی جێگای کاری حکومەتی کوردی و دەسەڵاتی کوردی و نەوەندی خەر خوازی کوردی گرتووتەوە ! جگە لەوەی کە بەم جۆرە یارمەتی خەڵکی داوە ماڵەکەشی شوێنی کەبوونەوەی خەڵکی کوردو دەستانی زیرەک بووە لە تاران . ئەم بە نەوەند بوونەی زیرەک لە تاران و سەردەمی شاو ئەم خۆشویستی و ناوو ناوبانگەی کە لە ڕادیۆو گوێگرەکانیەوە بەدردەکەوت هێندەی تر ساواکی لە زیرەک بەدگومان دەکرد ، ئەم ناوو ناوبانگ و خۆشویستیەو ئەو پەیوەندیە گەرمەی زیرەک بە خەڵکەوە و ئەم هە موو کاریگەریە بەدەی ساواک و دەوڵەتی شاهە نشاهی نە بوو، جگە لەوەش – حسادەتی هونەرمەندان و ململانەی نەوان نووسەرو هونەرمەندان – بە تایبەت ئەوانەی باپایان نەدەگێشتە باپای زیرەک و هە ستیان دەکرد کە زیرەک لەوە تێپەڕیوە بتوانن بە هونەرو ئەدەب ئەکاباری بکەن لەی ببەنەوە ! بۆیە هە بوون لەو نەوەندە بە ئاستەو خۆ ناڕاستەو خۆ دژایەتی کردنیان بە زیرەک دەچووە نەو دژایەتیە ساواکیەکە ؛ ئیتر داواجار ساواک کەوتە پلان دانان و بەرنامە دانان دژی زیرەک و دەستی بە جێ بە جێ کردنی کرد.
میدیاخانم دانووسە ڕ زیرەک گەڕابووەو وازی لە هەموو شتەک هینابوو هە ر ئەو ڕۆژانە گرانی تەبای خوێند) بەڵام ، ئەمە لە کاتەک بوو کە ساواک خەریک بوو پلانە ساواکیەکەی لەسەر جێ بەجی دەکرا ژەر بژەر ..
١ – سەرە تا مووچەکیان بڕێ و مانگانە کەیان پێنەدەدا ، وەک میدا خانم دانووسە ڕ لەوکاتانەدا حەسەن زیانی ئیداری کەوتبووە سەرو لەژی چونکە دەوڵەت پارەکەی نەئەدالە بەر ئەوەی سەرکەی بەرنامەی کوردی شوکروڵەای بابان گوتبووی ئەمە نزیکەی ١٥٠٠گرانیمان بەدەنگی زیرەک هە یە و ئیتر ئەومان ناوە !)(چریکە،چ٢،ل٨،٧)

٢ – لە ڕووی هونەری و گرنگی پێنەدانەوە زیرەک بەرە بەرە بە لانرا هە رمیدیاخانم دەگەیتەوە :(ئەو حقوقیان قەتع کرد، حەسەن زەر بە پەرەش بوو،ئەم لاو ئەولا چووین،بەمان دەرکەوت ئاغای بابان چووە گوتوویە ، ئەمە ئیتر نیازمان بە حەسەن زیرەک نیە !…)(چاوپێکەوتن لەگەڵ میدیای زەندی/سایتی ڕۆژ هە ڵات /بەکان)
٣ – هە ویاندا ژیانی خەزانی لەتەک بدەن ، ئەو ژیانەی کە زیرەک لە کاستی ئەبووسەباح دا دەبێ:(ژنو مەردەکی بەختەوەر بووین و ژیانەکی خەشمان هە بوو، لەئەو گەرانیەی بە مەهتابی کچی گوتووە زیرک دەڵێ: بولبول ئەم ساڵ من زەر بەختیارم ..)ئەم ماڵ و بە ختیاریەیان لە تەک داو دواجار لە میدیاخانمی خەزانی و لە منداڵەکانیان دوور خستەوە.
٤ – لەوزیفە دەریان کرد..لە کاتێک دا گەورەترین و ناودارترین هونەرمەندی هە موو ئیران و کوردستان بوو، لە ڕادیۆی تارانی پایتەخت ولە ڕادیۆی کرماشانی کارو هونەر وەدەریان نا!
٥ – بە کارو بە ماڵ و بە پارەیان کردوکەوتنە دوای بە ئەوەی لە هیچ جێگایەک نەتوانە بە ئاسودەیی بژێ ، میرزا کەریم دەنوسە ڕ لەو ڕۆژانە ساواک ڕاوی زیرەکی نابوو نەیدەهشت لە هیچ جێگایەک بحەسێتەوەو ئازاریان دەدا)
٦ – لە نەو ئەم ژیانە سەرەو لەژێدا ساواک جگە لەوەی هە موو کارەکی لە تەک دەداو هە ر ناوەناوەش چەند کەسەکی چەقەکێشی ساواکی دەناردوو تەروپەیان لەدەدا . ئەمەش هەیەک بوو لەو سەرکە دەستە دەسزەکانی زیرەکیش بەرە بەرە لە ترسی دەوڵەت خە لە زیرەک دوور بخەنەوە ، ئەستا زیرەک دەرکراو لە ڕادیۆو بە کارو بە پارەو بە جێگاو ڕێگایە! هە ر بەیە دیسان لە گەرانیەکانی هاوار دەکات (جەم نیە تەدا بسرەوم خاکم بەسەر بە لانە خەم!) هە روا دەڵێ : (سەردەمە ئاوارە بووم و مودەتێکیش دەربەدەر!) یان هاراەکات (شەش دەرم گیراوە بەدەستی نەردەوە !) دیان دەچریکێنی و دەڵێ:(گەشەیی تەنیایی هە ر ئەژنە کە مە بەیە وا گرتووەتە نەو باوەشم!) بەردەوام دەبێت و دەڵێ:(ڕەقیب لەمگەڵ بە بیڵا کوردی بە غەل و غەشم!) هە موو ئەم ئازار چشتنەی زیرەک بە هەی ئەوە بوو کە زیرەک دیویست وەک هونەرمەندەکی کورد بەئازادی بژی و برەو بە هونەرە کوردیەکەی بدات . بەڵام ، ژیانی ژەردەساتی داگیرکارو نەو کەمەڵگای دوا کەوتوو ڕۆژ بە ڕۆژ نەک هە ر ڕێگای هونەرمەندیی لە زیرەک دەگرت ؛ بەڵکو دەرگای ژیانیشی بە ڕووا دادەخست !
٧ – لەو سەردەمەو ڕۆژانەدا ساواک کەوتە ناشیرینکردنی وێنەی زیرەک لە نەو کەمەڵانی خەڵک و پڕپاگەندەی زەریان بە هە ڵدەبەست و بەرە بەرە زیرەکیان بەرەو ئەو گەشەیە دەبرد کە خەیان بەیا دروست

کردبوو(جم نە نەبووەو لە ئیران و لە عیراق) جگایەکیان بە نە هشت تدا کاسبی بکات (چن کوردم و بکوردی قسدکم) هونر لە نیوکورد دا نرخی نماو بە ئو بەرایەکی نداو کارکی نکردبدوایدابچ !

٨ – پلانی ساواک زر دوژمنکارانەو وەرانکارانە بوو دژی زیرک...شی دروونی و جستیی و خانوادیی و کمایەتی و ئابووری و هونری وەوحییان لگ دکرد، ئوش زیرکی گیاندبووە سر ساجی علی ، نکاری مابوو، نە پاری هه بوو ، نە خانوو ناومای هه بوو، ژهریان دابووە و دکشان بە زووترین کات ژهرکە کاری خی بکات و بگاتە ئو شونای کە زیرک ئومدی چاکبوونوی نمینە ، ئوبوو دواجار ژهری ژهرو ژرهری ژیان دستی لە زیرک سانددوو لی کرد بە(شر پنجە ی جگر)و ئیتر دکترو نخشخانەو چارسری بکلکی ئو نددهات !هه ر بیە لم ژانداکە زیرک خی لە گرانیکانی بە هما باسی دکات و د ە کمردم حلوا بە خشینوی س ژو شین و م بچیە ؟!) هه ر لە کاستی ئبووسباح وسیتنامو پیامی مرگی خی ادگینە !د(هندم نماو بمرم و بچمە ژرگوو بشری کورد نبینم !) ساوک بە برنامو دسات ئمای دکردو زیرکیش بە چاکی دیزانی بیە زیرک زر جار هاواری دکرد(شش درم گیراو بدستی نردو !) ئگر کسانە توشی کشیک دبن و پشیان لە دگر یان پش و پشتان یان چواردویان ..ئوا زیرک شش دوری لگیراو هه رچوار اوە ژرو ژوورو زمین و ئاسمانیش ! لو فزا پە خفقانە اگیاندنی ژر بژری ساواک دیمنکی زر ناشرین وناکی لە زیرک دروستکردبوو کە تا ئستاش ئو دیمنە ش نبووتو خکانک وک خا خراپ و ناشیرین دژی زیرک بکاری دنن . دواجار ساواک بە ئنجامی خی گیشت وزیرکی خستە ژرگوو ! هه رئوش بوو کە مرگی زیرک لە اگیاندن و میدیای ئو سردمو بتایبت لە ادیی تاران و کرماشان ئو گرنگیی پندرا کە دبوایە پی بدرە ، لە برامبر ئمشدا خک هندیك ئویان دزانە کە ساواکە زیرکی بم ژگیاند بیە لنگان دزگاکانی دوت بگات و هه رزوو ناشتیان .

جا برای بزم ، ئستا ئمە لە خوندنوی ئم سفر بووینو کە بە نو دزخی ژیانی زیرک دا کردمان !! لت ناشارمو لە گ هه موو دارکی بر پشتی زیرک دکوت، هه موو لولە تفنگکی لە سینای ددرا ، ئو شوی لە نو حوزی ئاوکە تا بە یانی لی درا ، تا دگا تە ئو ژهری پیدرا !! منیش هه مان ئازاری زیرکم چیژت !! بام ؛ سرم لو سوماو ؛ لە نیو ئم هه موو شک و ئازار

دەروونهەژێنێ دا زیرەک چۆن ؟! ئەو ئاوازە جوان و ئەم دەنگە خۆش و ئەم گوتنە پر داهێنان وئەم هه موو وشە شیعری و دیمەنە گرنگ و دەربڕینە ناسک و هه ستە گەرمەی لە کوە هێناوە ؟! ئەم هه موو داهێنانەی کە هەشتا کەس نازانێ چۆنو چۆندە!!؟ چۆن داهێناوە ؟ بەڵی ئەوەیە کە زیرەک لە داهێنەرانی تر جیادەکاتەوە ، داهێنانی زیرەک دەباتە سەرەوەی هه موو داهێنانێ کان ! داهێنەرەک لە نێو دەزخ دا!!

سەرنج و تێبینی:

(١) یەکەمین گەرانی زیرەک لە هادیەی بەغدا، لە هایەک زیاتری لەبارەوە هه یە،هه ندێ بەڵگەز پێیان وایە(ئەی وەی زارا) یەکەم گەرانی تەمارکراوە! (٢) بە دوا گەرانی زیرەک دیسان های جیاواز هه یە ، بەڕام حاجی حوسینی برا بچووکی زیرەک دەڵێ: (وامن نەخۆشم) دواگەرانی زیرەکە.

(٣) حەسەن زیرەک زۆر تایبەتمەندیی هەیە ، یەک لەوانە – دانپێدانان- کە زۆر جار باسی زۆر تایبەتمەندی هه ستیاری خۆی دەکات،کە ئەمەش جۆرەک ئازایەتیە کە لەدەست هه موو کەس نایە! (٤) لیرە زیرەک خۆی باسی ئەوە دەکات کە یەکەمجار(مام جەلال) زیرەکی بردووتە هادیەی بە غدا، هه رچەندە ناوی زۆر بەڵگەزی تریش دەبێت ، دیارە کاری زیرەک بە جارەک تەواو نەبووە و پێویستی بە یارمەتی کەسانی تر هه بووە هه ریەکە بە جۆرەک یارمەتیان داوە !

(٥) هونەرمەند باکووری دەڵێ : بە هەی ئەوەی کە زیرەک یەکسەر گەرانی دەگوت و تەماردەکرا ، لە کاتی تاج لە سەرنانی مەلیک فەیسەلیش زیرەک هەستەو خە ئەم گەرانیەی گوتووە. (٦) گەڵانەوەی زیرەک بە ئیران وەک زۆر بابەتی تر های جیاواز هه یە ، بەڕام، ئەوەتە زیرەک خۆی باسی گاڵانەوەی خۆی دەکات پاش شەڕشی ١٩٥٨، کەچی هەە نەدە کەس باسی ئەودەکەن کە زیرەک دووماڵگ پەڕش شەڕشەکە گەڕاوەتەوە ئیران و دواتر نەگەڕاوەتەوە.

(٧) میدیا خانم باسی بینی موچەی زیرەک دەکات بە هەی شوکروڵای بابان ، کە گوتبوی ئیتر پێویستیمان بە زیرەک نیە! کەچی مامۆستا محەمەدی کەماڵگر دەڵێ: زیرەک داوای موچەی زیاتری کردووو گەتووەتی ئۆگەر بەم زیاد نەکەن دەچمە عیراق و خۆی لە هادیە هەڵشتووە!؟ (٨) دکتۆر عابید سیراجەددین نەقشبەندی ، مامۆستای زمان و ئەدەبی فارسی بوو ، شاعیر بوو بە کوردی فارسی شیعری دەنووسی ، لە ١٩٨٢ ساڵەک لە بەشی فارسی کەلیژی ئاداب زانکۆی

بەغدامامستای ئەم بوو، دکتەرکی زەر شارزابوو لە زمان و ئەدەبی کوردی فارسی ، ئەوساش سودی زەرمان لەبینی .
(٩) ئەم پارە خستنە نەو زەرفی نامە بە داوا کردنی گەرانی زیرەک ، دیاردەیەکە یەکجار دەگمەنە، ئەمەش گەورەیی زیرەک و خەشویستی خەلەک بە زیرەک دەردەخات. (١٠) لەسالی ١٩٦٧و١٩٦٨زیرەک ئەم میوانخانەییەی داناوە، بەداخەوە ساوک هەندەی کەشە بە دروستکردووە، ناچار بووە ، جلی بهەڵە !
(١١) مامەستا خالید قادری پەشمەرگەیەکی ەڵژ هەڵاتو لە دایک بووی شاری سەقزو ئەستا لە باشوور دەژی . (١٢) لە چاوپەکەوتنەکەم لە گەڵ بەرێز ەابیعەخانم دوا خەزانی زیرەک گوتی؛ من خەم کتەبەک لە سەر ژیانی زیرەک دەنووسم. لەو ەۆژانە بیستم کە دەگەڵە چاپی بکات ، هە روەها میدیای زەندیش لە چاپی دووەمی چریکەی کوردستان موژدەی ئەومان پەدەدات کە چەند بەرهە مکی هە یە چاپیان دەکات و یەکیکیان لە بارەی ژیانی زیرەکە! خەزگە بەەڵزەک بەدوادادچوو و چاپی دەکرد.
(١٣) بەمە دەردەکەوە زیرەک زەر ئاهە نگی لە گەڵ هونەرمەندانی میوان گەراوە کە کوردو فارس و ترک بوون، بەداخەوە ئەم ئاهە نگانە زەر دەر نەکەوتوون و بزرن ! (١٤) کە هونەرمەندان دەچوونە کانی مەلا ئەحمەد گەنجانی مەریوان و بەکان زەر جار ئامادەی ئاهە نگەانەکەدەبوو، خەزگە ئەم بەەڵزانە ئەستا بەرهە م و یادەوری خەیان دەگەڕایەوە و ئەگەر گەرانی ئەم ئاهە نگانەیان لایە ،کە زیرەک لە گەڵ هونەرمەندی کوردو فارس و ئازەریەکان گوتوویوتی، بەاویان دەکردوە !
(١٥) چاوپەکەوتین خەم لە گەڵ خاتوو ەابیعەخانم ، کە ئەستا بەدەنگ و ەەنگ لای خەمە . (١٦) بەاوکردنەوەی ەاپەرتە ساواکیاکان لەسەر زیرەک و میدیاخان، هی سەردەمی ژیانی زیرەکە لەتاران ، ئەی ئەو ەاپەرتانەی پاش دەرکردنی زیرەک لە ەادیە دەبە چەند بن و کەی بەردەست بکەون !؟

سەرچاوە بە کار هاتووەکان: –

:- چریکەی کوردستان چاپی دووەم.

- هە ندەک لە بەسەرهاتەکانی زیرەک، بەرگی دووەم.
- هە ندەک لە بەسەرهاتەکانی زیرەک ، بەرگی دووەم .
- ک٢٤ بەرنامەتەکی تایبەت بە زیرەک .
- سایتی هاژە..
- سایتی ەەژ هە ەات .

- پایگاه خبرزریان- موکریان.
- سایتی کوردان.
- جام کورد.
- ڤیدیۆی چاوپێکەوتینی مامۆستا محەمەدی کەمانگەر.
- چپ در ایران بە ڕوایت اسناد ساواک.

میوانخانەخۆ... حسێن

- ناچم و لە دوی ناگەڕم. هەموو دونیا قسەم بۆ بکات، خۆم دەزانم دایکم ڕەدووی میوانەکۆ نەکەوتووە. بۆ بۆ ئەوەی سەرم لەسەر شتەکان هەبڕم، ئاوا وەڵامی مامم دەدەمەوە .
- ئاخر خاوەنی ئەم عەقڵ و بیرکردنەوەیە بوویت، بۆیە حاڵی ئەم ماڵە بم ڕەژە گەیشت. ئەگەر هەندێ سەرت بەسەر کتێباندا شۆڕ نەکردبایەوە و تێڕی کاکمت لەو میوانانە کردبایەوە، ئەوا هیچ کام لە میوانەکان چاویان نەدەبڕیە دایکت و ... مامم وا دەڵێت. من دەست لە چاندنی شتەکان هەڵ دەگرم و بە تووڕییەوە قسەکەی پێ دەبڕم.
- بەس مامە! لەمە زیاتر ناوی دایکم مەزڵێنە. دایکم هەتک کرا. هەر لە قەهری ئەویش خۆی ون کرد، کە میوانەکان دەپاکیەکیان قەستەوە. ئەو میوانانەی بۆ چاوساغی تە ڕوویان لە ماڵی ئەمە کرد.

مامم بە تووڕییەوە ژوورەکەی دایکم بۆ جێ دەهێشت. هەفتەیەکە ژاوەژاوی دیارنەمانی دایکم نەبراوەتەوە. خەزان هەموو عەوداڵی دایکمن. چ جێیەک نەماوە نەیچنێ، نەخۆشخانە، پۆلیسخانە، مەیتخانە، ئوتێل، گەراج، پارکەکان تەنانەت بنەدیوار وکەلاوکانیشی لە دو گەڕاون. یەک دەڵێ: ڕەدووی یەکێک لە میوانەکان کەوتووە. ئەوی دی دەڵێ: سەری خۆی هەڵگرتووە. دەڵێن کوژراوە. دەڵێن فڕێنراوە. دەڵێن و دەڵێن و دەڵێن. تەنیا من نەبێت کە خەریکم ژوورەکەی دایکم بە باخچەیەکی چکۆڵە دەکەم و پێیەن و شتە و ئینجانەی بۆ دەبەم. هەندێك پێیانوایە ئەمە لووتکەی خەمساردیمە. هەندێکیتریش ئەمە بە سەرەتای لە دەستدانی ئاوەزم لێک

دەدەنەوە.
کاتێک دایکم لە لایەن کابرای میوانەوە دەستدرێژی کرایە سەر و هەتک کرا؛ هەمووان دەیانویست بیکوژن. تەنیا من بووم رێگریم لە کردن و بە یەکەمینجار هەڵشەی خۆنەشتنم کرد. ئەوان دەیانووت. ئەگەر خەی گفت و سزی پێی نەدا بێت، ئەوا میوانەکە ناتوانێت، دەستپێشخەری بکات. هەمووان لە ترسی بەرەوروبوونەوەی کابرای میوان، خەیان لەوە گەل دەکرد کە ئەم میوانە ئەتوارحیزانە سە لە لاقەکردنی دایک و خوشکی خەشیان ناکەنەوە.
لە چاندنی شتەکان و رەکخستنی ئینجانەکان دەبمەوە. سەرنجێکی ڕەفەکە دەدەم. پاشان پەردەی سەرتاقەکە هەڵدەمەوە و تەماشای کەلوپەلەکانی ناوی دەکەم. وەک ئەوەی ترسم لە ئاشکرابوونی نهێنییەک هەبێت، بە خەرایی پەردەکە دادەدەمەوە و ئاوێنەک بە دواوە دەدەمەوە.
دایکم دەیگوتەوە:" هەشتا تە لە دایک نەبووبیت، لە شەوێکی ئەنگوستەچاودا ئەو میوانانە لە دەرگەیان دا. بە قسەی خەش و شیرین دەرگەکەیان بە باوکت کردەوە. ئیدی هەر ئەو دەرگەکرانەوەیە بوو."
وا نیوسەدە زیاترە دەرگەی ماڵ هەر وا بە کراوەیی ماوەتەوە و دانەخراوەتەوە. میوان لەم ماڵەدا خەیان داکوتاوە و هەر لەرەیش ژنیان هەناوە و منایان خستەتەوە. میوان ئارامی و ئەقڵیان لەم ماڵە بەیووە. من لە بیرم نایەت، دایکم بەمی دەگوتەوە، کە باوکم هەر فریای ئەوە کەوتووە نان پەیدا بکات و بە قوڕگی ئەمە و میوانەکانیدا بکات. کەچی ئەوان هەندە چاوبرسی و بەچاووو بوون کەوتوونەتە دزینی مریشک، قڵ و قازی ماڵە دراوسێکانیش.
کاتێکەش میوانەکان زیادیان کرد و بەسەر دراوسێکاندا دابەش بوون؛ کەڵانەکان و پاشان گەڵەکشاریشیان پێ کرد. ئیدی دزییش بە شتێکی ئاسایی بوو. سەرەتا منداڵەکانیان فێرە دزین کرد. بەڵام هەشتایش هەر خواردنەوە بەرگەی نەدەگرت. تا وای لە هات هەموومان لەبەر خاتری میوانەکان بە ئاشکرا دزیمان لە یەکتر دەکرد. کاتێکیش سکیان تێر دەبوو، ئینجا دەکەوتنە وێزەی ژن و کچی کەڵان و گەڵەک و چەندین منداڵی زڵەیان پێ خستنەوە. ئەستاکە ئیدی کەس نازانێ کە میوانە و کەش خانەخوێیە؟ کە دزە و کەش ساحێبماڵە؟
دەنگی قاقای میوانەکان لە هەیوانەکە دەژنەووم. ئاخە دەبە بە چی پێ بکەنن؟ من لە بیرم نایەت دواییینجار کەی بوو

پێکەنیم. ئاخر ژیانی من بە هەی ئەو میوانانەوە بە تەواوی لە جدییەتدا نوقم بووە. من هەمیشە بیرم لای ئەوە بووە چۆن ئەم ماڵە لە میوان پاک بکەمەوە. دەست و دامێنی براو خوشکەکانم بووم؛ بەڵام سوودی نەبوو. هانام بە هاوڕێ و دراوسێکان برد تا لە کێشانکە وەدەریان نێین. هەندێکیان گاڵتەیان بە قسەکانم دەهات. هەندێکیشیان رووبەڕووم دەیانووت باشە؛ تۆگبیریان لێگرێ دەکردم و پلانیان لێگرێ دادەنام. کۆچی شەوانە سفرە و خوانیان بە میوانەکان دەڕازاندەوە، دەبوونە ساقییان و قەحبەیان بە لە ژوور دەکردن.

دەنگدەنگ و قاقای میوانەکان لە هەیوان و حەوشە و ژوورەکانی تر نابڕنەوە. من هەشتا لە ناوەڕاستی ژوورەکەی دایکما راوەستاوم. ژیان خەی بە ژووڕا ئەکات.

- هەر ئێستا بچێ جانتای خەمان و مناڵەکان بپێچەوە.
- بەم شەوە؟
- ئا، ئەی بە ڕۆژی رووناك؟
- خەڵک چیمان پێ ئەڵێت؟ تۆ وەکو سەراخکی دایکت نەکرد، ئەی چاوەڕێی ناکەیت تا شوێنەوارکی دەرکەوێت؟

لەم قسانەداین هەست بە نەرمبوونی زەویەکەی ژێر پێی چەپم دەکەم. شوێنپێکەم وردەوردە چاڵ دەبێت. قاچم دەجووڵێنم. بەڵام قاچم زیاتر ڕێ دەچێت. هەست دەکەم توانام بەسەر قاچما نامێنێت. گەی زەویەکە بە تەواوی قاچم دادەپۆشێت. هەوێک و دووان و سییان، بەڵام سوودی نییە. وا لاقیشم لە دوی خەی دەبات. ژیان دیمەنکە دەبینێت، دەتەقێت. دەیەوێت هاوکاریم بکات لە دەرهێنانی قاچ و لاقی چەپم، بەڵام بەهوودەیە. لەم کاتەیا زەلامێک، کە نازانم ئەویش یەکێکە لە میوانەکان یان خاوەنماڵە تازەکەیە، بە دەم دەنگدەنگەکەی من و ژیانەوە خەی بە ژووڕا دەکات. ئەویش هەوڵمان لێگرێ ئەدات. بەڵام لاقم زیاتر ڕێ دەچێت و خەریکە دەگاتە ئەژنەم. ئەو بە خەرایی تۆڕێک لە بەرپشتێنکەی دەردەهێنێت و وەک ئەوەی تۆوڕەشاندن پیشەی بێت، بە یەک لەدان ئەژنەم لە لاقم جیا ئەکاتەوە. بەرچاوم تاریک ئەبێت، یا تاریکی باڵ بەسەر ژووڕەکەدا دەکێشێت، نازانم.

هەفتەی رابردووە، هەر لەم ژووڕەدا و لێگرێ دایکما دانیشتووم و چا دەخەینەوە. پێی دەڵێم حارس نیزامەدین لە پیلانکێی میوانەکان ئاگاداری کردووم‌تەوە، کە بە نیازن منیش وەکو باوکم شوێنبزر کەن و (ژیان)ی هاوسەریشم وەکو تە هەتک

بکەن.
حارس نیزامەدین هاوڕێی دێرینی تەڵەبایەتیمە. لە قەناغی ئامادەیی، دووساڵ لەسەر یەک تەختە دانیشتین. هەر لەسەر ئەو تەختانە لە وانەی فیزیادا وێنەی خوێنکانمان دەکێشا. لە وانەی کیمیادا وێنەی ئازادیمان دەکێشا. لە وانەی زیندەوەرزانیدا وێنەی سنگی رووتی ژنان. لە وانەی زماندا گێرانیەوە حەزینەکانمان دەنووسییەوە. بەم جۆرە بە هەر وانەیەک تەمایەکمان دیاری کردبوو تا وێنەکەی بکێشین یا خەیاڵەکەی بنووسینەوە. لە دوای شەشی ئامادەیی ئەو چووە کۆلیژی پۆلیس و ئێستا سەرهەنگی پۆلیسە. منیش هەموو شتێک بووم و هیچیش نەبووم. هەموو کارێکم کرد و هیچیشم نەکرد. سەرەڕای ئەو ساڵانە بەتەم لەگەڵ حارسدا پەیوەندیمان وەکو خۆی ماوەتەوە. هەر هەفتەی رابردوو بوو ئەو پێی گووتم:

- ئاگادارب میوانەکان لە بنکەی پۆلیس دەسبەجێیان بە دروست کردووبەت و بەگەی زەریان لەسەرت داتاشیووە. ئەوان کاربەدەستانی وڵاتیان لە تۆ پە کردووە. دەڵێن تۆ هەر بەوەو نەوەستاویت کە ڕەزی میوانەکان ناگریت و بەردەوام دەمەقاڵەتانە. هەروەها خەڵکی فەر دەکەیت کە ناوی ئەم شارە بە گەڵەکشار بگەڵن. ئەمەیش لای ئەوان خیانەتکی گەورەیە. چون بچووککردنەوەی شارەکانی وڵات بە ئاستی گەڵەکشار، سووکایەتییە بە پیرەزیەکان. بۆیە ئاگات لە خۆت بێت.
- بەگشتام ئەم شارانە هەر سیمای گەڵەکیان هەیە هەتا شار. شارنشینی و ژیانی شار لە سایەی ئەو میوانە شەلاتی و شەقاوانەدا تا ئەندازەی ژیانی ناو گەڵەکەک تەسک بەتەوە. خەڵکی لە ترسی گەچەڵی میوانەکان ناوەرن لە نەوان ناو ئەم گەڵەکشارانەدا هاتوچۆ بکەن.
- هەتیو! من خەمی تەمە. تۆ ئێستایش وەکو سەردەمی ئامادەیی لەی دەخوەیت.
دواقوم لە چایەکە دەدەم و سەرنجی دایکم دەدەم. هەرگیز ئەوم بەو ماتییە نەبینووە. منیش خەمیکی قووڵ دامدەگرێ. هەردووکمان وا تەماشای یەکتر دەکەین، وەک ئەوەی دوادیدار و دووایین نیگاگەینەوەمان بێت.
- گەڵەک گیان! من شوێنبزربوونی سەرداری ماڵەکەمم بینی و هیچم پێ نەکرا. من هەتککرانی خەمم بینی و هیچم لە دەست نەهات. تکات لە دەکەم با جەرگسووتانیش نەبینم. با هەتککردنی ژیانی بووکیشم نەبینم. لەڕ مەمنە و بەڵ. دایکم بە دەم هەڵشتنی فرمێسکەوە وا دەڵێت.

- بۆ کوێ بڕۆم؟ چۆن تۆ بە جێ دەهێڵم؟ من بۆ خەمۆک وا دڵتەنگم.
- منیش نامۆک دوای تۆ لێم ماڵدا بە بێکەسی بژیم . خۆ تۆ لێرە بیت یان نا، تازە من هەتک کراوم. دڵنیام دوای تۆ بەردەوام من و ژیان هەتک دەکەنەوە. بۆیە باشترین شت ئەوەیە بەرلە ڕیشتنت لێم ژوورەی خەما بە زیندووەتی بمنێژیت.

ئەگەر بەر لە مردنم زیندەبەچاڵم کەیت، دڵنیابە کە نامرم.
هەفتەی ڕابردوو بوو هەر لێم ژوورەیا بەئەوەی کەس بزانێت دایکم زیندەبەچاڵ کرد. کارەکەم زۆر بە خراپی ئەنجام دا. تەنانەت ماچی یەکتریشمان نەکرد، نەکا سەزمان بجووڵێت و پلانەکەمان هەڵوەشێتەوە.
لە شەوەکانی ئەنگوستەچاودا لەگەڵ ژیان و هەردوو منداڵەکەماندا، هەر بەو دەرگەیەدا کە نیوەدۆ زیاترە دانەخراوەتەوە دەچینە دەرەوە. کەژان تاریک، گەڕەکشار کش و مات. لاقی چەپم خوێنی لێ دەچۆڕێت. بەڵام دەڵێین، دڵێین و خۆشمان نازانین بۆ کوێ. منداڵەکان خەمی ئەوەیانە، میوانەکان بە دەڵپە خوێنەکانی لاقما، شوێنپەکانمان بدەزنەوە. بەرلین ٢٥. ٧. ٢٠٢٠

چوار چرپەی شیعر … کاوە عوسمان عومەر

(١)
بیرەوەری
ساڵەکان مرواری…
ژاو، دەنک لە دوای دەنکی..
خەم ، ئەیانهێنێتەوە،
تەنها ووشەیەکیش نیە،،
لەو کاتەی فرمێسکەکان ..
بە ژێی گیتاری ،،
بروسکەکانا دێنە خوار..
مانگ فلووتژەنەکی کارامەیە،،،
باکی بە ئاوێنەی…

درزبردووی عیشقیش نیە،،
ەوخساری پیاوێک لە لم و،،
ژنێ لەسەرابی..
تیا قەتیس نەمابێ.

(٢)
وانەی پڕرسەلکەیەک
بە چاوی مەل،،
لە بەرزترین ئاسۆوە..
زەمین ببینی،،
بە دانایی پەپولەیەک،،
هەڵبەزێ کەی،،
بەسەر گرفتی دەکەکانا ،،
بە هەمنی سنەوبەریش..
شەوی سەفەر،،
لە ژێر پرچی سپی..
ئاوریشمی مانگا،،
بڕێ بکەی،،
لە شەپۆلی زەریاشەوە،،
چاڕ لە خشی سرکبوون ببینی،،
دەبە وانەش،،
لە بەدەنگی پەنووس وەرگری،،
لە بەرامبەر شەڕانگێزی ووشە و،،
ئاشووبی ژاوەژاو،،
وەک قەڵەڕەشکەش،،
دانابی،،
لە تەنیایی باخکی ..
ووشکو زێیشا بە،،
بە دەنگی زوڵاڵی خەی بقیەنە،،
ئەبەت وەک گەڵا ش..
میهرەبان بی،،
گەر جەستەی ئەرخەوانیشی،،
لە چنگی تەزیوی پایزا،،
ووردو خاش بە،،
وەک بارانیش ...
خەبەخش بی،،
بە هەر دەڕپەک..

لە جەستەی وەریوی خەی...
شکەفێیەک ،،
سەردەردەنە.

(٣)
شار
چاوەکان
هەر بە کاتژمێرکەوە ماون، فرمێسکە،،
لە تەز و خۆڵا مرد،،
کەچەرەک تەنها بوە جانتا،،
شاریش...
لەفۆکەیەکا بارکرایە،،
وەاتە لە شەختەو تەم.

(٤)
بەزەیی بارین
باران
بیری ناچی،،
لە هەنسکی پەنجەرەیەک،،
گوەدەادەرە،،
تا سپێدە،،
هاوڕێیەتی ئە کا،.
بە جڵانەی باو نمە ،،
ئێیلاوەنە.

وەنەکە کارەکی هونەری فۆتگرافەر /
(Johannes Plenio (Jplenio
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خەی وەرگیراوە.

ئەرسەلان چڵەبی سیانەی شین

بەاو دەکاتەوە

بەکورتی لەبارەی هەر یەك لە بەرهەمەکانییەوە:

١. شین (نەقلەت):
ئەو نەقلەتە لە نزدە بەش پەک هاتووە و ژمارەبەندییەکان پشتیاری نووسەری کتێبەکەیە و خوێنەر لە هەر جێگایەک حەزی کرد دەتوانە دەست بکات بە خوێندنەوەی، چ لە کۆتاییەوە بە بە سەرەتا، یا لە ناوەندەوە دەست بکا بە خوێندنەوەی، هیچ فەرقێکی نییە.
ئەم نەقڵەتە شەوازێکی جیاوازی گرتۆتە بەر بە هونەری گێڕانەوەکەی، کە دەشێت لادان بێت لە فۆرم و گێڕانەوەی ڕەمان و چیرۆکی کوردی. زیاتر خەی هونەری گێڕانەوەیەك دەدات کە لە هونەری گێڕانەوەی چیرۆك و ڕەمانی کوردیدا نامۆیە.

٢. شینەپەڕ (شیعری نوێ) یەک شیعری درێژ

٣. شینهەڵات

سیانەی شین سێ کتێبی سەربەخۆ و لە هەمان کاتدا تەواوکەری یەکن و لە پێوەندی لەگەڵ یەکدی دان. واتە سەر بە فەزا و دەلالەتی شیعریيەتی یەکترین و یەکدی تەواو دەکەن.
شین هەڵات بە فۆرمی"نەقڵەتە-شیعر" وەک درێژەی نەقڵەتی شین لە ساڵی ٢٠٢١ دا چاپ و بڵاو دەبێتەوە.
ئەوەی وەك سەرنج دەمێنێتەوە، ئەرسەلان چەڵەبی ماوەی چەند ساڵەکە لە وڵاتی دانیمارك نیشتەجێیە و هەر لەو ماوەیەی ڕابردووشدا چەند شیعرێکی بە زمانی ئینگلیزی وفۆنسی بڵاوبێتەوە. ئەوە جگە لەوەی فایلێکی تایبەتی لە یەکێک لە بڵاوکراوەکانی دانیمارکی، بە زمانی دانیمارکی بڵاوکردۆتەوە. بەمزووانەیش کۆمەڵە شیعرێکی بە زمانی فارسیی لە باشترین دەزگەکان بڵاودەبێتەوە.
...
ئەم بەرهەمانە لە چاپ و بڵاوکراوەکانی (کولتوور)ن و بەمنزیکانە بلاودەبنەوە.

دیوانی شیعری یووسف مەنتک بە کرمانجی ژێنووسی لاتینی لە کوردستانی باکورو تورکیا چاپ وبڵاوکرایەوە

دیوانە شیعرییەکە کەمالێک شیعر لە خە دگرێت، لەنوان ساڵانی ٢٠١٤ تا ٢٠٢٠ نووسراون، بابەتی شیعرەکان: دڵداری، غوربەتی نیشتمان وژیانی کۆچبەران وپەنابەران، سیاسی، ساتیر.
کۆی کتێبەکە: کەمالێک شعر، پێشکی لایەن د. سەباح کەریم نووسراوە، لەکۆتایی دیوانەکەدا فەرهەنگی زاراوەکان و کورتەیەک لەژیاننامەی شاعیر لە خەدگرێت.
دیوانەکە (74) لاپەڕەیە، بە قەبارەی (13,5 X 21 cm) , 2020
.ISBN-978-605-7920-87-4
دەزگای چاپ وبڵاوکردنەوەی سیتاق – وان- تورکیا
سەرپەرشتیار قەهار باتێی
ئەم کەمەڵە شیعرە لە لایەن نووسەرو وەرگێڕی بەتوانای باکوری کوردستان بەڕێز موحسین ئەزدەمیر لە شەوزاری سەرانی کراوە بە کرمانجی، بەڕێککەوتنی وەرگێڕو خاوەنی دەزگای سیتاق، بە ئاگاداری نووسەر دیوانەکە چاپکراوە.
موحسین ئەزدەمیر کاری وەرگێرانی بە بەرهەمی چەندین نووسەری دیارو ناسراو کردووە، وەک: سادقی هیدایەت، فروغی فروخ زاد، شەرکە بەکەس، نەوشەروان مستەفا ئەمین، سوهراپ سوپهری، هەژار موکریانی، عەلی محمد ئەفغانی، جەمال نەبەز، هەروەها زۆر نووسەری ترو چەندین وتارو لێکۆڵینەوەی وەرگێڕاوە.
دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی سیتاق لە ساڵی ٢٠١٣ دامەزراوە، خاوەن و بەڕێوەبەری بەڕێز: قەهار باتێیی، پەرتووکی کوردی چاپ دەکەن وەک بابەتەکانی: فۆکلۆری کوردی، پەروەردەیی، لێکۆڵینەوە لەسەر کوردو ئەدەبیاتی کوردی، تا ئێستا بەسەدان کتێبیان چاپکردووە،هەروەها چەندین کتێبیان بە سەرانی چاپکردووە، لەم ساڵەدا نزیکەی ٣٠ کتێبیان بە زمانی تورکی چاپ وبڵاوکردۆتەوە.
دیوانی ئەوارانی ئاین و چاپکراوەکانی لەم شوێنانە و هەروەها لە دیان ماپەڕەکانی کتێب فرۆشی ئینتەرنێت بە ئینلاین دەست دەکەوێت:

Emek Dağıtım (Emek Kitap) Tirkîyeyê) (1
2) Pirtûka Kurdî
1) Kitap Yurdu
2) Kitega
3) İdefixs
4) D&R
5) BKM Kitap
6) N11.com
7) Bijarefîx
8) Pirtuk Kitap
بۆ بەدەستخستنی دیوان لە ئینتەرنێت ناوی دیوان:
Evaren Rayine Sitav
بنووسن لەم ماڵپەڕانەو چەندین ماڵپەڕی تری کتێب فرۆشی تر :
(,kitapkola, kidega, kitabsihirbazi, ucuzkitapal,kitabinabak)

د. سەباح کەریم پێشکی بۆ نووسیوە بەم جۆرە باس لە شیعرکانی مەنتک دەکات:
یەکێک لە ئەرکە جوانەکانی شیعر ئاوێنە هەڵگری خەمی ئینسانەکانە، شیعر دەتوانێت گوزارشت لە بوون و ژیانی مرۆڤ بکات، بەڵام ژانرەکە مامەڵەکردن لەگەڵیدا قورسە. نووسینی شیعر بۆ بەوای من پێویستی بە ئەزموونێک وەکوو شاعیربوون. وەستایی لە شیعردا پێویستیە، بێ کاتێک دەماوەز شیعر بخوێنیتەوە، دەبێت شیعرەکە خۆی داوامان لە بکات، تەنانەت شیعر توانای هەیە وا لە خوێنەر بکات نەتوانێت دەستی لە هەڵگرێت.
زمانی نووسینی ئەم شیعرانە، زمانێکی سادە و بە گرۆگاڵ، خوێنەر هیلاک ناکەن، ئەمەش مانای ئاوێ نییە زمانی شیعرەکە سادەیە، بەڵکوو مانای ئاوێنە مامەڵە لەگەڵ شتە سادەکانی ناو ژیان کراوە. ئاوێندەی ئاگاداری هەوتی شیعر بین، مامەڵەکردن لەگەڵ زمانی شیعر لە دەیەی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو، مامەڵەکردنێک بووە بە قورسکردنی زمان. بە بە سیمبولکردنی زمانی شیعر، بەمەش شاعیر زمانی تێکدەشکاند. بەڵام ئەم شیعرانە زمان سادە دەکەنەوە. مرۆڤ کە ئەم شیعرانە دەخوێنێتەوە هەست بە جۆرێک لە هەوری دەکات. خوێنەر ئارام دەکەنەوە و ماندووی ناکەن بە ئاوەی بیرکردنەوەی بگوشێت بە لێکدانەوەی هێمزکانی ناو زمان.
لەناو شیعرکان چیرۆکی دەیان شت دەخوێنیتەوە، شیعر وەهایە داستانی شکستی خۆشویستی، داستانی تێکشکانی نشتیمان، وێرانبوونی تاکی کورد. هەموو ئەمانە بە وردی کاری لەبارەوە کراوە. ئاوەی

زۆری جگەی دڵخۆشیی شیعرکان لە گۆگای باسکردنی چیرۆکانی تاکی کوردەوە بە چیرۆکی مرۆڤایەتی دەچن. واتە شیعر بووتە شیعری هەموو مرۆڤایەتی. ئەم شیعرانە خوێنەر ئاشنا دەکەن، بە خەمی پەنابەرێک، بە خەمی تاکێکی ئاوارە بوو. بەیە کاتێک ئەم شیعرانە دەخوێنینەوە دەزانین شاعیر پێشینەیەکی مەعریفی هەیە، دەزانین شاعیر چرکە بە چرکە ئاگاداری مەژوو و خەمکانی میللەتەکەیەتی. وشکانی هەندە گەوانن توانیویەتی مەژووی مرۆڤایەتی لەو رستەیەدا کە بکاتەوە:

کە مرۆڤ لە ئێشکەوت
چاوی بە تیشکی خۆر کەوت
بە دوایدا هاتخوارەوە
ئازادیی بینی.

کەواتە خەمی مرۆڤ گەیانە بە دوای ئازادی، نێک بە دوای دەستکەوت و ماڵ. بە شیوەیەک گوزارشتی لە ئازادی کردووە، مرۆڤ ئازادی خۆش دەوێت. تەنانەت خەمی شاعیر خەمکە گەیانە بە دوای تیشکەکانی ئازادی. بەیە کاتێک شیعرێک بە کلاودیا گەت دەنووسێت، دەگەڕێتەوە بە ناو مەژوو بە ئەوی گەرانێک بکات، ئاخە نموونەی ژنێکی وەهامان هەیە، یان نا:

کلاودیا ماندوو نابێ
ناترسێ
کلاودیا تکایێ
ئەو هەموو
مرۆڤبوونەت لە کوێ هەناوە!

ئەوی جوهەری مرۆڤ پێکدەهێنێت بریتییە لە مرۆڤبوون، ئەگەر نا چی وا لە کەسێکی وەکوو کلاودیا دەکات خەمی پەنابەر و کوردانی هەبێت؟ زمانی پێیشینی شاعیر زمانێک نییە وەکوو گوتم بە گەمز قسە بکات، بەڵکوو زمانێکە تێیدا گەڕانەوەی تێدایە. ئەمەش سەلمێنەری ئەو ڕاستییە، کە شاعیر سنووری نێوان ژانرەکانی کاکردەتەوە. بە ئەوی جیهانیبی و فەرمێکی تایبەت بە شیعرکانی دروست بکات، هاتووە پەنا بە هەناوەی چەندین چیرۆک لەناو مەژووی مرۆڤایەتی و مەژووی کورد دەهێنێت بە ئەوی خەمکانی ئیستای پێ دەربڕێت. تێکگەڕکردنی زەمەنکانی ڕابردوو و ئێستا، گەمەکردنێکە بە ئەوی ئێستا قووڵتر و خەماویتر نیشان بدات. بە خوێندنەوەی ئەم دیوانە تێدەگەین نووسینی شیعرکان و ژیان لەگەڵ شیعرکان خێی دەبێتە پرسەیەکی شیعری، وامان لە دەکات بکەوینە ناو فەزایەکی شیعریی، تەنانەت داوامان لی دەکات شیعریانە بژین. بەڵام لە هەمووی گرنگتر ئەوی ئازارێک لەناو ئەم شیعرانەدا هەیە، خوێنەر بە خوێندنەوەی شیعرکان هەستی پی دەکات. بە شێوەیەک ئازارکان

مەزرەندراون، خوێنەر تێیدا بژی نەک لەگەیدا بژی. لە هەموو شیعرەکان هەست بە کەشفکردنی شتێک دەکەین. واتە هیچ دەقێک لەو دەقانە نییە، کە ئازارەکمان تێدا نەچێنن. بۆیە شیعر دەبێت گەردوونی و مرۆڤی بێت، شیعر لە دەرەوەی مرۆڤ مانای نییە.

ڕاگەیاندنی تۆڕی پاراستنی تەندروستی گشتی

ئەمە وەک کەمێک لە پزیشک و کارەندی تەندروستی و تەندروستکار وچالاکەوان لەسەر گوێ نەدانی حکومەتی هەرێم بە دەخی مەترسی تەندروستی لە کوردستان و تاڵانکردنی کەرتی حکومی تەندروستی لەلایەن کەمپانیا حزبی و سەرمایەدارەکانەوە ئەم تێکەمان پێک هێناوە. لەبەرئەوەی پێمان وایە کە تەنیا ڕاگەیاندنی بە فریاکەوتنی تەندروستی گشتی هاوڵاتیانی کوردستان یەکگرتوبوونی کارەندانی تەندروستی خەیانن بە پشتیوانی خەڵکی هەژار و کەم دەرامەتی کوردستان.
ئەمە کارنامەی خەمان بەم شێوەیە ڕادەگەیەنین؛

1. تەندروستی گشتی مافی هەموو هاوڵاتیانە کە بە خۆڕایی و لە بودجەی گشتی کوردستان دەبە دابین بکرێ.
2. دژی فرۆشتن و بە تاڵانکردنی کەرتی تەندروستی حکومی دەبینەوە بە کەمپانیا حزبی و سەرمایەدارەکان و خوازیاری ماندوبوونیان و دابینکردنی پێداویستی موچەی کارەندان و خەبەخشکان وکەرەستەی پزیشکی نەخۆشخانە گشتیەکانین..چیترەگا نەدرێت کەرتی تایبەت لەسەر حسابی کەرتی گشتی بازرگانی بە تەندروستیمان بکات.
3. داواکارین بودجەی کەرتی تەندروستی لە ئێستادا ١٥٪ دا کەمتر نەبێت، بە تایبەت لەم کاتی پەتای کەرونا قایرەسدا(کۆڤی١٩)، تاکو پێویستیەکانی پاراستنی تەندروستی و موچەی تەواوی کارەندان دابین بکرێ.
4. پێویستە ئیدارەی نوێ بە ئەم نەخۆشخانە گشتیانە دابنرێ کە بریتی بێت لە بەردی کارەندانی تەندروستی و هەموو

پەستەکانی بەیوەبەر و بەیوەبەری گشتی و وەزارەتی تەندروستی بە هەبژاردن بێت.

5. ئەم بانگەوازی هەموو پزیشک و کارمەندی تەندروستی دەکەین کە ئەم بەردانە پێک بهێنن لە ناوەندەکانیاندا تا پێکەوە گفتوگۆ و ڕاوێژ و کاری هاوبەش ئەنجام بدەین. هەموو بەردەکان لە تەختەکی سەرتاسەری کوردستاندا یەکگرتوو بن و سوود لە تەختە کەمەڵایەتیەکان وەرگرن بە ئەم مەبەستە.
6. مانگرتن مافی هەموو تەندروستکارانە دژی نەبونی موچە و لە پێناو مافەکانیاندا و هەوە بەدرە لەناو ناوەندەکانی تەندروستی خۆی بکرێت و داوا لە هاوڕاوویژیان بکرێت لەو کاتانە دا پشیوان و پشتگیری ئەم جۆرە ناڕەزایانەبن.
7. لە ناوەندەکانی تەندروستیدا دەبەین بە کاری هەڵوەزی و پشتیوانی کردنی کارمەندانی تەندروستی لەیەکتر، بەنمونە سندوقی هەڵوەزی یا دابینکردنی پشکنینی بە خۆایی و هەر شێوازێکی تری گونجاو بە کۆمەکی تەندروستی گشتی هاوڕاتیان.
8. بانگەوازی خەتکی کوردستان دەکەین بە ڕوبەڕوبونەوەی مەترسی دڕخی تەندروستی و سیاسەتی تاڵانکردنی کەرتی گشتی فشار بخەنە سەر حکومەتی هەرێم بە دابینکردنی پێویستیەکانی تەندروستی خەڵک. هاوکات بانگەوازی نێوندە نێو دەوڵەتیەکان و ڕێکخراوی جیهانی تەندروستی دەکەین بە هاوکاریکردنمان و فشار خستنە سەر حکومەتی هەرێم بە وەڵامدانەوەی دەست بەجێ بەم خواستانەمان.

تەختی پاراستنی تەندروستی گشتی ١٥ ئابی ٢٠٢٠